

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Maša Škrlj

Medvrstniško nasilje skozi oči učencev zadnje triade osnovne šole

Diplomsko delo

Ljubljana, 2024

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Maša Škrlj

Medvrstniško nasilje skozi oči učencev zadnje triade osnovne šole

Diplomsko delo
Mentorica: doc. dr. Alenka Gril

Ljubljana, 2024

Zahvala

Najprej se zahvaljujem svoji mentorici doc. dr. Alenki Gril za strokovno pomoč, vse nasvete in spodbude.

Posebna zahvala pa gre moji družini. Hvala staršema in bratu, ki so me na moji življenjski in študijski poti podpirali in verjeli vame.

Tebi, Rok, iz srca hvala za vso potrpežljivost, ljubezen in oporo.

Svetovalnim delavcem, učiteljem in vodstvu šole, kjer sem izvedla svojo raziskavo, se iskreno zahvaljujem za zaupanje, učencem pa za delitev osebnih izkušenj, brez katerih raziskava ne bi bila mogoča.

PODATKI O DIPLOMSKEM DELU

Ime in priimek: **Maša Škrlić**

Naslov diplomskega dela: **Medvrstniško nasilje skozi oči učencev zadnje triade osnovne šole**

Mentorica: **doc. dr. Alenka Gril**

Leto: **2024**

Št. strani: 111 **Št. grafov:** 17 **Št. tabel:** 10 **Št. prilog:** 1 **Št. enot virov/literature:** 74

Ključne besede: medvrstniško nasilje, osnovna šola, vrste medvrstniškega nasilja, vloge v medvrstniškem nasilju, preprečevanje, ukrepanje, svetovalna služba

Povzetek

Tema moje raziskave je doživljanje medvrstniškega nasilja pri učencih zadnje triade osnovne šole. V teoretičnem delu opisujem teoretična izhodišča o medvrstniškem nasilju, njegovem preprečevanju in reševanju. Vsebinsko sem razdelila na osem glavnih sklopov: opredelitev medvrstniškega nasilja, vrste medvrstniškega nasilja, vloge učencev v medvrstniškem nasilju, dinamika medvrstniškega nasilja, medvrstniško nasilje v slovenskih šolah, programi preprečevanja medvrstniškega nasilja, ukrepi za zmanjševanje medvrstniškega nasilja v osnovni šoli ter vloga šolske svetovalne službe pri medvrstniškem nasilju.

V empiričnem delu opredelim formulacijo problema in predstavim raziskovalna vprašanja ter hipoteze, ki sem jih zastavila na podlagi že znanih ugotovitev. Sledi opis metodologije, kjer najprej predstavim izvedeno kvantitativno raziskavo, spremenljivke in merski instrument (anketni vprašalnik). Populacijo v moji raziskavi predstavljajo vsi učenci zadnje triade osnovne šole v Sloveniji v letu 2022/2023. Vzorec (neslučajnostni in namenski) pa predstavlja šest oddelkov zadnje triade ene osnovne šole v Primorsko-notranjski regiji, kar je skupno 107 učencev. Podatke sem zbrala s pomočjo anketnega vprašalnika z izvedbo spletne ankete. Podatke sem analizirala po metodi deskriptivne kvantitativne analize.

Sledijo rezultati, razprava in sklepi. V raziskavi ugotovim, da je večina učencev medvrstniško nasilje na šoli že opazila. Učenci se ob situacijah medvrstniškega nasilja po večini odzovejo pasivno, ob tem pa najpogosteje doživljajo jezo in strah. Učenci in učenke so najpogosteje v vlogi opazovalca/-ke, v vlogi izvajalca in žrtve pa so pogosteje učenci kot učenke. Medvrstniško nasilje se najpogosteje dogaja med sošolci oz. sošolkami znotraj istega razreda, na šolskih hodnikih med odmori. Najpogosteje učenci doživljajo verbalno nasilje, najmanj pogosto pa spletno nasilje. Učenci v vlogi opazovalca poročajo o pogostejšem medvrstniškem nasilju kot izvajalci in žrtve. Na podlagi odgovorov anketirancev ugotovim, da učenci izpostavljajo potrebo po večjem nadzoru učiteljev na hodnikih in straniščih med odmori. Izpostavljajo tudi željo po tem, da bi bili učitelji na dogajanje medvrstniškega nasilja bolj pozorni.

Raziskavo zaključim s predlogi na področju izobraževanja in ozaveščanja o medvrstniškem nasilju, vzpostavljanja nenasilne kulture, programov mediacije in reševanja konfliktov, vključevanja staršev in širše lokalne skupnosti ter spremljanja in evalvacije implementiranih programov za preprečevanje in reševanje medvrstniškega nasilja.

The title of the Graduation Thesis: **Peer bullying through the eyes of students in the last three grades of elementary school**

Keywords: peer bullying, primary school, types of peer bullying, roles in peer bullying, prevention, action, counseling service

Abstract:

The topic of my research is the experience of peer bullying among students of the last three grades of elementary school.

In the theoretical part, I describe the theoretical starting points on peer bullying, its prevention and resolution. I have divided the content into eight main sections: definition of peer bullying, types of peer bullying, role of students in peer bullying, dynamics of peer bullying, peer bullying in Slovenian schools, programs for peer bullying prevention, measures to reduce peer bullying in primary school and the role of the school counseling service in a peer-to-peer settlement.

In the empirical part, I define the formulation of the problem and present the research questions and hypotheses that I put forward on the basis of already-known findings. The following is a description of the methodology, where I first present the conducted quantitative research, the variables and the measuring instrument (survey questionnaire). The population in my research is represented by all students of the last triad of elementary schools in Slovenia in the years 2022/2023. The sample (non-random and purposive) represents six departments of the last triad of one primary school in the Primorsko-notranjska region, which is a total of 107 students. I collected the data with the help of a survey questionnaire by conducting an online survey. I analyzed the data using the method of descriptive quantitative analysis.

Results, discussion and conclusions follow. In the research, I find that most students have already noticed peer bullying at school. Pupils mostly react passively to situations of peer violence, and they most often experience anger and fear. Male and female students are most often in the role of the observer, while male and female students are more often in the role of the performer and the victim. Peer bullying most often occurs between classmates or classmates within the same class in school corridors during breaks. Students experience verbal violence most often and online violence the least often. Students in the role of an observer report more frequent peer bullying than perpetrators and victims. Based on the answers of the respondents, I find that the students highlight the need for greater supervision by teachers in the corridors and on the sidelines during breaks. They also point out the desire for teachers to pay greater attention to peer bullying.

I conclude the research with proposals in the field of education and awareness of peer bullying, establishment of a non-violent culture, mediation and conflict resolution programs, involvement of parents in the wider local community, and monitoring and evaluation of implemented programs for the prevention and resolution of peer bullying.

Kazalo

UVOD.....	1
1 Teoretični del.....	2
1.1 Opredelitev medvrstniškega nasilja	2
1.2 Vrste medvrstniškega nasilja	3
1.3 Vloge učencev v medvrstniškem nasilju	6
1.3.1 Vloga povzročitelja medvrstniškega nasilja	6
1.3.2 Vloga žrtve medvrstniškega nasilja	8
1.3.3 Vloga opazovalca medvrstniškega nasilja	11
1.3.4 Kombinirana vloga	14
1.4 Dinamika medvrstniškega nasilja	15
1.4.1 Model valujočega učinka	15
1.4.2 Model spiralnega učinka navzdol	15
1.5 Medvrstniško nasilje v slovenskih šolah	17
1.6 Programi preprečevanja medvrstniškega nasilja.....	19
1.6.1 Pristopi ničelne tolerance do medvrstniškega nasilja	19
1.6.2 Celostni programi preprečevanja in reševanja medvrstniškega nasilja	20
1.6.3 Parcialni programi preprečevanja in reševanja medvrstniškega nasilja	24
1.7 Ukrepi za zmanjševanje medvrstniškega nasilja v osnovni šoli	25
1.7.1 Delo z učenci, ki doživljajo nasilje.....	29
1.7.2 Delo z učenci, ki izvajajo nasilje	30
1.7.3 Delo z učenci opazovalci	33
1.8 Vloga šolske svetovalne službe pri medvrstniškem nasilju.....	34
2 Formulacija problema.....	37
2.1 Raziskovalna vprašanja.....	38
2.2 Hipoteze	38

3	Metodologija	40
3.1	Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke	40
3.2	Raziskovalni instrumenti in viri podatkov	40
3.3	Populacija in vzorčenje	41
3.4	Zbiranje podatkov.....	41
3.5	Obdelava in analiza podatkov	42
3.6	Operacionalizacija preverjanja hipotez	43
4	Rezultati	46
4.1	Spol, razred in starost učencev	46
4.2	Status in učni uspeh učencev.....	47
4.3	Zaupne osebe učencev v primeru medosebnih težav	48
4.4	Občutek varnosti v razredu in šoli.....	49
4.5	Zaznavanje medvrstniškega nasilja v šoli	50
4.6	Čustveno doživljanje medvrstniškega nasilja.....	50
4.7	Ravnanje v situacijah medvrstniškega nasilja	51
4.8	Najpogostejši izvajalci medvrstniškega nasilja.....	52
4.9	Pogostost medvrstniškega nasilja.....	54
4.10	Udeležnost in vloge učencev v medvrstniškem nasilju	55
4.11	Kraj in čas dogajanja medvrstniškega nasilja.....	63
4.12	Predlogi učencev za bolj učinkovito reševanje in preprečevanje medvrstniškega nasilja	63
4.13	Preverjanje hipotez	65
5	Razprava.....	68
6	Sklepi	76
7	Predlogi	77
8	Seznam uporabljene literature.....	79
9	Priloge	89

9.1	PRILOGA 1 – ANKETNI VPRAŠALNIK	89
-----	--------------------------------------	----

Kazalo tabel

Tabela 1: Prikaz frekvenc in odstotkov posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na status (n=107).....	58
Tabela 2: Prikaz frekvenc in odstotkov posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na učni uspeh (n=107)	58
Tabela 3: Prikaz odstotkov zaznanih oblik medvrstniškega nasilja v posameznih vlogah učencev (n=107)	59
Tabela 4: Prikaz frekvenc in odstotkov pojavnosti različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika opazovalcev (n=107)	60
Tabela 5: Prikaz frekvenc in odstotkov pojavnosti različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika žrtev (n=107)	61
Tabela 6: Prikaz frekvenc in odstotkov pojavnosti različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika izvajalcev nasilja (n=107).	62
Tabela 7: Prikaz frekvenc in odstotkov pogostosti medvrstniškega nasilja glede na kraj in čas dogajanja (možnih je več odgovorov, n=107).	63
Tabela 8: Distribucija učencev v vlogi izvajalca nasilja glede na učni uspeh.....	66
Tabela 9: Distribucija učencev v vlogi žrtve nasilja glede na učni uspeh	66
Tabela 10: Distribucija učencev v vlogi žrtve nasilja glede na posebni status učenca	67

Kazalo grafov

Graf 1: Prikaz frekvenc anketirancev glede na spol (n=107)	46
Graf 2: Prikaz frekvenc anketirancev glede na razred (n=107).....	47
Graf 3: Prikaz frekvenc anketirancev glede na status učencev (n=107)	47
Graf 5: Prikaz frekvenc anketirancev, ki imajo vsaj eno zaupno osebo (n=107).....	48
Graf 6: Prikaz frekvenc anketirancev glede na njihove zaupne osebe (možnih je več odgovorov, n=100).....	49
Graf 7: Prikaz frekvenc anketirancev glede na občutek varnosti v razredu in šoli (n=107)	49
Graf 8: Prikaz frekvenc anketirancev glede na zaznavanje medvrstniškega nasilja (n=107) ..	50

Graf 9: Prikaz frekvenc anketirancev glede na čustveno doživljanje medvrstniškega nasilja (možnih je več odgovorov, n=100).....	51
Graf 10: Prikaz frekvenc anketirancev glede na njihovo ravnanje v situacijah medvrstniškega nasilja (možnih je več odgovorov, n=107).....	51
Graf 11: Prikaz frekvenc anketirancev glede na najpogostejše izvajalce medvrstniškega nasilja (možnih je več odgovorov, n=107).....	52
Graf 12: Prikaz odstotkov najpogostejših izvajalcev medvrstniškega nasilja glede na spol (možnih je več odgovorov, n=107).....	53
Graf 13: Prikaz frekvenc najpogostejših izvajalcev medvrstniškega nasilja glede na razred (možnih je več odgovorov, n=107).....	53
Graf 14: Prikaz frekvenc pogostosti medvrstniškega nasilja z vidika žrtev, izvajalcev in opazovalcev nasilja (n=107)	54
Graf 15: Prikaz frekvenc pogostosti medvrstniškega nasilja glede na spol (n=107).....	55
Graf 16: Prikaz frekvenc anketirancev v posamezni vlogi (n=107).	56
Graf 17: Prikaz frekvenc posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na razred (n=107).....	57

UVOD

V šolskem okolju sem se v praksi večkrat srečala z medvrstniškim nasiljem in opazila predvsem nemoč in negotovost pedagoških delavcev pri spopadanju s tem pojavom.

Raziskavo sem izvedla na osnovni šoli, kjer sem v šolski svetovalni službi opravljala prakso v tretjem in četrtem letniku študija. Za to šolo sem se odločila predvsem zato, ker se nahaja v mojem domačem okolju. Medvrstniško nasilje ne prizadeva le razredne in šolske skupnosti, ampak se odraža tudi v posredno vpleteni lokalni in družbeni skupnosti. Učinkovito preprečevanje medvrstniškega nasilja je tako skupna odgovornost partnerskega sodelovanja vseh, ki soustvarjajo življenje v tej skupnosti (Muršič, idr., 2016, str. 1). Glede na visoko raven opaženega nasilja s strani svetovalnih delavcev sem se tako odločila za raziskovanje razširjenosti in doživljanja medvrstniškega nasilja na dotični osnovni šoli.

V moji raziskavi me zanima, kako učenci doživljajo medvrstniško nasilje, kako varno se počutijo v šoli, kakšna je njihova podporna mreža. Iz vidika preprečevanja medvrstniškega nasilja se mi je zdelo pomembno raziskati, kje situacije medvrstniškega nasilja potekajo, kdo so izvajalci ter kakšni so predlogi učencev za bolj učinkovito spoprijemanje s to problematiko. Cilji mojega raziskovanja so razumevanje vzrokov, dinamike in posledic dogajanja medvrstniškega nasilja. S svojo raziskavo želim prispevati k ustvarjanju pozitivnih sprememb v šolskem okolju na področju reševanja in preprečevanja medvrstniškega nasilja.

Diplomsko nalogo sestavljajo teoretični del, formulacija problema, opis metodologije, rezultati, razprava ter sklepi in predlogi. V teoretičnem delu opredelim fenomen medvrstniškega nasilja, opišem njegove vrste, vloge učencev in dinamiko medvrstniškega nasilja. V nadaljevanju teoretičnega dela predstavim podatke o medvrstniškem nasilju v slovenskem prostoru, nekatere programe preprečevanja ter ukrepe za zmanjševanje medvrstniškega nasilja v osnovnih šolah. Poglavje zaključim z opredelitvijo vloge svetovalne službe pri reševanju in preprečevanju medvrstniškega nasilja. V formulaciji problema predstavim raziskovalna vprašanja in hipoteze, v naslednjem poglavju pa metodologijo, kjer opišem vrsto raziskave, raziskovalni instrument, opredelim populacijo in vzorčenje ter opišem potek obdelave in analize podatkov. Sledijo rezultati raziskave s preverjanjem hipotez, razprava, sklepi in predlogi.

1 TEORETIČNI DEL

1.1 Opredelitev medvrstniškega nasilja

Medvrstniško nasilje (angl. *peer bullying*) je zelo relatičen in situacijski pojav, ki ga ni mogoče opredeliti objektivno in brezčasno. Opredelitve izhajajo iz različnih ravni občutljivosti in subjektivnih doživljanj v zvezi s tem pojavom, na njih pa vplivajo tudi trenutni okviri, pravila in dogovori v družbi. Nekateri avtorji vidijo medvrstniško nasilje kot objektivni pojav in govorijo o nasilnem vedenju kot osebnostni značilnosti posameznika, medtem ko ga nekateri vidijo bolj kot interakcijski in sistemski pojav, ki ga ni mogoče razložiti z značilnostmi posameznikov (Dekleva, 2001, str. 22). Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 115) ravno tako kritizirajo deterministično interpretiranje raziskav, ki ugotavljajo osebnostne, vedenjske ali družinske značilnosti učencev, ki doživljajo ali pa izvajajo medvrstniško nasilje, saj to pogloblja stereotipe in stigmo o izvajanju ter doživljanju nasilja. Večina izvedenih raziskav o značilnostih udeležencev v medvrstniškem nasilju ne omogoča vzročno-posledičnih sklepov, zato ne moremo sklepati, ali neke značilnosti posameznikov povečujejo tveganje za izvajanje ali doživljanje medvrstniškega nasilja. Prav tako ne moremo sklepati, ali so nekatere značilnosti posameznikov posledica medvrstniškega nasilja (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 115).

Prvi sistematični raziskovalec tega področja, Dan Olweus (1995), pravi, da o medvrstniškem nasilju govorimo takrat, ko je učenec v daljšem časovnem obdobju izpostavljen agresivnemu vedenju oz. negativnim dejanjem s strani svojega vrstnika ali skupine vrstnikov. Avtor agresivno vedenje opredeljuje kot namerne poškodbe s fizičnimi ali verbalnimi sredstvi, medtem ko negativna dejanja niso nujno povezana z uporabo fizične moči in verbalnim nasiljem. Pri tem gre tudi za spakovanje, uporabo agresivnih ali vulgarnih kretenj ter namerno izključitev posameznika iz skupine (Olweus, 1995, str. 11-12).

Drugi avtorji se strinjajo z osnovno definicijo medvrstniškega nasilja kot ga opredeljuje Olweus, vendar poudarjajo, da gre za zavestno, namerno in ponavljajoče agresivno in/ali manipulativno vedenje posameznika ali skupine oseb (Smith, Ananiadou in Cowie, 2003, str. 591). V sodobnejših opredelitvah avtorji opisujejo medvrstniško nasilje kot ciljno usmerjeno agresivno vedenje do posameznika v kontekstu neravnovesja moči (Volk, Veenstra in Espelage, 2017, str. 36).

Sodobne raziskave kažejo, da je cilj medvrstniškega nasilja doseči nek osebni cilj preko strateškega, ciljno usmerjenega vedenja posameznika ali skupine oseb. Navadno gre za socialne cilje, ko želi oseba pridobiti ali ohraniti visoko stopnjo socialne moči, priljubljenosti in vpliva znotraj skupine (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 14-15). Muršič (2012, str. 7) poudarja, da je opredelitev nasilja odvisna od naše konceptualizacije, pripisovanja pomena oz. osmišljanja ter presojanja v skladu z našimi vrednotami.

Medvrstniško nasilje navadno poteka v okoljih, kjer se učenec, ki doživlja medvrstniško nasilje, težko ali pa se celo ne more umakniti od izvajalca, zato se pogosto dogaja ravno v šolskem okolju, kjer je nadzor odraslih manjši (Olweus, 1999, str. 1). Nasilje poteka znotraj šole, pa tudi v njeni okolici in na poti v šolo oz. na poti domov. V šoli so potencialno najbolj nevarni prostori ravno šolsko igrišče, stranišče, jedilnica, hodniki in garderoba (Aničić idr., 2002, str. 106-107). T. Pirc in sodelavci so v svoji raziskavi v slovenskih šolah ugotovili, da se medvrstniško nasilje najpogosteje dogaja na hodnikih (68 %), v razredih (34 %) ter na parkiriščih in igriščih v okolici šole (28 %) (Pirc idr., 2019, str. 13).

Obstaja povezava med medvrstniškim nasiljem in občutkom varnosti učencev, čeprav ni še povsem jasna. Beran in Tutty (2002) sta v svoji raziskavi prišla do zanimivih rezultatov glede občutka varnosti učencev. Kljub visoki ravni medvrstniškega nasilja je večina učencev izrazila, da se v šoli na splošno počutijo veselo ter varno. Izjema je šolsko igrišče, kjer se tretjina učencev ni počutila varno. Ugotovila sta, da ima na občutek varnosti učencev večji vpliv pomanjkanje podpore odraslih oseb v šoli ter verbalno nasilje kot pa fizično. Odrasle osebe v šoli imajo tako pomembno zaščitno vlogo, saj lahko s svojo intervencijo prispevajo k večji varnosti učencev (Beran in Tutty, 2002, str. 2-7).

Do nekoliko drugačnih rezultatov so prišli Waasdorp, Pas, O'Brennan in Bradshaw (2011, str. 5), ki so ugotovili, da se ob vsakem odstotku porasta medvrstniškega nasilja občutek varnosti na šoli zmanjša za tri odstotke.

1.2 Vrste medvrstniškega nasilja

Medvrstniško nasilje ima različne pojavne oblike (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 14). Olweus (1995) loči medvrstniško nasilje na neposredno in posredno glede na namero osebe, ki nasilje izvaja. Socialna osamitev in izključitev iz skupine je oblika posrednega nasilja, medtem ko se neposredno medvrstniško nasilje kaže v očitnem in direktnem napadu na drugo osebo (Olweus, 1995, str. 12).

Novejša Bergerjeva kategorizacija iz leta 2007 medvrstniško nasilje deli na fizično, odnosno oz. relacijsko, verbalno ter spletno nasilje (Berger, 2007, str. 94-95).

Sullivan (2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 17-18) medvrstniško nasilje kategorizira bolj hierarhično ter navaja fizično in psihično nasilje kot dve širši obliki medvrstniškega nasilja. Fizično nasilje, imenovano tudi neposredno nasilje oz. agresija, avtor razlaga kot naslednja vedenja: namerno brcanje, odpiranje, lasanje, pretepe s poškodbami, omejevanje gibanja, grizenje, potiskanje, porivanje ter namerno poškodovanje lastnine posameznika oz. uničevanje njegovih osebnih predmetov.

Dekleva (2001, str. 22) poudarja, da pretepanje ni medvrstniško nasilje, če oba posameznika v njem sodelujeta prostovoljno, če za nobenega od njiju pretep nima hudih nezaželenih posledic in če se ima vsak izmed njih možnost umakniti oz. se mu uspešno izogniti.

Psihično nasilje, imenovano tudi posredno nasilje oz. agresija, Sullivan (2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 18) deli na verbalno in neverbalno nasilje. V kategorijo verbalnega nasilja uvršča: žaljivke s spolno in socialno vsebino, opravljanje prijateljev, širjenje lažnih govoric, grožnje in izsiljevanje za denar ter druge oblike verbalnega poniževanja.

Neverbalno nasilje avtor loči na neposredno in posredno neverbalno nasilje. Pri neposrednem neverbalnem nasilju gre za razne nesramne geste, posredno neverbalno nasilje (ki ga imenujemo tudi odnosno oz. relacijsko) pa je bolj subtilno. Odnosno nasilje se kaže kot manipulacija z odnosi, kjer oseba ali skupina ljudi namensko socialno izključi in ignorira žrtev nasilja (Sullivan, 2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 17-18).

Avtorji na splošno govorijo o tradicionalnem in spletnem medvrstniškem nasilju. V tradicionalno medvrstniško nasilje uvrščajo fizično, odnosno oz. relacijsko in verbalno nasilje. Spletno nasilje je novejša oblika medvrstniškega nasilja, ki se je pojavila s povečanjem dostopnosti do interneta in uporabe pametnih telefonov. Spletno nasilje nekateri avtorji umeščajo v psihično nasilje, ki se lahko pojavi tako verbalno kot tudi neverbalno, s širjenjem lažnih informacij po spletu in objavljanjem tujih fotografij brez soglasja. Spletno nasilje vključuje nasilno vedenje preko pošiljanja digitalnih ali elektronskih sporočil po spletu, pogovor po telefonskem klicu ter pošiljanje SMS-sporočil ali multimedijskih sporočil (MMS) (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 19-21). Tudi pri opredelitvi spletnega nasilja je nastala konceptualna zmeda, saj je spletno nasilje zelo kompleksno in ima različne pojavne oblike. Aftab (2011, kot navedeno v Kowalski, Limber in Agatston, 2012, str. 83) spletno nasilje deli na posredno in neposredno. Pri neposrednem spletnem nasilju gre za sporočilo, ki ga učenec

dobi direktno od izvajalca nasilja. Pri posrednem spletnem nasilju pa se izvajalec nasilja izdaja za žrtev in pošilja svojim prijateljem sovražna sporočila.

Kowalski, Limber in Agatston (2012, str. 85-94) navajajo naslednje vrste spletnega nasilja: žaljiva sporočila, nadlegovanje, omalovaževanje, lažno predstavljanje, razkrivanje in prevare, izključevanje, zalezovanje, objavljanje videoposnetkov napadov ter seksualna sporočila.

- Žaljiva sporočila (angl. *flaming*) so kratka sporočila med dvema ali več udeleženci v pogovornih skupinah ali elektronski pošti.

- Nadlegovanje (angl. *harassment*) pomeni ponavljajoča in žaljiva sporočila, ki jih žrtev prejema po osebnih komunikacijskih kanalih ali klepetalnicah oz. forumih. Ena izmed oblik spletnega nadlegovanja je t.i. trolanje oz. pošiljanje žaljivih in provokativnih informacij na socialne mreže ali internetne strani.

- Omalovaževanje oz. očrnitev (angl. *denigration*) avtorji definirajo kot širjenje neresnic o nekom preko elektronske pošte, kratkih sporočil ali pa z objavo na spletnih straneh. Sem uvrščajo tudi pošiljanje lažnih fotografij z namenom očrnitve posameznika ali skupine posameznikov (npr. sošolci objavijo po spletu fotografijo sošolke, kateri so dodali nosečniški trebuh ipd.).

- Pri personifikaciji (angl. *impersonation*) gre za lažno predstavljanje osebe. Izvajalec nasilja se tako predstavlja za nekoga drugega in na socialnih omrežjih žrtve grozi ali širi neresnice z namenom povzročitve škode žrtvi.

- Razkrivanje in prevare (angl. *outing and trickery*) je ena izmed oblik spletnega nasilja, kjer gre najprej za razkrivanje žrtve, ko žrtev z nekom deli svoje osebne ali intimne informacije, ta oseba pa te podatke brez njenega dovoljenja deli z drugimi. Prevara pomeni, da izvajalec nasilja zavaja žrtev, njene osebne informacije pa nato deli z drugimi po spletu.

- Izključevanje (angl. *exclusion*) posameznika lahko poteka tudi po spletu, preko nesprejemanja, izločitve posameznika iz neke skupine na družbenem omrežju ali pa preprečitev vstopa v ta omrežja (npr. blokiranje profila na družbenih omrežjih).

- Spletno zalezovanje (angl. *cyberstalking*) se nanaša na nadlegovanje in ustrahovanje po družbenih omrežjih, e-pošti ali elektronskih kratkih sporočilih. Preraste pa lahko tudi v fizično zalezovanje žrtve.

- Objavljanje videoposnetkov različnih napadov preko spleta je ravno tako ena izmed oblik spletnega nasilja, kjer izvajalci nad žrtvijo izvajajo fizično ali psihično nasilje.
- Spletno pošiljanje seksualnih sporočil (angl. *sexting*) pomeni pošiljanje delno ali popolnoma razgaljenih fotografij ali videoposnetkov po družabnih omrežjih.

Spletna stran Safe.si (2020) k tem oblikam spletnega nasilja dodaja še: vdiranje v profile oz. račune (hekanje), krajo gesel žrtve, pošiljanje nasilnih ali grozljivih fotografij in videoposnetkov, prepošiljanje verižnih pisem in sporočil z občutljivo vsebino, ponižujoče ali celo nevarne spletne izzive, kjer se zahteva, da jih žrtev izvede in objavi po spletu, ter navezovanje stikov z otroki in mladostniki z namenom spolne zlorabe (t. i. »*spletni grooming*«).

1.3 Vloge učencev v medvrstniškem nasilju

Udeleženi v medvrstniškem nasilju zavzemajo različne vloge, s katerimi na različne načine vplivajo na nadaljnji potek nasilja. Obstajajo različne opredelitve vlog, vsekakor pa lahko govorimo o vsaj treh vlogah: vlogi nasilneža, žrtve in opazovalcev nasilja (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 99). Salmivalli (2010, str. 114-115) opredeljuje šest različnih vlog v medvrstniškem nasilju: vloga žrtve, nasilneža, posnemovalcev nasilneža, podpornikov nasilneža, aktivnih in pasivnih branilcev žrtve ter vloga nevpletenih.

V slovenski literaturi oz. prevodih tuje literature lahko zasledimo različne termine za poimenovanje udeležencev v medvrstniškem nasilju. V zadnjem obdobju se namesto nasilnež (angl. *bully*) uporablja izraz izvajalec ali povzročitelj nasilja, namesto izraza žrtev (angl. *victim*) pa učenec oz. oseba, ki doživlja medvrstniško nasilje. S to terminologijo želijo avtorji zmanjšati tipiziranje učencev kot nasilnežev ali žrtev (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 13).

1.3.1 Vloga povzročitelja medvrstniškega nasilja

V strokovni literaturi se še vedno pojavlja dilema oz. vprašanje v zvezi z osebnostnimi značilnostmi učencev povzročiteljev medvrstniškega nasilja. Nekateri avtorji povzročitelje medvrstniškega nasilja vidijo kot učence s primanjkljaji na področju socialnih veščin in samoregulacije, ki imajo nižji socialni status v vrstniški skupini. Drugi pa vidijo uporabo nasilja kot funkcionalno, prilagojeno vedenje socialno kompetentnih učencev, ki nasilje uporabljajo kot orodje za doseg ciljev (Menesini in Salmivalli, 2017, str. 5). Raziskave, ki preučujejo

značilnosti učencev, ki izvajajo medvrstniško nasilje, izpostavljajo nekatere značilnosti teh učencev: nižja učna uspešnost in negativna prepričanja o drugih (Cook, Williams, Guerra, Kim in Sadek, 2010, str. 75), nižja stopnja afektivne in višja stopnja kognitivne empatije (Caravita, Di Blasio in Salmivalli, 2009, str. 145) ter višja stopnja internalizacije in eksternalizacije jeze (Košir, idr., 2020, str. 392). Caravita, Di Blasio in Salmivalli (2009, str. 141) kognitivno empatijo opisujejo kot zmožnost prepoznavanja čustev drugih ter prevzemanja perspektive drugega, medtem ko afektivna empatija pomeni zmožnost deliti čustva z drugimi.

Olweus (1986) je v svoji raziskavi ugotovil, da imajo tako povzročitelji kot tudi žrtve nasilja nižji učni uspeh od povprečja, to odstopanje pa je najbolj izrazito v zadnji triadi osnovne šole (Olweus, 1986, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 29).

Raziskava Marsha s sodelavci iz leta 2011 kaže, da je tako v vlogi izvajalca kot tudi žrtve vseh oblik nasilja občutno več fantov kot deklet (Marsh idr., 2011, str. 703), kar ugotavljajo tudi Pušnik (1999, str. 44), Pečjak in Pirc (2017, str. 29) ter Pirc in drugi (2020, str. 390-391) v slovenskem prostoru. Pečjak in Pirc (2017, str. 29) te razlike glede na spol pojasnjujeta s procesi socializacije, ki so pri dečkih in deklicah različni. To se kaže v različnih pričakovanjih družbe glede vedenja ter izražanja stiske glede na spol otroka. Pri dečkih se bolj spodbuja izražanje fizične moči, na čustvenem področju pa pogosto ne izražajo svojih čustev v taki meri kot deklice. Pri deklicah so pričakovanja družbe usmerjena v iskanje pomoči ter izražanje čustev in čustvene stiske (Pečjak in Pirc, 2017, str. 29).

Bolj kot osebne značilnosti posameznikov na izvajanje medvrstniškega nasilja vplivajo motivi. Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 120) opredelijo najpogostejše motive učencev za izvajanje medvrstniškega nasilja, ki se med seboj prekrivajo in prepletajo. To so potreba po moči in dominantnosti, korist ter sovražnost do okolja. Nekateri učenci imajo potrebo po moči in dominantnosti nad posameznikom ali skupino posameznikov. Nadzorovanje drugih jim prinaša osebno zadovoljstvo, z izvajanjem medvrstniškega nasilja pa si želijo od žrtve pridobiti tudi določene koristi (denar in drugo osebno lastnino). Na izvajanje medvrstniškega nasilja vpliva tudi motiv sovražnosti do okolja. Učenci lahko ob povzročanju poškodb oz. trpljenja drugih oseb občutijo zadovoljstvo. Mladostniki kot motive za ustrahovanje in trpinčenje vrstnikov navajajo:

- ker to počnejo tudi drugi;
- to počneš, ko želiš biti »IN«;
- zaradi tega se počutim pametnejši, močnejši ali boljši kot oseba, ki doživlja nasilje;

- to je eden izmed najbolj učinkovitih načinov, da preprečim drugim, da bi ustražovali ali trpinčili mene (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 120-121).

Socialni cilji priljubljenosti in želja po visokem položaju v skupini so eni glavnih napovednikov izvajanja medvrstniškega nasilja. Kot že rečeno, je medvrstniško nasilje kot ciljno usmerjeno vedenje (Volk, Veenstra in Espelage, 2017, str. 36) pri mladostnikih učinkovito za pridobivanje višjega socialnega položaja v skupini vrstnikov. Pri otrokih je ta oblika vedenja manj sprejemljiva, saj je zaščita žrtve nasilja v obdobju otroštva skladna z razrednimi normami. Učenec tako želi pridobiti socialno moč znotraj vrstniške skupine, vendar če večina razreda nasilja ne odobrava in to jasno sporoča, izvajalec te moči ne pridobi (Olthof, Goossens, Vermande, Aleva in Van der Meulen, 2011, str. 350).

Runions in sodelavci (2019, str. 1837) poudarjajo tudi pojav moralne nezavzetosti (angl. *moral disengagement*; Bandura, 1999), ki se pojavlja tudi pri učencih, ki izvajajo medvrstniško nasilje. Kaže se kot kognitivno preokvirjanje moralno spornega nasilja ali njegovih posledic s pomočjo višjega moralnega cilja, ki opravičuje sredstva (npr. »mora se naučiti postaviti zase«). Moralna nezavzetost torej omogoča posamezniku, da se izogne občutkom krivde, sramu in negativnemu samovrednotenju ter tako prelaga odgovornost za nasilno vedenje na žrtve medvrstniškega nasilja.

1.3.2 Vloga žrtve medvrstniškega nasilja

Olweus (1995, str. 12) ter Smith, Ananiadou in Cowie (2003, str. 591) poudarjajo neravnovesje moči med udeleženi v medvrstniškem nasilju, kjer je žrtev nasilja fizično, psihično ali socialno šibkejša od izvajalca nasilja ter se posledično težko brani.

Raziskave kažejo, da so ključni napovedniki viktimizacije naslednje značilnosti učencev: nizka samopodoba (Košir, Pivec, Klasinc, Špes in Horvat, 2018, str. 182), višja stopnja ponotranjanja stiske (Reijntjes, Kamphuis, Prinzie, in Telch, 2010, str. 245) in jeze (Košir, idr., 2020, str. 390), psihosomatske težave (Gini in Pozzoli, 2013, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 118), zavračanje s strani vrstnikov (Kochel, idr., 2012, str. 643) ter zaznavanje nižje stopnje opore s strani vrstnikov (Košir, idr., 2020, str. 390).

Carter in Spencer (2006, str. 18-20) sta v svoji meta-analitični študiji raziskovala doživljanje medvrstniškega nasilja otrok s posebnimi potrebami. Med letoma 1989 in 2003 sta izvedla 11 raziskav in ugotovila, da so učenci s posebnimi potrebami bolj izpostavljeni medvrstniškemu nasilju. Whitney, Rivers, Smith in Sharp (1994, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 13) so

ugotovili, da je pri otrokih s posebnimi potrebami dva- do trikrat večja verjetnost za viktimizacijo v medvrstniškem nasilju. Za to navajajo razloge, kot so učne težave, slabša socialna vključenost teh učencev v razredu ter vedenjske težave. Raziskave kažejo, da je večina učencev s posebnimi potrebami udeležena v medvrstniškem nasilju v vlogi žrtve. Pri učencih s kroničnimi vedenjskimi, razvojnimi in čustvenimi motnjami pa Van Cleave in Davis (2006, str. 1216) ugotavljata, da so pogostejše v vlogi povzročitelja nasilja ali pa v kombinirani vlogi. Luciano in Savage (2007, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 14) sta prišla do istih ugotovitev pri učencih z motnjo pozornosti in koncentracije (ADHD).

Nekateri avtorji so želeli v svojih raziskavah ugotoviti »psihološki profil« žrtev medvrstniškega nasilja (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 117), vendar sodobnejši raziskovalci na tem področju ugotavljajo, da medvrstniško nasilje doživljajo predvsem učenci, ki so manj vključeni v svojo vrstniško skupino in ki ne ustrezajo razrednim ali šolskim normam (angl. *the least fitting classmates*). Odstopanje od teh norm, ki jih skupina učencev vrednoti kot zaželene, se lahko kaže na različne načine. Posameznik lahko odstopa od norm zaradi drugačnih oblik vedenja, svojih telesnih značilnosti, spolne usmerjenosti in drugih dejavnikov, kot je tudi nedavna preselitev oz. vključitev v razred oz. šolo. Ti učenci niso le pogostejše v vlogi žrtev nasilja, ampak so pogostejše tudi socialno izolirani, s strani vrstnikov pa imajo manj podpore (Juvonen in Schacter, 2017, str. 11). V slovenskem prostoru Pirc s sodelavci (2020) v svoji raziskavi ugotavlja, da so fantje pogostejše v vlogi žrtve kot dekleta, medtem ko starost in učni uspeh ne napovedujeta viktimizacije (Pirc, idr., 2020, str. 390).

Nekateri učenci, ki doživljajo nasilje, si lahko to dogajanje osebno razlagajo z uporabo notranjih, nenadzorljivih in stabilnih značilnosti (angl. *characterological self-blaming attributions*), kar še poglobi njihovo stisko in vpliva na nadaljevanje viktimizacije. Učenci, ki so kronične žrtve medvrstniškega nasilja, si tako nasilje razlagajo kot posledico njihove posebnosti oz. »čudnosti«. Ta proces je še posebej izrazit v šolah z manj viktimizacije (Schacter in Juvonen, 2015, str. 843).

Pečjak in Pirc (2017, str. 30) izpostavljata pomembne razlike med kroničnimi žrtvami, ki medvrstniško nasilje doživljajo večkrat tedensko, ter t. i. občasnimi žrtvami, ki nasilje doživljajo manj pogosto (trikrat mesečno ali več). Učenci, ki so občasno v vlogi žrtve, so izrazili več pozitivnih prepričanj do svojih vrstnikov ter manj negativnih in agresivnih prepričanj v primerjavi s kroničnimi žrtvami.

Doživljanje nasilja je torej povezano s težavami ponotranjenja (anksioznost, depresivnost in nizka samopodoba) ter s težavami v zvezi s socialno izključenostjo (nesprejetost s strani vrstnikov, slaba kakovost prijateljskih odnosov). Dejavniki tveganja je lahko tudi negotovo oz. neasertivno vedenje učenca, ki je v odnosu z izvajalcem nasilja podredljiv ter fizično šibkejši. Izvajalec nasilja lahko tako doseže svoj socialni cilj, ne da bi se moral soočiti z asertivnim odzivom žrtve ali vrstnikov (Menesini in Salmivalli, 2017, str. 6)

Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 117) opisujejo štiri tipične načine odzivanja na doživljanje medvrstniškega nasilja:

- Pasivni odziv je značilen za večino učencev in vključuje ignoriranje izvajalca nasilja ali odhod iz situacije. Pri učencih s pasivnim odzivom obstaja majhna verjetnost uporabe bolj aktivnih strategij spoprijemanja z medvrstniškim nasiljem.
- Aktivni odziv z iskanjem pomoči je značilen predvsem za osnovnošolce. Dekleta se pogosteje kot fantje aktivno odzovejo na nasilje v smislu iskanja pomoči ter to vidijo tudi kot najboljšo strategijo za zaustavitev nasilja.
- Agresivni odziv je nekoliko pogostejši pri učencih, ki občasno nastopajo v vlogi izvajalcev nasilja. Pri fantih se kaže z uporabo fizičnega in verbalnega nasilja, pri dekletih pa predvsem z uporabo verbalnega nasilja.
- Nediferenciran odziv: nekateri učenci nimajo prevladujočega načina odzivanja na medvrstniško nasilje, zato se lahko v različnih situacijah odzivajo različno.

Posledice doživljanja medvrstniškega nasilja so tako fizične kot tudi psihične, občutijo pa jih tudi osebe, ki niso neposredno vpletene in so nasilnemu dogodku le priča (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 14). Ena izmed posledic je (predvsem ob daljšem obdobju doživljanja nasilja) vse večja socialna izolacija, ki pogosto povzroči, da si učenec razlaga doživljanje nasilja kot posledico lastne notranje značilnosti oz. »posebnosti« (npr.: »To je najbrž zato, ker sem taka oseba.«). Te osebne razlage še povečajo stisko in prispevajo k nadaljnji viktimizaciji (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 118). Učenci, ki doživljajo nasilje, občutijo pred izvajalci nasilja strah in nemoč (Pušnik, 1999, str. 34).

Sullivan (2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 148) poudarja, da je nepošteno zahtevati od viktimiziranega učenca to, da se postavi zase. Če bi učenec to zmozel storiti, se najverjetneje ne bi znašel v vlogi žrtve.

1.3.3 Vloga opazovalca medvrstniškega nasilja

Medvrstniško nasilje se zelo pogosto zgodi ob navzočnosti tretje osebe oz. opazovalca. Pepler in Craig (1995) sta v svoji raziskavi ugotovila, da se medvrstniško nasilje kar v 85 % primerov zgodi ob navzočnosti vsaj enega opazovalca. Vloga opazovalcev je zelo pomembna, saj s svojimi odzivi na nasilni dogodek različno vplivajo na nadaljnji potek nasilja. Učenci lahko v vlogi opazovalcev spodbujajo povzročitelje nasilja tudi nebesedno, s smejanjem in nasmihanjem ter s pasivnim opazovanjem (Pepler in Craig, 1995, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 63).

Opazovalci imajo tako preventivno kot tudi intervencijsko vlogo (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 129). Raziskava Pergolizzija in sodelavcev (2009) kaže zaskrbljujoče podatke ravno pri učencih zadnje triade osnovne šole: približno 50 odstotkov učencev sedmega in osmega razreda ob dogajanju medvrstniškega nasilja ne stori ničesar, dodatnim 40 odstotkom učencem pa se zdi, da se jih to ne tiče (Pergolizzi, idr., 2011, str. 16). Salmivalli, Voeten in Poskiparta (2011) v svoji raziskavi ugotavljajo, da lahko opazovalci, ki branijo žrtev nasilja, pomembno zmanjšajo pojavnost nasilja v razredu, medtem ko je na drugi strani spodbujanje izvajalca povezano s pomembno višjo stopnjo medvrstniškega nasilja v razredu (Salmivalli, Voeten in Poskiparta, 2011, str. 673-674).

Salmivalli (2010) govori o štirih vrstah opazovalcev:

- pomočniki oz. posnemovalci izvajalca nasilja,
- podporniki izvajalca nasilja,
- nevpleteni in
- branilci žrtve nasilja.

Pomočniki oz. posnemovalci izvajalca nasilja (imenovani tudi *aktivni spodbujevalci*) se mu pri izvajanju nasilja pridružijo in ga posnemajo. Nasilni dogodek lahko razumemo kot povod za sprostitve njihovih lastnih agresivnih teženj. Podporniki izvajalca nasilja (imenovani tudi *pasivni spodbujevalci povzročitelja*) delujejo bolj posredno in odobravanje nasilja izražajo na različne načine – s smehom, komentarji, obrazno mimiko. Nevpleteni opazovalci (imenovani tudi *ignoranti*) medvrstniškega nasilja sicer ne odobravajo, ampak tega ne izrazijo. Ob opazovanju nasilnega dogodka lahko doživljajo veliko stisko, saj zaradi nizke socialne samoučinkovitosti podoživljajo občutke nemoči žrtve. Branilci žrtve nasilja pasivno ali pa aktivno izrazijo, da nasilja ne odobravajo. Pasivni branilci žrtve neodobravanje izrazijo neverbalno ali pa zapustijo kraj nasilja. Aktivni branilci žrtve pa poskušajo nasilje ustaviti,

branijo ali tolažijo žrtev ter poiščejo pomoč pri odraslih osebah. To so navadno učenci z visoko stopnjo socialne sprejetosti v razredu, ki jim je v pomoč pri posredovanju v nasilju (Salmivalli, 2010, str. 114).

V literaturi se pojavlja tudi nekoliko starejše poimenovanje vlog opazovalcev, ki sem jih v prejšnjem odstavku zapisala v oklepajih. Parada (2000, kot navedeno v Babič, 2018, str. 54) govori o aktivnem in pasivnem spodbujevalcu nasilja, ignorantu ter zagovorniku žrtve.

Obermann (2011, str. 240) navaja najmanj tri razloge, zakaj opazovalci relativno redko posežejo v situacije medvrstniškega nasilja. Prvi razlog je ta, da je v večini primerov medvrstniškega nasilja navzočih več opazovalcev in pride do t.i. porazdelitve oz. razpršitve odgovornosti opazovalcev. Tako se posamezniki zanašajo na to, da bodo na nasilje odreagirali ostali opazovalci, ali pa mislijo, da situacija ni tako resna zaradi njihove prisotnosti. Darley in Latané (1968, kot navedeno v Obermann, 2011, str. 240) to imenujeta »učinek opazovalcev« (ang. *bystander effect*). Drugi razlog za redko intervencijo opazovalcev je socialno tveganje ob nasprotovanju povzročitelju nasilja, ki ima običajno vpliven položaj. Kot še enega izmed razlogov za redko poseganje opazovalcev avtor navaja apatičen oz. negativen odnos opazovalcev do oseb, ki doživljajo nasilje (Obermann, 2011, str. 240).

Salmivalli (2010, str. 115) ugotavlja, da čeprav so otroci na splošno proti nasilju in podpirajo pomoč žrtvam v hipotetičnih ali namišljenih situacijah, imajo do dejanskih žrtev v svojem razredu pogosto negativen odnos. Kot primer izjave učenca avtor navaja: »*Načeloma ne odobravam medvrstniškega nasilja, ampak ta učenec si je to gotovo zaslužil.*« Družbeni položaj žrtve je tako v veliki meri odvisen od tega, kako jo vidijo oz. doživljajo opazovalci. Negativen odnos, kot je obtoževanje žrtve, pomembno vpliva na nizko stopnjo intervencije v situacijah medvrstniškega nasilja (Salmivalli, 2010, str. 115). Neodzivanje skupine opazovalcev oz. t.i. pluralistično ignoriranje (ang. *pluralistic ignorance*) vodi v kronično izvajanje medvrstniškega nasilja, kar za žrtev pomeni kronično viktimizacijo (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 130).

Raziskave kažejo, da imajo aktivni in pasivni opazovalci nekatere psihološke razlike, pa tudi podobnosti. Gini, Albiero, Benelli in Altoe (2008) so v svoji raziskavi primerjali psihološke značilnosti obeh tipov opazovalcev v zgodnjem mladostništvu. Ugotovili so, da imajo tako aktivni kot tudi pasivni opazovalci visoko raven empatije. Glavna razlika pa je ta, da imajo aktivni opazovalci oz. branilci žrtve visoko raven socialne učinkovitosti, pasivni opazovalci pa nizko. To pomeni, da za posredovanje pri medvrstniškem nasilju ni potrebna le empatija do

žrtve, ampak tudi razvite strategije odzivanja na te situacije (Gini, Albiero, Benelli in Altoe, 2008, str. 101).

Na vloge opazovalcev medvrstniškega nasilja torej vplivajo različni dejavniki. V slovenskem prostoru Babič (2008) navaja štiri ključne dejavnike: empatija, stališča do medvrstniškega nasilja, samoučinkovitost za branjenje ter šolska klima.

Empatija: kako vpliva na vloge opazovalcev, ni povsem znano – nekatere raziskave kažejo, da je povezana z vlogo branilca žrtve (Nickerson, Mele in Princiotta, 2008, str. 695), nekatere pa, da je povezana z vlogo pasivnega opazovalca oz. ignoranta. Salmivalli, Voeten in Poskiparta (2011, str. 672) so v svoji raziskavi ugotovili, da imajo fantje nižjo empatijo ter pogostejše izvajajo medvrstniško nasilje kot dekleta.

Stališča (ang. *attitudes*) do medvrstniškega nasilja usmerjajo mišljenje in odzivanje opazovalcev. Učenci v vlogi zagovornika in ignoranta imajo običajno protinasilna stališča do medvrstniškega nasilja. Ravno nasprotno velja za vlogi aktivnega in pasivnega spodbujevalca povzročitelja, ki medvrstniško nasilje podpirata (Salmivalli in Voeten, 2004, str. 255-256). Raziskave avtorjev Salmivalli, Voeten in Poskiparta (2011, str. 672) kažejo, da opazovalci običajno podprejo svojega prijatelja ne glede na njegovo vlogo žrtve ali povzročitelja nasilja (Oh in Hazler, 2009, str. 294).

Samoučinkovitost za branjenje je samoocena sposobnosti za lastno učinkovitost pri reševanju nasilja. Če se učenec počuti sposobnega za reagiranje ob dogajanju medvrstniškega nasilja, bo najverjetneje to tudi storil (Babič, 2008, str. 54). Raziskave kažejo, da se aktivni in pasivni opazovalci najmočneje razlikujejo ravno pri samoučinkovitosti za branjenje (Gini, Albiero, Benelli in Altoe, 2008, str. 100-101).

Šolska klima je ravno tako pomemben dejavnik medvrstniškega nasilja na šoli. Del šolske klime je občutek varnosti na šoli, ki jo opisujem v poglavju *1.1 Opredelitev medvrstniškega nasilja*. Na pozitivno šolsko klimo vplivata ustrezno ukrepanje ob medvrstniškem nasilju ter nasprotovanje povzročitelju (Waasdorp, Pas, O'Brennan in Bradshaw, 2011, str. 7). Ahmed (2008, kot navedeno v Babič, 2018, str. 54) ugotavlja, da zadovoljstvo in občutek pripadnosti do šole pri učencih vplivata na večje upoštevanje šolskih pravil ter norm. Ti učenci so tudi bolj pripravljeni sodelovati s šolo pri preprečevanju medvrstniškega nasilja. Babič (2018, str. 59) kot pomembna vidika izpostavlja šolsko klimo spodbujanja pomoči oz. zaupanja do šole ter šolsko klimo, ki dopušča nasilje. V svoji raziskavi avtorica ugotavlja, da v nasilje usmerjena šolska klima vpliva na dekleta in fante različno. Ob višji pojavnosti medvrstniškega nasilja se

pri fantih udeleženosť v njem nižša, medtem ko se pri dekletih viša (Babič, 2018, str. 59). Salmivalli in Voeten (2004, str. 255) ugotavljata podobno, da razredne oz. šolske norme bolj vplivajo na dekleta kot na fante, kar se kaže tudi z negativnim vedenjem.

Nekateri avtorji ugotavljajo razlike med spoloma. Gini in Pozzoli (2013, str. 13) ugotavljata, da je v vlogi zagovornika žrtev ter ignoranta več deklet kot fantov. To ugotavlja tudi Babič (2018, str. 56) v slovenskem prostoru. Craven (2014, str. 51) pa je v svoji raziskavi ugotovil, da fantje pogosteje podpirajo povzročitelja medvrstniškega nasilja.

1.3.4 Kombinirana vloga

Vlogi izvajalca in žrtve nasilja se lahko prekrivata, kar pomeni, da lahko učenec hkrati izvaja in doživlja nasilje. Pušnik (1999, str. 90) navaja, da je skupina nosilcev obeh vlog posebna kategorija. Od skupine otrok, ki so le v vlogi žrtve, se močno razlikujejo v čustvih, samopodobi in odnosu do šole. Pogosto so zelo napeti, imajo občutke strahu, osamljenosti in manjvrednosti. Navadno živijo v manj spodbudnem okolju in izražajo negativen odnos do šole in učiteljev. Olweus (1995, str. 14) ugotavlja, da so ti otroci pogosto žrtve nasilja v domačem okolju, hkrati pa se vedejo nasilno do mlajših in šibkejših otrok.

Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 122) poudarjajo, da je statistično gledano v kombinirani vlogi majhna skupina učencev. Psihološke značilnosti učencev v kombinirani vlogi so tako težave pozunanjanja čustev, ki so značilne za povzročitelje (Veenstra, idr, 2005, str. 677), kot tudi težave ponotranjanja, ki so značilne za žrtve nasilja (Özdemir in Stattin, 2011, str. 101). Raziskave kažejo, da imajo učenci v kombinirani vlogi visok nivo depresije in agresije, medtem ko imajo nizek nivo prosocialnega vedenja, samonadzora, samozvesti in socialne vključenosti (Cillessen in Mayeux, 2004, str. 158). Pivec (2018, str. 83) je z raziskavo v slovenskih osnovnih šolah ugotovila, da je v primerjavi z ostalimi vlogami učencev za to skupino značilna najvišja stopnja ponotranjanja in pozunanjanja jeze ter najnižja opora s strani učiteljev.

Pri učencih, ki nasilje izvajajo in doživljajo, obstaja najvišja stopnja tveganja za duševne težave (Wolke, Fischer, Lewis in Zammit, 2014, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 122) ter težave na socialnem in čustvenem področju (Sigurdson, Undheim, Wallander, Lydersen in Sund, 2015, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 122).

1.4 Dinamika medvrstniškega nasilja

Medvrstniško nasilje poteka v socialnem kontekstu v družinskem, šolskem in širšem družbenem okolju (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 145). Sullivan (2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021 str. 145-151) dinamiko medvrstniškega nasilja pojasnjuje s pomočjo dveh modelov – model valujočega učinka in model spiralnega učinka navzdol.

1.4.1 *Model valujočega učinka*

Medvrstniško nasilje vpliva na vse udeležence v otrokovem socialnem okolju po principu t.i. valujočega učinka. Avtor ta učinek primerja s padcem kamna v vodo, ko se okrog njega v štirih krogih širijo vse večji valovi. Na prvi stopnji nasilnega dogodka je primarna žrtev medvrstniškega nasilja učenec, ki to nasilje doživlja. Učenec doživlja občutke strahu tudi takrat, ko se nasilje ne dogaja. Na drugi stopnji so sekundarne žrtve nasilja starši in družine učencev, ki doživljajo nasilje. Tudi sekundarne žrtve se soočajo z občutki brezupa, jeze ali želje po maščevanju. Medvrstniško nasilje na tretji stopnji vpliva tudi na opazovalce, ki so bili priča nasilnemu dogodku (sošolci, učitelji, svetovalni delavci). Zelo pomembno je, kako se učitelji in drugi zaposleni odzovejo v primerih nasilja. Če opazovalci vidijo, da želi šola vedno znova nasilje preprečiti, je večja verjetnost, da tudi sami nasilja ne bodo odobraval. Na četrti stopnji medvrstniško nasilje vpliva na vse ljudi v šoli, ki niso bili nujno prisotni, ampak so izvedeli za nasilje. Način preprečevanja in reševanja nasilja s strani šole je tudi na tej stopnji ključnega pomena. Če se šola ne odzove proaktivno, lahko to vpliva k oblikovanju kulture nasilja v šoli. Učenci pa tudi zaposleni lahko na tej točki občutijo, da šola ni varen prostor. Na peti stopnji lahko medvrstniško nasilje v šoli deluje tudi širše v skupnosti. Če je izvajanje nasilja v šoli »sprejemljivo« oz. dovoljeno se lahko dogaja tudi izven šole – na poti v šolo, na ulici, v mladinskih centrih ipd. Spoprijemanje z nasiljem v šoli torej ne vpliva le na občutek varnosti znotraj šole, ampak tudi k varnemu okolju v širši skupnosti (Sullivan, 2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 146-147).

1.4.2 *Model spiralnega učinka navzdol*

Medvrstniško nasilje ima negativne posledice za vse udeležene v njem, njihove vloge pa se oblikujejo postopoma. Sullivan (2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 148-

151) preko modela spiralnega učinka navzdol opisuje oblikovanje vloge povzročitelja, žrtve in opazovalca skozi pet stopenj:

- Prva stopnja se imenuje »opazuj in čakaj«, v njej pa povzročitelj analizira dinamiko znotraj razreda. Preko spoznavanja značilnosti vrstnikov identificira potencialne žrtve. Žrtev nasilja se še ne zaveda, da lahko postane žrtev in popušča povzročitelju. Opazovalec ravno tako popušča, ampak nebesedno sporoča povzročitelju, da ne želi biti žrtev.

- Druga stopnja oz. »testiranje situacije«: povzročitelj že izvaja manjša simbolna nasilna dejanja in išče podporo drugih – opazovalcev. Povzročitelj s takim simboličnim dejanjem pravzaprav testira odziv potencialne žrtve (npr. vrže njen svinčnik na tla). Odziv potencialne žrtve je lahko šibek, miren, a odločen, ali pa agresiven. Če se učenec upre povzročitelju, ga ta ne bo več videl kot primerne kandidata za žrtev. Upre se mu lahko na miren in odločen način, tako da mu jasno in mirno pove, naj preneha. Njegova drža je pri tem mirna in pokončna, vzpostavljen je očesni stik s povzročiteljem. Enako učinkovito je tudi, ko učenec mirno zapusti kraj dogajanja nasilja. Potencialna žrtev se lahko odzove agresivno s fizičnim ali verbalnim nasiljem do povzročitelja. Povzročitelju se zdi najbolj primeren kandidat za žrtev tisti, ki se odzove šibko oz. pasivno. Ta odziv se kaže kot prilagajanje situaciji (kljub nestrinjanju z njo); učenec dovoli drugim, da počnejo z njim, kar želijo, se poskuša skriti v ozadje ipd. Opazovalec se ob tem ravno tako slabo počuti, ampak se povzročitelju umakne ali pa ga podpre.

- Tretja stopnja, ko se zgodi nekaj večjega: potencialna žrtev iz prejšnje stopnje na tej stopnji postane žrtev, ki je izpostavljena nadaljnjim preizkusom s strani povzročitelja. Nasilje postane bolj resno; v tej fazi lahko postane žrtev razvrednotena oz. »ne-oseba«. Počuti se manjvredno in krivo, ker se nasilju ni uprla. Žrtev tudi upa, da bo povzročitelj s tem prenehal, tolaži pa se s tem, da morda ni mislil tako resno. Učenec navadno v situacijah nasilja povzročitelju nič ne oporeka, saj si misli, da je tako najbolje. Pri opazovalcu se na tej stopnji že pojavi občutek nemoči ali pa krivde zaradi neposredovanja ob nasilju.

- Četrta stopnja, ko nasilje izbruhne: nasilje se stopnjuje ter postaja vse bolj očitno in namerno. Povzročitelj nasilja si oblikuje nerealno predstavo moči, kar mu okolje tudi omogoča. Žrtev se počuti vse bolj brezupno, utrdi se njena nizka samopodoba. Opazovalec na tej točki občuti strah in potrebo po tem, da zaščiti sebe pred nasiljem. Smisel vidi bolj v ignoriranju ali pa podpori povzročitelja kot pa v zaščiti žrtve.

- Peta stopnja, ko se nasilje razširi: nasilje se na tej stopnji razširi tudi zunaj šolskega prostora. Povzročitelj z izvajanjem nasilja pridobi nerealen občutek moči, zato lahko razvije tudi druga

antisocialna vedenja. Družba nasilja ne tolerira, zato lahko tako vedenje vodi v izvajanje kriminala. Predvsem akutno viktimizirani učenci lahko svet doživljajo kot nevaren in krut. Skrajni oz. ekstremni odziv na to dogajanje pa je lahko samomor. Opazovalci pridejo do spoznanja, da v družbi obstajajo posamezniki brez moči in da je najpomembneje poskrbeti le zase (Sullivan, 2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 148-151).

1.5 Medvrstniško nasilje v slovenskih šolah

Na slovenskem so raziskovalci začeli raziskovati medvrstniško nasilje šele v prvi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja (Muršič, 2012, str. 8). Medvrstniško nasilje v osnovnih šolah je pričel raziskovati Dekleva (1996), ki je ugotovil, da 40 odstotkov učencev doživlja nasilje. Raziskava je pokazala, da učenci v osnovni šoli pogosteje doživljajo verbalno kot pa fizično nasilje (Dekleva, 1996, str. 365).

Leta 2011 in 2015 je Slovenija sodelovala v mednarodni raziskavi trendov znanja matematike in naravoslovja (TIMSS), ki je zajela tudi ugotovitve o medvrstniškem nasilju v osnovni šoli. V TIMSS je leta 2015 sodelovalo 57 držav, od tega skupno 312.000 učencev četrtega razreda in 270.000 učencev osmega razreda (Japelj Pavešić in Svetlik, 2016b, str. 9). Raziskava iz leta 2015 je pokazala, da večina (56 odstotkov) četrtošolcev nasilja ne doživlja nikoli ali pa zelo redko, 39 odstotkov učencev nasilje doživlja mesečno, o tedenskem doživljanju nasilja pa poroča 16 odstotkov četrtošolcev. To uvršča Slovenijo v zgornjo tretjino držav glede na delež učencev četrtil razredov, ki nasilja skoraj ne doživljajo. Najvišje na lestvici sta Južna Koreja in Kazahstan, najnižje pa je uvrščena Južnoafriška republika z največjim deležem nasilja (Japelj Pavešić in Svetlik, 2016a, str. 116-120). Zelo podobne rezultate doživljanja medvrstniškega nasilja pri četrtošolcih kažeta tudi mednarodni raziskavi bralne pismenosti PIRLS iz leta 2011 in 2015. V raziskavi PIRS iz leta 2015 so ugotovili, da so tedensko izpostavljeni nasilju pretežno fantje (Doupona, 2016, str. 9).

Osmošolci so leta 2015, ravno tako kot četrtošolci, poročali, da v večini nasilja ne doživljajo nikoli oz. zelo redko (63 odstotkov), 29 odstotkov učencev ga doživlja mesečno, le 8 odstotkov učencev pa tedensko. Slovenija je bila tako uvrščena v zgornjo polovico sodelujočih držav po deležu četrtošolcev in osmošolcev, kateri nasilja v šoli skoraj ne doživljajo, ter glede na povprečno vrednost doživljanja medvrstniškega nasilja (Japelj Pavešić in Svetlik, 2016b, str. 118-124). V primerjavi z raziskavo iz leta 2011 so slovenski četrtošolci poročali o enaki stopnji

medvrstniškega nasilja, medtem ko je bila pri osmošolcih leta 2015 nekoliko nižja (Košir in Japelj Pavešić, 2019, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 72).

Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 72) poudarjajo, da omenjene mednarodne raziskave sicer omogočajo primerljivost razširjenosti medvrstniškega nasilja v Sloveniji z drugimi državami, vendar je pri oblikovanju zaključkov potrebna previdnost.

V študiji HBSC, ki jo izvaja Svetovna zdravstvena organizacija (WHO), je leta 2018 sodelovalo 45 držav v Evropi in Severni Ameriki, med njimi tudi Slovenija. Raziskovali so razširjenost tradicionalnega medvrstniškega nasilja med 11-, 13- in 15-letniki v osnovni ter srednji šoli. Rezultati za Slovenijo so pokazali, da 8,2 odstotka učencev mesečno izvaja medvrstniško nasilje, 24,1 odstotek pa nasilje doživlja. V primerjavi z isto raziskavo iz leta 2014 se je pokazalo, da se je v Sloveniji med letoma 2014 in 2018 sicer zmanjšalo izvajanje medvrstniškega nasilja, vendar je odstotek mladostnikov, ki doživljajo nasilje, enak. To pomeni, da izvajalci nasilja širijo krog žrtev nad katerimi izvajajo medvrstniško nasilje. Slovenija se po pogostosti doživljanja in izvajanja tradicionalnega medvrstniškega nasilja tako uvršča v zgornjo polovico držav (Jerišček Klanšček, idr., 2019, str. 63-69).

Pirc in sodelavci so leta 2018 izvedli obsežno raziskavo o razširjenosti tradicionalnega, spolnega in spletnega medvrstniškega nasilja v Sloveniji. Skupno je sodelovalo 4617 učencev zadnje triade 70 osnovnih šol iz vseh slovenskih regij. Rezultati kažejo, da skoraj 90 odstotkov učencev poroča, da je na njihovi šoli v zadnjih šestih mesecih vsaj enkrat ali dvakrat prišlo do tradicionalnega medvrstniškega nasilja. 64 odstotkov učencev pa poroča, da se medvrstniško nasilje dogaja enkrat do dvakrat mesečno do nekajkrat tedensko. Rezultati kažejo, da je 14 odstotkov učencev v vlogi žrtve, 7 odstotkov v vlogi izvajalca medvrstniškega nasilja, 3 odstotki učencev nasilje hkrati doživljajo in izvajajo, večinski delež učencev pa je opazovalcev (75 odstotkov). Učenci so poročali, da najpogosteje prihaja do verbalnega oz. besednega nasilja, temu sledi odnosno, nato fizično nasilje, najmanj pogosto pa je spletno nasilje (Pirc, idr., 2019, str. 9-12).

Rezultati raziskave PISA iz leta 2022 v slovenskem prostoru kažejo, da 18 odstotkov učencev poroča o izpostavljenosti medvrstniškemu nasilju nekajkrat mesečno, pogosteje pa nasilje doživlja le 8 odstotkov učencev. Kot najpogostejšo obliko medvrstniškega nasilja opažajo verbalno nasilje. Približno 9 odstotkov slovenskih učencev in učenk najmanj nekajkrat mesečno doživlja, da se drugi učenci in učenke iz njih norčujejo. Približno 8 odstotkov jih poroča, da drugi učenci in učenke o njih širijo grde govorice nekajkrat mesečno, približno 5 odstotkov pa

meni, da so jih drugi učenci in učenke najmanj nekajkrat mesečno udarili ali porinili ali jih namerno izločili iz dogajanja. V primerjavi z rezultati raziskave PISA 2018 je delež učencev, ki doživlja medvrstniško nasilje, nižji za tri odstotne točke (Šterman Ivančič in Mlekuž, 2023).

1.6 Programi preprečevanja medvrstniškega nasilja

Programi proti medvrstniškemu nasilju najpogosteje delimo na preventivne, intervencijske in mešane. Pogosto programe težko opredelimo kot le preventivne ali intervencijske, saj vsebujejo tako preventivne kot tudi intervencijske dejavnosti – tu govorimo o t.i. mešanih programih.

Programi proti medvrstniškemu nasilju so lahko celostni ali parcialni. Parcialni programi so usmerjeni na določene ciljne skupine (kot so učitelji, učenci, starši) in/ali na posamezne cilje izvajanja, medtem ko celostni programi omogočajo celovito in sistematično obravnavo medvrstniškega nasilja.

Najpogostejši cilji programov preprečevanja medvrstniškega nasilja so:

- povečanje občutljivosti in spreminjanje stališč do medvrstniškega nasilja,
- izboljšanje prepoznavanja tega pojava,
- spodbujanje nenasilne komunikacije in reševanja konfliktov ipd.

Celostni programi so praviloma učinkovitejši, saj vključujejo vse udeležene v vzgojno-izobraževalnem sistemu. V oblikovanje in izvajanje programa so torej vključeni učenci, starši, učitelji, šolski svetovalni delavci, vodstvo šole ter drugi strokovni delavci na šoli (Pečjak, Pirc in Košir, 2021. str. 200-211).

V nadaljevanju bom opisala nekaj najbolj znanih celostnih in parcialnih programov po svetu in v Sloveniji, ki so usmerjeni v preventivo in/ali reševanje medvrstniškega nasilja. Za uvod pa se bom najprej dotaknila pristopa ničelne tolerance do medvrstniškega nasilja.

1.6.1 Pristopi ničelne tolerance do medvrstniškega nasilja

Vzgojno-izobraževalne ustanove kot eno izmed najpomembnejših izhodišč pri preprečevanju medvrstniškega nasilja izpostavljajo politiko ničelne tolerance (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 200). Politika ničelne tolerance predpostavlja, da je nasilje v šolah moralno sporno oz. nedopustno in se zato izvajanja nasilja ne sme dovoliti. Koncept se je razvil v ZDA pred tridesetimi leti z namenom preprečevanja nasilja, kot je tudi streljanje v šoli. Tam so

povzročitelji nasilja kaznovani z začasno ali pa trajno izključitvijo iz šole. Šole, ki so sprejele politiko ničelne tolerance, morajo strogo kaznovati učence, ki izvajajo kakršnokoli nasilje. (Kodelja, 2010, str. 181-182). Skiba in Peterson (1999, str. 373) pravita, da gre pri politiki ničelne tolerance za enako strogo obravnavanje tako večjih kot tudi manjših prekrškov z namenom »svarila morebitnim kršiteljem«. Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 201) to opisujejo kot navidezno pravično prakso, saj se vsako nasilno dejanje obravnava enako. Dinamika medvrstniškega nasilja je zelo kompleksna, razlogov oz. motivov za izvajanje nasilja pa je veliko. V poglavju *1.3. Vloge učencev v medvrstniškem nasilju* opisujem psihološke značilnosti učencev v vlogi povzročitelja ter v kombinirani vlogi. Gre za primanjkljaje na področju samoregulacije čustev, interpretiranja socialnih situacij ipd. kar učenec težko nadzira. Pri zmanjševanju neželenega vedenja pa je kaznovanje učinkovito le, če lahko oseba svoje vedenje nadzira (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 201).

Kodelja (2010) opozarja na kaznovanje učencev in dijakov, ki je v politiki ničelne tolerance opredeljeno kot »zakonita uporaba sile«, nemalokrat pa so kaznovani tudi nedolžni učenci. Primer kaznovanja nedolžnih učencev v praksi je, ko znotraj razreda ni mogoče najti krivca za nasilno dejanje in so tako kaznovani vsi učenci namesto povzročitelja/-ev. Tukaj se poraja vprašanje, ali je kaznovanje nedolžnih učencev moralno opravičljivo (Kodelja, 2010, str. 184-186)?

S strogim kaznovanjem medvrstniškega nasilja zatremo konstruktivno poročanje o nasilju, hkrati pa spodbudimo maščevalno tožarjenje med učenci (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 202). Muršič in sodelavci (2016, str. 6) poudarjajo, da kriminaliziranje medvrstniškega nasilja ne spodbuja prepoznavanja odgovornosti za nasilna dejanja povzročiteljev, temveč molk o nasilju. Predlagajo t.i. »ničelno toleranco do brezbržnosti do medvrstniškega nasilja«, kjer se šola dosledno odziva na vsak primer nasilja posebej (Muršič, idr., 2016, str. 11).

1.6.2 Celostni programi preprečevanja in reševanja medvrstniškega nasilja

V tem poglavju bom opisala celostne programe, usmerjene v preprečevanje in/ali reševanje medvrstniškega nasilja. Najpogostejši celostni programi so Olweusov program (1995), celostni program KiVa (2005) ter Sullivanov program (2011), ki jih bom opisala v nadaljevanju. Na koncu pa bom predstavila še nekaj slovenskih.

Olweus je v 70-ih letih prejšnjega stoletja oblikoval celostni program, ki je pomembno vplival na oblikovanje poznejših intervencijskih programov (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 203). Olweusov program vključuje delo na treh ravneh – na ravni šole, oddelka in posameznika. Na vseh treh ravneh so določeni ukrepi in dejavnosti:

- Na ravni šole so vključeni učenci, starši ter zaposleni na šoli, predvidene pa so dejavnosti, kot je nadzor nad učenci v šoli in šolski okolici, organiziran šolski dan na temo medvrstniškega nasilja. Med učitelji, starši in učenci potekajo srečanja v obliki izobraževanj in delavnic o nasilju, oblikovane so tudi izobraževalne skupine. Za krepitev ugodnega socialnega okolja v šoli pa so oblikovani timi oz. skupine učiteljev.
- Na ravni oddelka je zelo pomembno, da so pravila v razredu jasno oblikovana. Pri tem avtor navaja tri glavna pravila: (1) ne smemo izvajati nasilja nad drugimi; (2) pomagamo učencem v vlogi žrtve; (3) učencem, ki niso vključeni v skupino, pa pomagamo pri vključevanju v družbo vrstnikov. Učitelj pri učencih pohvali zeleno vedenje, ob neželenem vedenju pa ustrezno ukrepa z določenimi sankcijami. Znotraj razreda razvija sodelovalne oblike dela med učenci (npr. sodelovalno učenje), razredne ure pa med drugim namenijo ozaveščanju o medvrstniškem nasilju. Med učenci, starši, učitelji in zunanjimi strokovnimi delavci potekajo oddelčni sestanki na temo medvrstniškega nasilja.
- Na ravni posameznika šola organizira pogovore z učenci, ki doživljajo, ter z učenci, ki izvajajo nasilje. Pogovori so organizirani tudi za starše teh učencev, tako individualno kot tudi skupinsko (Olweus, 1995, str. 39–60).

Finski celostni program KiVa poudarja vlogo vrstnikov oz. opazovalcev, ki imajo pomembno vlogo pri preprečevanju ali pa spodbujanju medvrstniškega nasilja. Program je skupaj s sodelavci oblikovala C. Salmivalli leta 2005. V program so vključene aktivnosti na ravni celotne šole z namenom preprečevanja nasilja ter intervencija, ko do nasilja že pride. Preventivne dejavnosti so usmerjene v ozaveščanje o medvrstniškem nasilju, vlogi vrstnikov ter informiranje o strategijah, s katerimi lahko vrstniki podprejo učence, ki doživljajo nasilje. Dejavnosti potekajo znotraj treh učnih enot, ki so namenjene učencem prve, druge in tretje triade, izvaja pa jih učitelj razrednik. Učence ozavešča o medvrstniškem nasilju preko pogovorov, iger vlog, skupinskega dela, pisnih izdelkov ter z gledanjem videoposnetkov oseb, ki poročajo o svoji izkušnji nasilja. Program spodbuja razvoj socialnih spretnosti, empatije in

timskega duha. Za zagotavljanje večje varnosti učencev med odmori skrbijo učitelji, ki dežurajo na hodnikih in nosijo prepoznavne telovnike. Ko pride do situacije medvrstniškega nasilja, se s temi primeri ukvarja t.i. KiVa tim strokovnjakov, ki je vzpostavljen na vsaki šoli. Ko učitelj zazna primer medvrstniškega nasilja, se lahko obrne na KiVa tim, ki ga sestavljajo trije strokovni delavci (npr. učitelji, svetovalni delavci...). Člani tima opravijo individualne in skupinske razgovore s povzročitelji nasilja ter učenci, ki nasilje doživljajo. Naloga učitelja pa je, da spodbudi dva do štiri učence znotraj razreda, ki bodo žrtev nasilja podprli ter ji v tej situaciji pomagali (Salmivalli in Poskiparta, 2012a, str. 42-46).

Program KiVa se je na Finskem izkazal kot zelo učinkovit, saj v povprečju zmanjšuje pojavnost nasilja za 20 odstotkov. Kot pozitivni učinek navajajo tudi povečanje empatije do učencev, ki doživljajo nasilje, ter večji občutek samoučinkovitosti za podporo in branjenje ob medvrstniškem nasilju (Salmivalli in Poskiparta, 2012b, str. 296).

Tretji primer celostnega programa proti medvrstniškemu nasilju je Sullivanov program, ki ne vsebuje le izvedbe, ampak tudi pripravo in evalvacijo programov, v katere so vključeni vsi zaposleni. Program ima šeststopenjski načrt pristopa k medvrstniškemu nasilju:

1. Oblikovanje pobude proti medvrstniškemu nasilju:

Preden šola uvede preventivne in intervencijske programe proti medvrstniškemu nasilju, mora raziskati filozofijo šole do tega pojava. Vodstvo šole organizira srečanje z učitelji in drugimi strokovni delavci, kjer skupaj ugotavljajo, kakšna je kultura šole ter kakšen pogled ima šola na nasilno vedenje.

2. Oblikovanje šolske politike proti medvrstniškemu nasilju:

Na prvem srečanju pedagoških delavcev šole pobudnik srečanja jasno izrazi namen tega srečanja in izpostavi dosedanje izkušnje z medvrstniškim nasiljem. Vsi udeleženi skupaj ugotavljajo, kaj lahko naredijo v zvezi s to problematiko. V tej fazi se oblikuje tudi skupina zaposlenih, ki je zadolžena za nadziranje in razvoj take politike ter programa šole. Skupina oz. tim oblikuje naloge udeležениh ter določi časovni okvir za izvedbo programa, ki navadno traja eno šolsko leto.

3. Razvoj šolske politike in programov:

Skupina pedagoških delavcev, ki je bila oblikovana v prejšnjem koraku, raziskuje vprašanja, povezana z medvrstniškim nasiljem na njihovi šoli, in predvidi intervencijske in preventivne programe proti nasilju. Skupina naredi načrt programa šole za preprečevanje in

reševanje medvrstniškega nasilja ter razišče tudi druge vire (knjige, avdio-vizualne vsebine), ki jih lahko šola pri tem uporabi.

4. Predstavitev programov drugim na šoli:

Tim pedagoških delavcev načrt programa predstavi tudi ostalim zaposlenim na šoli. Skupaj se pogovorijo o uresničljivosti in izvedbi tega programa ter se na koncu odločijo, katere dele programa bi v šoli izvajali. Dogovorijo se, katere osebe bodo odgovorne za posamezne dele programa ter kakšen bo način spremljanja njegove učinkovitosti.

5. Uporaba programov:

Preden se program prične izvajati, ga mora šola predstaviti učencem, staršem in širši skupnosti.

6. Evalviranje in vzdrževanje programov proti medvrstniškemu nasilju:

Ko se programi proti medvrstniškemu nasilju pričnejo izvajati, morajo za to zadolžene osebe spremljati njihovo učinkovitost. Dobro je, da se preverja tudi pogostost medvrstniškega nasilja vsaj še tri leta po uvedbi programa. Na koncu pa pedagoški tim napiše končno evalvacijo izvedenih programov.

(Sullivan, 2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 205-208).

Pri nas imamo še dva celostna preventivna programa preprečevanja medvrstniškega nasilja:

Šola za ravnatelje izvaja program Mreža učečih se šol: Strategije za preprečevanje nasilja, ki zajema vse vrste in oblike nasilja v šolah in vrtcih. Razvojni timi v šolah in vrtcih raziščejo trenutno stanje v vzgojno-izobraževalni ustanovi v zvezi z medvrstniškim nasiljem, na podlagi katerega ugotavljajo, kje bi bile potrebne izboljšave, ter izdelajo akcijski načrt. Program je zasnovan kot t.i. živa strategija, ki se prilagaja družbenim spremembam v vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

Društvo za nenasilno komunikacijo izvaja preventivne delavnice o nasilju, ki so namenjene otrokom in mladostnikom, za starše in učitelje pa so organizirana predavanja o tej tematiki. Delavnice otrokom in mladostnikom pomagajo oblikovati lastna stališča in vrednote o medvrstniškem nasilju. Usmerjene so v učenje konstruktivnega reševanja konfliktov in tudi destigmatizacijo doživljanja medvrstniškega nasilja.

Kot primer celostnega intervencijskega programa v Sloveniji bom predstavila program Inštituta za Mediacijo Concordia. Program zajema dejavnosti za pedagoške delavce, učence in starše. Za pedagoške delavce poteka usposabljanje za neformalno reševanje sporov na šoli preko mediacije in usposabljanje koordinatorja na šoli za vodenje vrstniške mediacije. Na šoli tako poteka vrstniška mediacija, za katero poteka usposabljanje tudi za učence. Učenci so po zaključku tega programa usposobljeni za vodenje mediacije v primerih konfliktov med vrstniki. Za starše so organizirana predavanja (t.i. šola za starše) na temo konfliktov, krize odraščanja, sporazumnega in konstruktivnega reševanja sporov z mediacijo ipd. (Lešnik Mugnaioni, Koren, Logaj in Brejc, 2009, str. 110-119)

1.6.3 Parcialni programi preprečevanja in reševanja medvrstniškega nasilja

Parcialni programi se od celostnih razlikujejo v tem, da so dejavnosti namenjene le posameznim skupinam v šoli – največkrat učencem, lahko pa tudi učiteljem in staršem. Kot sem omenila že v poglavju *1.7 Programi preprečevanje medvrstniškega nasilja* programov ne moremo strogo deliti na preventivne in intervencijske, saj večinoma vsebujejo elemente obeh.

Najprej bom predstavila nekaj slovenskih programov, pri katerih prevladujejo preventivne dejavnosti:

Program NEON – Varni brez nasilja je nadgradnja programa CAP (Child Assault Prevention) za preventivo nasilja in zlorabe otrok. V Sloveniji program izvaja ISA institut za psihološko svetovanje in izobraževalno razvojne projekte. Glavni cilj tega programa je krepitev varovalnih dejavnikov otrok in mladostnikov, staršev in zaposlenih v vzgoji in izobraževanju. Otroci v vrtcih, učenci v osnovni šoli in dijaki se preko delavnic učijo o vzrokih in posledicah medvrstniškega nasilja, pomembnosti podpore vrstnikov, učinkovitih načinov odzivanja na nasilje ipd. Glede na starost otrok oz. mladostnikov te vsebine spoznavajo s pomočjo igre vlog, lutk, fotografij in skupinskega pogovora. Izvajalci staršem in zaposlenim v vrtcu, osnovni ali srednji šoli predstavijo priporočila za pogovor z otrokom z izkušnjo nasilja, ustrezne načine odzivanja na razkritje nasilja oz. zlorabe ter priporočila za izvajanje preventivnih ukrepov.

Policijska uprava Ljubljana izvaja program Policija za otroke, ki je namenjen učencem v osnovni šoli in predšolskim otrokom. Preko lutkovne predstave in drugih dejavnosti otroke ozaveščajo o nasilju v vrtcu in šoli, hkrati pa jih informirajo o pozitivni vlogi policije pri reševanju nasilja.

Učenci osnovnih šol in dijaki imajo na voljo tudi preventivne delavnice o vrstah medvrstniškega nasilja ter ustreznemu odzivanju na nasilje, ki jih organizira Amnesty International Slovenije. Učenci in dijaki so aktivni soustvarjalci delavnic, kjer skozi analizo primerov sami poiščejo rešitve, kako se odzvati v situacijah medvrstniškega nasilja.

Centri za socialno delo za učence zadnjih dveh razredov osnovne šole ter dijake organizirajo mladinske delavnice, ki jih izvajajo študenti prostovoljci. Otroke in mladostnike te delavnice informirajo o njihovih pravicah, nenasilni komunikaciji ter oblikah in vrstah pomoči ob doživljanju medvrstniškega nasilja (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 212-219).

Za konec tega poglavja bom podrobneje predstavila še Unicefov program Varne točke, ki je primer parcialnega preventivnega programa.

Medvrstniško nasilje se pogosto dogaja tudi izven šole, kjer je nadzor starejših oseb precej manjši. Unicefove varne točke so označene s posebno nalepko in se nahajajo v različnih javnih prostorih ob šolskih poteh - v frizerskih salonih, knjižnicah, trgovinah, mladinskih centrih, policijskih postajah itd. To otrokom in mladostnikom omogoča, da se zatečejo po pomoč v trenutku, ko jo potrebujejo. Ker gre za javne prostore, obisk varne točke preprečuje stigmatizacijo iskanja pomoči in podpore. Varne točke so namenjene otrokom in mladostnikom, ki doživljajo medvrstniško nasilje, nasilje v družini ali druge stiske. Tam jim prostovoljci nudijo pogovor in svetovanje ter jih usmerijo v ustrezne organizacije za nudenje strokovne pomoči (Lešnik Mugnaioni, Koren, Logaj in Brejc, 2009, str. 130-131).

1.7 Ukrepi za zmanjševanje medvrstniškega nasilja v osnovni šoli

Šola je eden izmed najbolj proaktivnih družbenih podsistemov, v kateri se učenci učijo socialnega vedenja in vzpostavljanja odnosov z drugimi. Ti vzorci vplivajo tudi na odnose, ki jih imajo učenci kasneje kot odrasli v svojem zasebnem in poklicnem življenju (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 192). Vrtci in šole lahko z ustvarjanjem ustreznega čustvenega vzdušja, pristnimi odnosi ter skrbjo za fizično in socialnoemocionalno varnost otrok pomembno vplivajo na preprečevanje nasilja (Muršič, 2012, str. 7). Šola je tudi okolje, ki otroku omogoča izkušnje sprejetosti in spoštovanja, sočutja, zaupanja ter zanimanja (Čačinovič Vogrinčič, 2008a, str. 44). Medvrstniško nasilje je potrebno obravnavati resno in se z njim tudi strokovno ukvarjati,

svoje strokovno delo pa nenehno reflektirati, saj je to ključnega pomena za zagotavljanje učinkovite pomoči učencem (Košir, 2013, str. 35).

Avtorji poudarjajo pomembnost šolske kulture, ki vpliva na stopnjo nasilja v šoli (Pečjak, 2014, str. 97). Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 102) šolsko kulturo opredeljujejo kot kompleksen sistem prepričanj in vrednot, ki jih šola zagovarja. Te vrednote in stališča morajo biti jasno zastavljena, da lahko šolsko kulturo lažje spremljamo in vzdržujemo. Šola mora tako jasno zagovarjati stališče nenasilne kulture in oblikovati lastno strategijo preprečevanja nasilja (Aničić, idr. 2002, str. 35-36). Šola mora raziskati in odkriti mesta, kjer se medvrstniško nasilje največkrat pojavlja, ter tam organizirati večji nadzor oz. varnost (Pečjak, 2014, str. 97). Olweus (1986) je v svoji raziskavi na Norveškem ugotovil, da nadzor oz. navzočnost odraslih med odmori znižuje stopnjo medvrstniškega nasilja v šoli (Olweus, 1986, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 29).

Košir (2018, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 196-198) na podlagi raziskav o učinkovitosti različnih praks za preprečevanje medvrstniškega nasilja predlaga naslednje smernice za pedagoške delavce:

- Učitelj naj skupaj z učenci oblikuje temeljna pravila vedenja v razredu, kjer je poudarek na spoštljivosti in vzajemni skrbi do drugega.
- Učence ozavešča o odgovornosti za svoje vedenje do drugih. Ne glede na to, kako učenec doživlja drugo osebo, je odgovoren za svoje vedenje do nje – vedenje mora biti spoštljivo.
- Učitelj učencem posreduje sporočilo, da so težave v zvezi z medvrstniškim nasiljem rešljive in da morajo o nasilju poročati osebi, ki ji zaupajo.
- Pomembno je tudi razlikovanje med poročanjem in tožarjenjem. Namen poročanja je zaščititi sebe, medtem ko je namen tožarjenja nekoga spraviti v težave ali pa se nekomu prikupiti. Razlika pa ni le v namenu dejanja, temveč tudi v izvoru. Poročanje o nasilju izvira iz občutka strahu oz. ogroženosti, tožarjenje pa iz iskanja pozornosti. Pirc idr. (2019, str. 45) ugotavljajo, da učenci (tudi v razredih zadnje triade) ne razlikujejo poročanja in tožarjenja, kar je v nekaterih primerih tudi razlog za molk o medvrstniškem nasilju.
- Za učence, ki so se prešolali iz drugih šol znotraj ali izven države, se priporoča organiziranje tutorske skupine za podporo novih učencev na šoli.

- Avtorica za konec poudarja pomen pristnega odnosa med učiteljem in učenci, znotraj katerega je mogoče vzpostaviti varen prostor za pogovor o temah medvrstniškega nasilja.

Šolska oz. razredna pravila morajo biti čim bolj konkretna in jasna, pri oblikovanju pravil pa sodelujejo tudi učenci. Dobro je, da so zapisana v obliki opisov zelenega vedenja namesto neželenega vedenja. Postavljanju in osmišljanju pravil namenimo dovolj časa, pravila kaznovanja in nagrajevanja pa morajo biti znana vnaprej (Verbnik Dobnikar, 2002, str. 36). Ta pravila vedenja učitelji predstavijo učencem na začetku šolskega leta ter jih po potrebi obnavljajo. Pri medvrstniškem nasilju poskušamo pri učencih doseči, da njihovo vedenje v razredu ni agresivno, manipulativno in izključevalno. S svojim vedenjem pa zavestno in namerno ne povzročajo fizične, psihične ali socialne škode svojemu vrstniku oz. vrstnikom (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 228).

Šola lahko z ustreznimi intervencijami za zmanjševanje medvrstniškega nasilja viktimiziranim učencem zagotavlja varen prostor in jim nudi psihosocialno pomoč, povzročiteljem nasilja pa pomaga spreminjati negativne oz. agresivne vzorce vedenja. Za obravnavo konkretnih primerov medvrstniškega nasilja je priporočljivo, da imajo šole enotna pravila in postopke (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 222).

Za čim bolj učinkovito reševanje medvrstniškega nasilja morajo biti učitelji seznanjeni s postopkom ravnanja. Sullivan (2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 222-223) predlaga naslednji pristop obravnave medvrstniškega nasilja:

1. korak: učitelj mirno ukrepa in nasilje zaustavi. Pri tem poskrbi za varnost žrtve, s povzročiteljem nasilja pa v tej fazi še ne stori ničesar. Učitelj se odloči, kdo bo primer obravnaval.
2. korak: zbira informacije preko pogovora z žrtvijo, povzročiteljem nasilja in drugimi vpletenimi oz. opazovalci. Zapiše tudi zapis dogodka, ki mora vsebovati naslednje podatke; kdo je poročal o dogodku, čas in kraj dogodka, kdo je bil udeležen ter kratek opis dogodka.
3. korak: odločitev o ustrezni intervenciji. Učitelj oz. strokovni delavec se odloči, kakšna bo intervencija, kdo bo sodeloval ter kje in kako bo to potekalo.
4. korak: izvedba intervencije.
5. korak: evalvacija učinkovitosti intervencije. Če intervencija ni bila učinkovita, se ponovno vrne na tretji korak in izbere drug način interveniranja.

6. korak: spremljanje učinkovitosti intervencije, če je potrebno.
7. korak: zapis poročila z vsemi izvedenimi koraki.

Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 92) poudarjajo, da je pomembno povečati občutljivost za pojav medvrstniškega nasilja ne le pri vrstnikih, ampak tudi pri učiteljih. Raziskave kažejo, da učitelji zaznajo manj nasilja, kot se ga v resnici zgodi. Občutljivost učiteljev je odvisna od njihovih lastnih stališč oz. izkušenj z medvrstniškim nasiljem, vendar krepitev strategij za spoprijemanje z nasiljem povečuje verjetnost za ustrezen odziv (Bradshaw, Sawyer in O'Brennan, 2007, str. 368-381). Nekatere oblike nasilja, še posebej netelesne, lahko hitro ostanejo spregledane, zato je pomembno, da svetovalni delavci in učitelji raziščejo vsak sum na obstoj medvrstniškega nasilja. V vlogi reflektivnega praktika (Pečjak, Pirc in Košir, 2021) preverjajo ozadje dogodka in raziskujejo, kako vsi udeleženi ta dogodek doživljajo. Na ta proces ne smejo vplivati njihovi lastni vtisi in predsodki o določenih učencih, temveč morajo biti zaposleni pripravljeni odprto komunicirati z udeleženi in skupaj z njimi preverjati lastno razumevanje dogodka. V primeru, da sodimo le na podlagi osebnega vtisa in doživljanja, na kar vplivajo tudi naši lastni predsodki oz. stereotipi o učencu, lahko ravnamo neustrezno. Lahko se zgodi, da zamenjamo učenca, ki doživlja nasilje za izvajalca nasilja in tako kaznujemo napačnega ali pa problem minimiziramo (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 15). Neodzivanje na medvrstniško nasilje pomeni tiho strinjanje z njim, kar pa ima jasno in zelo nevarno sporočilo za vse udeležence, da je nasilno vedenje sprejemljivo (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 192).

Pušnik (2006, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 95) navaja situacije, na katere morajo biti učitelji pri učencih pozorni:

- učenca ostali vrstniki dražijo,
- pri malici ali kosilu sedi sam,
- nima prijateljev med odmori,
- pri športnih ali učnih skupinah ga nihče od sošolcev na izbere,
- malo ali nič ne govori,
- redko sodeluje ali pogosto izostaja od pouka,
- deluje nesrečen, v stiski,
- trdi, da je sam kriv za doživljanje nasilja.

Spoštljivi in skrbni vrstniški odnosi so zaščitni dejavnik medvrstniškega nasilja. Salmivalli (2014, str. 288-290) navaja predloge, s katerimi lahko učitelji krepijo konstruktivno, na rešitve usmerjeno odzivanje vrstnikov v primerih medvrstniškega nasilja. Učitelj učenca ozavešča o

njihovi vlogi v medvrstniškem nasilju s pomočjo razrednih diskusij, igro vlog, pa tudi s posredovanjem opažanj o njihovem lastnem ravnanju v situacijah v medvrstniškem nasilju. Z igro vlog, literarnimi deli in avdio-vizualnimi pripomočki učitelj pri učencih spodbuja empatijo do žrtev medvrstniškega nasilja. Pomembno pa je tudi, da učence pouči o varnih strategijah, s katerimi lahko pomagajo vrstniku, ki doživlja nasilje.

1.7.1 Delo z učenci, ki doživljajo nasilje

Pomoč učencem, ki doživljajo medvrstniško nasilje, se razlikuje glede na obliko nasilja, psihosocialno stanje učenca ter druge dejavnike. Učencu moramo omogočiti izkušnjo, da o nasilju spregovori, ob tem pa doživi in izrazi svojo stisko. Med svetovalnim pogovorom smo potrpežljivi in mu omogočimo toliko časa, kot ga potrebuje. Učenec nam zelo verjetno ne bo zaupal svoje izkušnje že na prvem srečanju, saj nam mora najprej zaupati in se počutiti varnega. Učence, ki doživljajo medvrstniško nasilje, je priporočljivo vključiti v individualni ali skupinski trening socialnih veščin, preko katerega se naučijo, kako se postaviti zase, kako se drugače odzvati na nasilje ter katere oblike pomoči so jim na voljo. Učence v vlogi žrtve je potrebno naučiti, da je za nasilje odgovoren izvajalec nasilja, in preprečiti, da bi za to krivili sebe (Košir, 2013, str. 90).

Talamelli in Cowie (2001, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 224-226) navajata učinkovite in neučinkovite strategije učencev v vlogi žrtve pri spoprijemanju z medvrstniškim nasiljem. Kot učinkovite navajata:

- Povedati nekomu. Iskanje socialne podpore oz. pomoči je pomembna in učinkovita strategija spoprijemanja. T. Pirc in sodelavci so v svoji raziskavi ugotovili, da se mlajši učenci pogosteje obrnejo po pomoč na druge osebe, dekleta pa poiščejo pomoč hitreje in pogosteje kot fantje. Dekleta se večkrat obrnejo na družinske člane, fantje pa večkrat na zaposlene na šoli (učitelj, svetovalna delavka). Učenci v vlogi žrtve in opazovalca se pogosto obrnejo na svoje prijatelje in sošolce, zato bi bilo dobro vse učence informirati, kako se ustrezno odzvati na razkritje medvrstniškega nasilja (Pirc idr., 2019, str. 14-16).
- Imeti vsaj enega prijatelja v šoli. Prijatelji učencu, ki doživlja nasilje, pomagajo pri spoprijemanju z nasiljem, hkrati pa delujejo tudi kot pomemben preventivni dejavnik pred (nadaljnjo) viktimizacijo.

- Obnašati se nonšalantno. Učinkovita strategija je lahko tudi, ko učenec v vlogi žrtve daje povzročitelju sporočilo, da mu za nasilje ni mar. Vendar pri tem avtorja opozarjata, da to ne sme pomeniti strinjanja s situacijo.

Kot neučinkovite strategije spoprijemanja z medvrstniškim nasiljem avtorja navajata:

- Biti tiho. Povzročitelji nasilja žrtvi pogosto zagrozijo, da mora biti tiho. Učenci, ki doživljajo nasilje, pa se pogosto bojijo posledic, ki bi jih razkritje lahko prineslo. Zato se pogosto zgodi, da žrtve svoje izkušnje ne zaupajo nikomur, kar lahko še poglobi stisko in stopnjo viktimizacije učenca.
- Kazati nemoč. Ko učenec izraža občutek nemoči, to vpliva na njegovo socialno vključenost in osamljenost znotraj razreda. Te okoliščine pa povečujejo verjetnost za viktimizacijo.
- Odzvati se na način, ki nasilno vedenje okrepi. Če se učenec takoj vda zahtevam povzročitelja in se mu podredi, to okrepi moč povzročitelja. Še posebej, če učenec ob tem izraža občutke strahu in žalosti.

Nixon s sodelavci (2019) so izvedli raziskavo, kjer so učenci in dijaki označili pogostost uporabe določenih strategij spoprijemanja ter ocenili njihovo učinkovitost na podlagi lastnih izkušenj. Najpogostejše strategije so strategije iskanja pomoči (povem prijatelju ali odrasli osebi), asertivne strategije (povem, kako se počutim), uporaba humorja (se pošalim), strategije kognitivnega prestrukturiranja (zavedam se, da nisem kriv za nasilje), strategije izogibanja (izogibam se situaciji; odidem stran) ter agresivne strategije (povzročitelju se maščujem; se nasilno odzovem). Kot najbolj učinkovite strategije so učenci in dijaki izpostavili strategije iskanja pomoči, humor in kognitivno prestrukturiranje. Slednje je bilo najbolj učinkovito pri zmanjševanju čustvene stiske učencev v vlogi žrtve (Nixon idr., 2019, str. 199-201).

1.7.2 Delo z učenci, ki izvajajo nasilje

Učence, ki izvajajo nasilje, navadno najprej kaznujemo. Pravična kazen je sicer upravičena, vendar se moramo povzročitelju nasilja globlje posvetiti, če želimo preprečiti ponavljanje nasilnega vedenja. Agresivno vedenje navadno sproži neobvladovanje jeze in napetosti. Učence poskušamo razumeti na način, da ozavestijo vzroke oz. motive, ki so v ozadju njihovega vedenja. Pri tem izhajamo iz tega, da je jeza normalno čustvo, vendar je pomembno, kako se odzovemo na to čustvo ter kako ga obvladujemo. Izvajalci nasilja imajo pogosto tudi težave na

področju socialnih spretnosti, ki se kažejo v interakcijah z drugimi. Nekateri ne vedo, kako pristopiti k vrstnikom, se težko postavijo v vlogo drugega, si napačno interpretirajo socialne situacije ter krivijo druge, ko gre kaj narobe. Zato je pomembno, da skupaj z njimi raziskujemo in iščemo načine, kako bi lahko svoje potrebe in cilje zadovoljevali drugače. Vključujoč in spoštljiv odnos učencu omogoča vpogled v svoje vedenje ter njegove posledice. Učenec je vključen tudi v oblikovanje sankcij zanj, kar zmanjšuje verjetnost ponavljanja nasilnih dejanj (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 227-229).

Ko opazimo medvrstniško nasilje, moramo odreagirati takoj, saj lahko v nasprotnem primeru povzročitelj dobi potrditev za svoje ravnanje. Učencu z mirnim glasom jasno pokažemo meje ter mu razložimo posledice njegovih dejanj (Erb, 1997, str. 98).

Verbnik Dobnikar (2002, str. 49-50) navaja praktične usmeritve, kako se odzvati na nasilno vedenje otrok. Ko opazimo medvrstniško nasilje, se otroku najprej približamo in se z njim pogovorimo na samem. Izogibamo se graji pred celim razredom in v individualnem pogovoru z učencem ugotavljamo razloge za tako vedenje. Učenca opomnimo na pravilo, ki je bilo s tem vedenjem kršeno. Napetost v odnosih lahko učitelj zmanjšuje z uporabo humorja, ne priporoča pa se uporaba sarkazma ali cinizma. Ko opazujemo dinamiko v razredu, smo pozorni tudi na situacije, ki pri učencu sprožijo nasilno vedenje. Učitelj se z otrokom dogovori, kje bo v situacijah, ko se ne bo zmozel obvladovati, in kaj bo počel. Za ta čas učitelj pripravi aktivnosti že vnaprej. Dobro je, da učitelj raziskuje vzroke za motenje učnega procesa, kot je npr. premalo dinamično delo ipd.

Avtorica navaja nekaj iztočnic za pomoč pri vodenju pogovora z učencem, ki izvaja nasilje:

- Kaj si s svojim vedenjem želel doseči?
- Si to dosegel na ta način? Bi lahko storil kako drugače?
- Kaj meniš, da si s tem dejanjem povzročil drugemu?
- Kako si se takrat počutil?
- Kako se počutiš v tem trenutku?
- Kaj meniš o tem dejanju, ki si ga naredil?
- Kako bi lahko to popravil in povrnil škodo?

(Verbnik Dobnikar, 2002, str. 57)

Pri mlajših učencih uporabljamo predvsem vedenjske pristope, kot je kotichek za umiritev, tehnike sproščanja, uporaba določenega znaka, s katerim opozorijo okolico, da so vznemirjeni,

jezni ipd. Pri starejših učencih in dijakih pa kognitivno-vedenjske pristope: prepoznavanje in refleksijo situacij, ki sprožijo medvrstniško nasilje, spodbujanje empatije do drugih in uporabo sprostitev tehnik (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 227-229). V primerih fizične nevarnosti učitelj posreduje s fizično močjo in prepreči poškodbo sebe, drugega, predmetov tako, da učenca fizično omeji (Verbnik Dobnikar, 2002, str. 50).

Za krepitev ustreznih vzorcev vedenja v socialnih odnosih se tudi za izvajalce nasilja priporočajo individualni ali skupinski treningi socialnih veščin, ki se razlikujejo od tistih za učence v vlogi žrtve. Učenci preko videoposnetkov, slik, kvizov, iger vlog, zgodb in lutk spoznavajo ugodne in neugodne socialne posledice različnih oblik vedenja v socialnih situacijah. Pri načrtovanju teh treningov sodelujeta učitelj in svetovalni delavec, ki učencem podata tudi povratne informacije o njihovem napredku (Košir, 2013, str. 83-84).

Učenci urijo različne socialne veščine:

- socialna udeležba (kako se pridružiti vrstnikom pri neki dejavnosti),
- razumevanje lastnih emocij in emocij drugega,
- samokontrola (učinkovito spoprijemanje z jezo, tesnobo in frustracijami),
- prosocialno vedenje (izražati prijaznost do drugih, deljenje svojih stvari in pomoč drugim),
- veščine komuniciranja (spoštljivo poslušanje mnenj drugih oseb, primerno samoizražanje),
- veščine reševanja socialnih problemov (prepoznavanje in reševanje problemov, pogajanje in presojanje različnih strategij) ter
- veščine »fair-playa« (pošteno vedenje v skupini in upoštevanje dogovorjenih pravil).

(Bierman, 2004, kot navedeno v Košir, 2013, str. 85-86)

Pri delu z učenci, ki izvajajo nasilje, je pomembno, da učitelj ali svetovalni delavec najprej ozavešča svoja morebitna negativna čustva, kot sta jeza in odpor. Ko so ta občutja ozaveščena, jih lahko v odnosu z učenci tudi lažje nadzoruje (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 229). Za učinkovito pomoč tem učencem pa je potrebna stalna refleksija lastnega strokovnega dela (Košir, 2013, str. 81).

1.7.3 Delo z učenci opazovalci

Pri preprečevanju in spoprijemanju z medvrstniškim nasiljem imajo zelo velik vpliv vrstniki. Raziskave kažejo, da večina (82 odstotkov) učencev v vlogi žrtve ocenjuje podporo vrstnikov kot učinkovito metodo pri spoprijemanju s to izkušnjo (Cowie, 2000, str. 91). Vrstniki namreč prej kot odrasli zaznajo medvrstniško nasilje, učenci v vlogi žrtve pa se pogosteje obrnejo na svoje vrstnike kot na odrasle. V obdobju mladostništva so vrstniki pomembna skupina, ki ima zelo velik vpliv na posameznika. Tako imajo žrtve nekoga, na katerega se lahko obrnejo in šolo zaznavajo kot varnejši prostor (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 230).

Sullivan (2011, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 230-232) navaja dve obliki vrstniške intervencije – vrstniško mentorstvo oz. tutorstvo in vrstniško mediacijo, ki ju bom opisala v nadaljevanju. Obe obliki pomoči oz. podpore izvajajo učenci, ki so usposobljeni na področju svetovanja oz. mediacije.

Vrstniško mentorstvo oz. tutorstvo je namenjeno učencem v vseh treh vlogah (žrtvam, izvajalcem in opazovalcem nasilja). Učenci tutorji, ki so za to usposobljeni, pomagajo učencem, ki doživljajo nasilje, pri spoprijemanju z medvrstniškim nasiljem. Izvajalcem nasilja pomagajo pri iskanju ustrežnejših načinov vedenja, opazovalci nasilja pa preko te strategije razvijajo spretnosti za zaustavitev nasilja. Vrstniški tutorji z učencem vzpostavijo prijateljski odnos, jim svetujejo oz. pojasnijo vrstniško kulturo v vsakdanjih situacijah (napisana in nenapisana pravila ipd.), žrtvam nasilja pomagajo pri izogibanju potencialnim krajem nasilja ter jim svetujejo, kam se zateči v teh primerih. Zelo je pomembno tudi njihovo zagotavljanje podpore učencu, ki je kakorkoli vpleten v medvrstniško nasilje.

Vrstniška mediacija je namenjena konstruktivnemu reševanju konfliktov in pozitivni komunikaciji. Učenec v vlogi mediatorja z različnimi tehnikami usmerja pogovor med učencema, ki imata konflikt. Vrstniška mediacija spodbuja medsebojno poslušanje, spoštovanje in odgovornost učencev, zaključi pa se z dosegom sporazuma med učencema. Proces mediacije je uspešen, če sta učenca zadovoljna z rešitvijo in sta se iz tega procesa česa naučila (Metelko Lisec, kot navedeno v Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 232-233).

1.8 Vloga šolske svetovalne službe pri medvrstniškem nasilju

Šolska svetovalna služba je prostor za medsebojno prenašanje izkušenj, virov moči in znanj (Govekar-Okoliš idr., 2009). Šolska svetovalna služba opravlja interdisciplinarno delo, ki zajema kompleksno reševanje pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj skozi svetovanje, posvetovanje ter koordinacijo različnih procesov znotraj šole in skupnosti. Osnovne dejavnosti svetovalne službe so dejavnosti pomoči, razvojne in preventivne dejavnosti ter načrtovanje in evalvacija. Z učenci, njihovimi starši, učitelji in vodstvom šole svetovalna služba sodeluje tudi na področjih šolske kulture, klime, vzgoje in reda, učenja in poučevanja, šolanja in poklicne orientacije, telesnega, osebnega in socialnega razvoja otrok ter na področju socialno-ekonomskih stisk (Čačinovič Vogrinčič, 2008b, str. 14). Povezovanje in dogovarjanje svetovalnih delavcev v odnosu z ostalimi udeleženi pa vzpostavlja pogoje za uspešno sodelovanje. Šolska svetovalna služba sodeluje z učenci, učitelji, vodstvom šole, zunanjimi strokovnimi delavci in starši. Pomembno je, da je svetovalna služba vsem udeležencem enako dostopna in da je njena dostopnost vsem dovolj dobro razvidna (Čačinovič Vogrinčič, 2008a, str. 17).

Čačinovič Vogrinčič (2008b, str. 10-14) navaja temeljna načela svetovalnega dela v vrtcih in šolah:

- Načelo strokovnosti in strokovnega izpopolnjevanja (delovanje v dobrobit otroka oz. učenca, zagotavljanje prostovoljnosti v svetovalnih procesih ter spoštovanje načela zaupanja in zaupnosti povedanega v svetovalnem odnosu).
- Načelo strokovne avtonomnosti (svetovalni delavec ravna strokovno in avtonomno, pri sodelovanju z več strokovnjaki pa mora biti njegova vloga jasna).
- Načelo interdisciplinarnosti, strokovnega sodelovanja in povezovanja (svetovalni delavci in drugi strokovni delavci različnih profilov med sabo enakovredno sodelujejo in se dopolnjujejo).
- Načelo aktualnosti (svetovalni delavci pri delu upoštevajo posebnosti posamezne šole, kot so npr. potrebe razreda in posameznih učencev).
- Načelo razvojne usmerjenosti (delo je usmerjeno v optimalen razvoj otroka in razvoj šole).
- Načelo fleksibilnega ravnotežja med osnovnimi vrstami dejavnosti svetovalne službe (vsaka svetovalna služba mora vsebovati vse tri osnovne dejavnosti – dejavnosti

pomoči, razvojne in preventivne dejavnosti ter načrtovanje in evalvacijo. Obseg teh dejavnosti pa se prilagaja aktualnim in razvojnim potrebam šole).

- Načelo celostnega pristopa (pri sodelovanju s posameznikom svetovalni delavec ne deluje le na ravni posameznika, ampak upošteva tudi kontekst v vzgojno-izobraževalni ustanovi ter kontekst njegovega širšega socialnega okolja).
- Načelo sodelovanja v svetovalnem odnosu (dostopnost in vzdrževanje odprtih možnosti sodelovanja z udeleženci v oblikah svetovalnega dela).
- Načelo evalvacije lastnega dela (evalviranje lastnega dela je pomemben pogoj za profesionalno opravljanje svetovalnega dela. S kritično analizo strokovni delavec primerja načrtovane cilje z rezultati).

Vloga strokovnjaka kot reflektivnega praktika (glej poglavje *1.7 Ukrepi za zmanjševanje medvrstniškega nasilja v osnovni šoli*) (Pečjak, Pirc in Košir, 2021) me spominja na koncept delovnega odnosa in osebnega stika, kjer socialni delavec skupaj z uporabnikom raziskuje, povzema in preverja lastno razumevanje uporabnikove perspektive (Čačinovič Vogrinčič, 2008a, str. 51-53). V socialnem delu raziskujemo in oblikujemo instrumentalno definicijo problema skupaj z vsemi udeleženi, torej ne samo z učenci, ampak tudi z njihovimi učitelji, starši, vodstvom šole in ostalimi udeleženi. Da bi lahko bolje razumeli situacijo, v kateri se nahaja učenec, morajo svetovalni delavci dobro poznati življenjski svet učencev, prav tako tudi njihove strategije preživetja. V odnosu morajo prepoznati njihova sporočila in jih dekodirati, da jih lahko skupaj umestijo v posameznikov življenjski kontekst (Postrak, 2006, str. 26).

Lešnik Mugnaioni in Klemenčič (2014, str. 45) opozarjata, da mora svetovalna služba medvrstniškega nasilja najprej opredeliti načela, po katerih nasilna dejanja obravnava. Pri reševanju vseh vrst nasilja so se uveljavila naslednja načela:

- žrtvi verjamemo (Vanček, 2002, str. 156),
- verjamemo v individualno doživljanje nasilja in ga ne sodimo po lastnih izkušnjah in prepričanjih oziroma pogledih,
- zagovarjamo dejstvo, da je nasilno vedenje izbira in da je zanj odgovoren povzročitelj,
- medvrstniškega nasilja ne minimaliziramo,
- ne obljubljam (Vanček, 2002, str. 157),

- podpiramo pri iskanju izhoda iz nasilne situacije,
- upoštevamo moč vpletenih subjektov,
- ne soočamo žrtve in povzročitelja,
- ne prelagamo odgovornosti ukrepanja na druge.

2 FORMULACIJA PROBLEMA

V šolski svetovalni službi sem se na praksi pogosto srečala s situacijami medvrstniškega nasilja v oblikah fizičnega, psihičnega, odnosnega in spletnega nasilja. Opazila sem tudi stisko šolskih svetovalnih delavcev, učiteljev in drugih strokovnih delavcev pri spoprijemanju z medvrstniškim nasiljem ter njegovim preprečevanjem. Z željo po boljšem razumevanju tega pojava sem se odločila za raziskovanje te tematike, konkretno na eni izmed osnovnih šol.

Šulc in Bučar Ručman (2019, str. 83) opozarjata, da v Sloveniji medvrstniško nasilje še vedno ni dovolj poglobljeno raziskano. Pirc in sodelavke v svoji raziskavi iz leta 2018 ugotavljajo, da skoraj 90 odstotkov učencev meni, da se na njihovi šoli dogaja medvrstniško nasilje, 64 odstotkov pa poroča, da se medvrstniško nasilje dogaja vsaj enkrat na mesec (Pirc, idr., 2019, str. 10). Raziskava HBSC iz leta 2018 je pokazala, da se pogostost pojavljanja medvrstniškega nasilja med mladostniki v sodelujočih evropskih in severno ameriških državah v povprečju zmanjšuje, v Sloveniji pa nekoliko povečuje. Slovenija se tako po pogostosti doživljanja in izvajanja tradicionalnega medvrstniškega nasilja uvršča v zgornjo polovico 45 držav (Jerišček Klanšček, idr., 2019, str. 63-69). Kar 85 % primerov medvrstniškega nasilja se zgodi ob navzočnosti vsaj enega opazovalca (Pepler in Craig, 1995, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 63). Njihova vloga je zelo pomembna, saj s svojimi odzivi na nasilni dogodek različno vplivajo na nadaljnji potek nasilja. Pergolizzi in sodelavci so v svoji raziskavi pridobili zaskrbljujoče podatke, da približno 50 odstotkov učencev zadnje triade ob dogajanju medvrstniškega nasilja ne stori ničesar, 40 odstotkov učencev pa meni, da se jih to ne tiče (Pergolizzi, idr., 2011, str. 16). Posledice doživljanja medvrstniškega nasilja so za žrtve tako fizične kot tudi psihične, občutijo pa jih tudi osebe, ki so v nasilni dogodek le posredno vpletene (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 14).

Zato se mi zdi pomembno, da učenci, starši, pedagoški in drugi strokovni delavci ter člani širše skupnosti prepoznamo situacije medvrstniškega nasilja ter s svojimi dejanji aktivno in kolektivno zagovarjamo stališče nenasilne kulture. Šola ni le prostor za učenje, temveč tudi prostor pridobivanja socialnih veščin in vzpostavljanja odnosov s sočlovekom. Vse te izkušnje oblikujejo posameznikovo identiteto, s katero vstopa v medosebne odnose tudi kasneje v življenju.

V raziskavi sem se osredotočila na preučevanje pojavnosti in doživljanja medvrstniškega nasilja med učenci zadnje triade osnovne šole. S svojo raziskavo želim informirati svetovalne delavce,

učitelje, strokovne delavce in druge posameznike o značilnostih medvrstniškega nasilja, vlogah učencev ter možnih ukrepih. Rezultati raziskave bodo koristili predvsem zaposlenim na šoli, kjer sem izvedla anketo. S pomočjo izvedene raziskave bodo učitelji oddelkov, ki so bili vključeni v vzorec, dobili vpogled v dogajanje medvrstniškega nasilja v svojem oddelku. Svetovalni službi in vodstvu šole pa bodo za bolj učinkovito preprečevanje nasilja koristili podatki o tem, kje in kdaj nasilje največkrat poteka, da bodo lahko pripravili ustrezne ukrepe za njegovo preprečevanje.

2.1 Raziskovalna vprašanja

1. Kako varno se počutijo učenci osnovne šole znotraj svojega razreda oz. šole?
2. Katere vrste medvrstniškega nasilja doživljajo učenci v šoli v vseh vlogah (izvajalca nasilja, žrtve in opazovalca nasilja)?
3. V kateri vlogi učenci najpogosteje nastopajo v situacijah medvrstniškega nasilja?
4. Kje v šoli in njeni okolici ter kdaj se dogaja medvrstniško nasilje?
5. Kako učenci ravnajo v situacijah medvrstniškega nasilja?
6. Kakšna je povezanost med udeleženo v medvrstniškem nasilju in spolom, učnim uspehom, statusom tujca, otroka s posebnimi potrebami ter nadarjenega učenca?
7. Kakšni so predlogi učencev za bolj učinkovito reševanje in preprečevanje medvrstniškega nasilja na šoli?

2.2 Hipoteze

1. Večina učencev poroča, da se v šoli počuti varno.
2. Učenci v vseh vlogah najpogosteje doživljajo verbalno nasilje, najmanj pogosto pa spletno nasilje.
3. Učenci in učenke so najpogosteje v vlogi opazovalca/-ke.
4. Medvrstniško nasilje se najpogosteje dogaja na šolskih hodnikih.
5. Učenci so večkrat v vlogi izvajalca in žrtve nasilja kot učenke.
6. V situacijah medvrstniškega nasilja se večina učencev odzove pasivno.

7. Izvajalci in žrtve medvrstniškega nasilja imajo pogosteje nižji učni uspeh kot višji.
8. Učenci s statusom (tujca, učenca s posebnimi potrebami in nadarjenosti) so pogosteje v vlogi žrtve medvrstniškega nasilja kot njihovi vrstniki.

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke

V raziskavi sem zbirala številčne podatke, s katerimi sem opredelila in ocenila značilnost problema, hipoteze pa potrdila ali ovrgla, zato je moja raziskava kvantitativna ter deskriptivna ali opisna. Raziskava je tudi empirična, saj sem z izvedbo raziskave pridobila novo gradivo in preverjala hipoteze, katere sem zastavila na podlagi že znane teorije in raziskav o temi medvrstniškega nasilja (Mesec, 2009, str. 81-85).

Spremenljivke v moji raziskavi so (glej 9.1 Priloga 1 – anketni vprašalnik): spol, učni uspeh, status tujca, status otroka s posebnimi potrebami, status nadarjenega otroka, prepoznane oblike medvrstniškega nasilja v šoli (fizično, verbalno, odnosno in spletno nasilje), vloge v medvrstniškem nasilju (»izvajalec«, »opazovalec«, »žrtev« in »kombinirana vloga«), pogostost doživljanja medvrstniškega nasilja, najpogostejši kraj izvajanja medvrstniškega nasilja v vlogi žrtve, opazovalca in izvajalca nasilja, kdo so izvajalci medvrstniškega nasilja (sošolci iz istega ali paralelnega oddelka, učenci nižjih/višjih razredov, srednješolci idr.), občutek varnosti znotraj razreda oz. šole, strategije spoprijemanja in reševanja medvrstniškega nasilja ter predlogi učencev za bolj učinkovito reševanje in preprečevanje medvrstniškega nasilja na šoli.

3.2 Raziskovalni instrumenti in viri podatkov

V raziskavi sem kot merski instrument uporabila anketni vprašalnik, ki so ga izpolnjevali učenci v šestih oddelkih zadnje triade osnovne šole. Anketni vprašalnik sestavlja samoocenjevalni merski instrument Lestvice medvrstniškega nasilja v šoli (ang. *School Bullying Scales*), avtorjev Cheng, Chen, Liu in Chen (2011). Uporabila sem slovenski prevod in priredbo avtoric Saše Jakin in Sonje Pečjak (Pečjak, 2014, str. 147-150). V vprašalnik sem dodala še vprašanja o kraju in času izvajanja nasilja, občutku varnosti v šoli, doživljanju medvrstniškega nasilja, statusih učencev, razredu, starosti in spolu. Instrument zajema štiri vrste medvrstniškega nasilja v šoli – besedno, fizično, odnosno oz. relacijsko ter spletno nasilje.

Anketiranje je potekalo v spletni obliki. Anketni vprašalnik sem oblikovala s spletnim orodjem 1KA Arnes odprtokodne programske opreme za spletno anketiranje. Sestavljen je iz vprašanj in trditev, kjer anketiranci označijo ustrezen odgovor glede na pogostost nekega dejanja

medvrstniškega nasilja v šolskem letu 2022/2023. Na vsako postavko učenci odgovarjajo na petstopenjski lestvici: 0 - nikoli, 1 - enkrat ali dvakrat, 2 - dvakrat ali trikrat v mesecu, 3 - enkrat na teden in 4 - nekajkrat na teden. Prvi del se nanaša na vlogo opazovalca, drugi na vlogo žrtve, tretji del pa na vlogo izvajalca medvrstniškega nasilja. Vprašalnik ima skupno 15 vprašanj, od tega 7 vprašanj zaprtega tipa, 7 vprašanj polodprtega tipa, eno vprašanje odprtega tipa ter 45 trditev. Ustreznost vprašalnika sem pred pričetkom raziskovanja testirala ter tako preverila razumljivost vprašanj in ustreznost dolžine vprašalnika za učence zadnje triade osnovne šole. Poskusni spletni vprašalnik so rešili skupno trije učenci iz sedmega, osmega in devetega razreda ter podali povratno informacijo. Vprašalnik se nahaja v Prilogi 1.

3.3 Populacija in vzorčenje

Populacijo v raziskavi predstavljajo učenci zadnje triade osnovnih šol v Sloveniji v šolskem letu 2022/2023. Vzorec je neslučajnostni in namenski, saj sem podatke zbirala na osnovni šoli v domačem okolju, kjer sem dve študijski leti opravljala prakso, in sicer v Primorsko-notranjski regiji. V vzorec sem vključila po dva oddelka iz vsakega razreda zadnje triade, kjer je po izkušnjah šolske svetovalne službe medvrstniško nasilje nekoliko bolj razširjeno. Vzorec tako obsega šest oddelkov oz. 107 učencev zadnje triade na eni izmed osnovnih šol v Primorsko-notranjski regiji, ki imajo soglasje za sodelovanje v raziskavah, ki potekajo na šoli.

3.4 Zbiranje podatkov

Z zbiranjem podatkov sem pričela 21.11.2022 z izvedbo pogovora z eno izmed svetovalnih delavk na izbrani osnovni šoli o njenih dosedanjih izkušnjah s preprečevanjem in reševanjem medvrstniškega nasilja. Raziskovanje problematike medvrstniškega nasilja je bilo v interesu šole, zato mi ni bilo potrebno zbirati dodatnih soglasij za sodelovanje, saj ima šola že zbrana splošna soglasja za sodelovanje v raziskavah, ki potekajo na šoli v posameznem šolskem letu. Vodstvo šole in šolska svetovalna služba so bili vključeni skozi celoten proces zbiranja podatkov in oblikovanje merskega instrumenta. V raziskavo so bili vključeni le tisti učenci, katerih starši soglašajo s sodelovanjem v anonimnih raziskavah. V svetovalni službi sem se posvetovala o tem, kateri razredi bi bili najbolj primerni za mojo raziskavo glede na dosedanje

pogostejše izkušnje svetovalne službe z medvrstniškim nasiljem. Skupaj smo določili šest oddelkov zadnje triade; iz vsakega razreda po dva oddelka, kjer je bilo do tedaj nasilje že znano. Skupaj z razredniki teh oddelkov sem za sodelujoče učence na podlagi zaključenih ocen iz preteklega šolskega leta izračunala povprečni učni uspeh posameznega učenca. Pri tem sem njihovo anonimnost ohranila tako, da sem vsakemu učencu določila svojo šifro, s katero je bil označen tako učni uspeh kot tudi posamezen vprašalnik. Imenske seznane sem pustila v šoli, sama pa sem imela vpogled le v šifro učenca.

Preden so učenci pričeli z reševanjem vprašalnika sem ob pomoči razrednika vsakemu učencu razdelila listek z njegovo šifro, ki jo je nato vpisal v spletni vprašalnik. Z razredniki vseh sodelujočih oddelkov sem se dogovorila, kdaj jih lahko v času razredne ure obiščem za reševanje vprašalnikov, samo reševanje pa je potekalo v računalniški učilnici v spletni obliki. Reševanje vprašalnikov je ob dogovorjenih terminih potekalo od 28.11.2022 do 15.12.2022.

Pred pričetkom reševanja sem učencem predstavila namen raziskave in uporabe podatkov. Pojasnila sem, da bodo njihovi odgovori uporabljeni le za potrebe moje diplomske naloge. Pojasnila sem jim, da kljub temu, da je anketa anonimna, posamezno šifro učenca potrebujem zaradi obdelave podatkov. Ob izpolnjevanju vprašalnikov sem bila prisotna za morebitno reševanje nejasnosti. S pomočjo spletnega vprašalnika sem tako zbrala številčne podatke o pogostosti medvrstniškega nasilja med učenci zadnje triade osnovne šole. Skupno sem zbrala 107 anket. Osnovna tabela je dostopna pri avtorici diplomskega dela.

3.5 Obdelava in analiza podatkov

Podatki so analizirani po metodi deskriptivne kvantitativne analize – frekvenca in odstotki odgovorov, prav tako tudi z analizo distribucije odgovorov v odstotkih, kjer sem primerjala učence posameznih skupin (glede na status in učni uspeh ter razredno stopnjo) z drugimi učenci. Analizirane podatke sem prepisala v tabelo v programu Microsoft Excel, jih vnesla v grafikone in tako prikazala rezultate o oblikah medvrstniškega nasilja, njegovi pogostosti in vlogah, ki jih učenci pri tem zasedajo glede na spol, status tujca ter glede na status otroka s posebnimi potrebami, nadarjenega otroka in ostalih spremenljivk v raziskavi. S pomočjo tabel sem prikazala podatke o medvrstniškem nasilju tudi glede na posamezen razred in jih med seboj primerjala.

3.6 Operacionalizacija preverjanja hipotez

H1: Večina učencev poroča, da se v šoli počuti varno.

Glede na podatke o stopnji nasilja med otroki in mladostniki iz raziskav TIMSS (Japelj Pavešić in Svetlik, 2016a in 2016b), študije HBSC (Jerišček Klanšček, idr., 2019), raziskave Pirc s sodelavci (2019) in PISA (Šterman Ivančič in Mlekuž, 2023) lahko predpostavim, da nasilje doživlja približno 40 % učencev. Na podlagi tega sklepam, da se v šoli počutijo varno tisti, ki ne doživljajo medvrstniškega nasilja - približno 60 odstotkov učencev. Občutek varnosti v šoli anketiranci označijo na lestvici od 1 (najmanj varno) do 10 (najbolj varno). Občutek varnosti prikazujejo vrednosti od 6 do 10, občutek nevarnosti pa od 1 do 5. Hipotezo bom potrdila v primeru, če bo vsaj 60 % učencev označilo vrednosti od 6 do 10.

H2: Učenci v vseh vlogah najpogosteje doživljajo verbalno nasilje, najmanj pogosto pa spletno nasilje.

Rezultati raziskave Pirc in sodelavcev so pokazali, da učenci najpogosteje doživljajo verbalno oz. besedno nasilje, najmanj pogosto pa spletno (Pirc idr., 2019, str. 12). Za vse sklope trditev za vlogo izvajalca, žrtve in opazovalca nasilja bom oblikovala tabelo, kjer bodo prikazane frekvence in odstotki odgovorov. Odgovori prikazujejo pogostost doživljanja nekega dejanja: nikoli, 1x do 2x v letu, 2x do 3x v mesecu, 1x na teden in večkrat na teden). Pogosto doživljanje medvrstniškega nasilja prikazujejo odgovori 2x do 3x v mesecu, 1x na teden in večkrat na teden. Redko doživljanje medvrstniškega nasilja pa prikazujeta odgovora nikoli in 1x do 2x v letu. Pri vsakem sklopu (ki se nanaša na posamezno vlogo v situacijah medvrstniškega nasilja – izvajalca, žrtve, opazovalca) bom seštel odstotke učencev, kot so odgovarjali na posamezne postavke, ki prikazujejo posamezno vrsto nasilja – verbalno, fizično, odnosno in spletno nasilje. Pri sklopu postavk za vlogo opazovalca prikazujejo verbalno nasilje prva, tretja, osma in deseta trditev po vrsti, spletno nasilje pa sedma, dvanajsta in trinajsta trditev. Pri postavkah za vlogo žrtve predstavljajo verbalno nasilje prva, tretja, šesta, deveta in trinajsta trditev, spletno nasilje pa druga, osma in enajsta. Pri vlogi izvajalca nasilja bom za verbalno nasilje štela prvo, četrto, peto, deveto in štirinajsto postavko, za spletno nasilje pa sedmo in trinajsto. Nato bom za vse oblike nasilja seštel odstotke anketirancev, ki pogosto (dvakrat mesečno do večkrat na teden) in redko (nikoli do 2x v letu) doživljajo medvrstniško nasilje. Če bo pri vseh treh sklopih postavk največji delež učencev doživljalo verbalno nasilje in najmanjši delež spletno nasilje, bom hipotezo potrdila.

H3: Učenci in učenke so najpogostejše v vlogi opazovalca/-ke.

Pepler in Craig (1995) sta v svoji raziskavi ugotovila, da se medvrstniško nasilje kar v 85 % primerov zgodi ob navzočnosti vsaj enega opazovalca (Pepler in Craig, 1995, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 63). Pri sklopih postavk za vlogo opazovalca, žrtve in izvajalca medvrstniškega nasilja bom najprej izračunala število vseh možnih točk in nato določila mejo, ki opredeljuje, ali je pri posamezniku ta vloga izražena ali ne. Meja za določitev vloge je vsaj 50 odstotkov vseh točk. Nato bom seštel, koliko anketirancev je v posamezni vlogi. Hipotezo bom potrdila, če bo največji delež učencev v vlogi opazovalca oz. opazovalke.

H4: Medvrstniško nasilje se najpogostejše dogaja na šolskih hodnikih.

Glede na raziskave Aničić s sodelavci (Aničić, idr., 2002) ter Pirc s sodelavci (Pirc, idr., 2019) predpostavljam, da se medvrstniško nasilje najpogostejše dogaja na šolskih hodnikih. Po vsakem sklopu postavk za ugotavljanje vloge opazovalca, izvajalca in žrtve sem anketirance vprašala tudi po času oz. kraju dogajanja medvrstniškega nasilja. Za to bom pridobila podatke z vidika opazovalcev, izvajalcev ter žrtev nasilja. Hipotezo bom potrdila, če bo pri vseh treh sklopih oz. vlogah najpogostejši odgovor anketirancev ta, da se medvrstniško nasilje dogaja na šolskih hodnikih.

H5: Učenci so večkrat v vlogi izvajalca in žrtve nasilja kot učenke.

Glede na rezultate raziskav Marsha s sodelavci (2011), Pušnik (1999) ter Pečjak in Pirc (2017) predpostavljam, da učenci večkrat nastopajo v vlogi izvajalca in žrtve medvrstniškega nasilja kot učenke. V rezultatih bom predstavila število oz. delež anketirancev v posamezni vlogi glede na spol. Hipotezo bom potrdila v primeru, da bo pri vlogi izvajalca in žrtve večji delež anketirancev moškega spola kot pa ženskega.

H6: V situacijah medvrstniškega nasilja se večina učencev odzove pasivno.

Rezultati raziskav kažejo, da učenci relativno redko posežejo v situacije medvrstniškega nasilja in se odzovejo pasivno (Obermann, 2011, str. 240). Anketiranci so v vprašalniku odgovorili na vprašanje, kaj običajno naredijo, ko opazijo medvrstniško nasilje. Možnih odgovorov oz. odzivov je več, nekateri izmed njih predstavljajo pasivno, nekateri pa aktivno odzivanje na medvrstniško nasilje. Pasivni odziv izražata odgovora »se umaknem« ter »stojim in gledam (otrpnem)«. Hipotezo bom potrdila, če bo seštevek frekvenc pasivnih odzivov predstavljal vsaj 60 % vseh učencev.

H7: Izvajalci in žrtve medvrstniškega nasilja imajo pogosteje nižji učni uspeh kot višji.

Olweus (1986) ugotavlja, da imajo izvajalci in žrtve nasilja nižji učni uspeh od povprečja, to odstopanje pa je najbolj izrazito v zadnji triadi osnovne šole (Olweus, 1986, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 29). Za posameznega učenca sem že pred pričetkom anketiranja najprej izračunala povprečni učni uspeh in ga zapisala v osnovno tabelo. Nato pa sem učence razdelila v dve skupini glede na vrednost aritmetične sredine pri povprečnem učnem uspehu vseh učencev. Aritmetična sredina oz. povprečje znaša 3,7. Tisti pod povprečjem so manj uspešni, nad povprečjem pa bolj uspešni. Primerjala sem delež učencev izvajalcev/žrtev nasilja med učno bolj in manj uspešnimi učenci. V primeru, da bo delež učencev izvajalcev/žrtev nasilja med učno manj uspešnimi večji kot med učno bolj uspešnimi, bom hipotezo potrdila.

H8: Učenci s statusom (tujca, učenca s posebnimi potrebami in nadarjenosti) so pogosteje v vlogi žrtve medvrstniškega nasilja kot njihovi vrstniki.

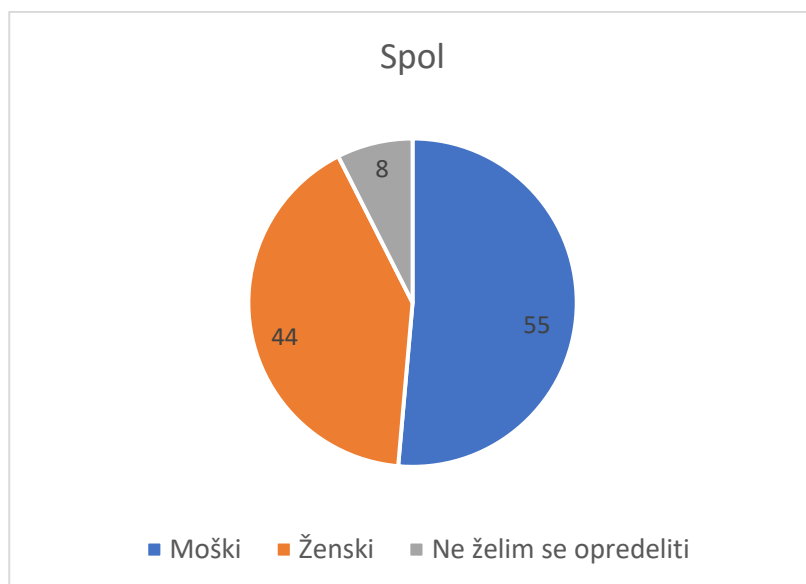
Učenci s statusom tujca, učenca s posebnimi potrebami in nadarjenosti so lahko bolj nagnjeni k doživljanju medvrstniškega nasilja. Whitney, Rivers, Smith in Sharp (1994, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 13) so ugotovili, da je pri otrokih s posebnimi potrebami dva- do trikrat večja verjetnost za viktimizacijo v medvrstniškem nasilju. Za to navajajo razloge, kot so učne težave, slabša socialna vključenost teh učencev v razredu ter vedenjske težave. Nekateri avtorji ugotavljajo, da medvrstniško nasilje doživljajo predvsem učenci, ki ne ustrezajo razrednim ali šolskim normam (angl. *the least fitting classmates*). Učenci lahko odstopajo od teh norm zaradi nedavne preselitve v šolo oz. razred, drugačnih oblik vedenja, svojih telesnih značilnosti in drugih dejavnikov (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 117).

V spremenljivko »učenci s statusom« bom štela vse učence, ki imajo »status tujca«, »status učenca s posebnimi potrebami« in »status nadarjenega učenca«. Nato bom med njimi izračunala delež tistih, ki so v medvrstniškem nasilju v »vlogi žrtve«. Tudi med ostalimi učenci, torej tistimi brez statusa, bom izračunala delež tistih, ki so v medvrstniškem nasilju v »vlogi žrtve«. Oba deleža bom med seboj primerjala. V primeru, da bo delež učencev s statusom, ki so v vlogi žrtve, večji od učencev brez statusa, ki so v tej vlogi, bom hipotezo potrdila.

4 REZULTATI

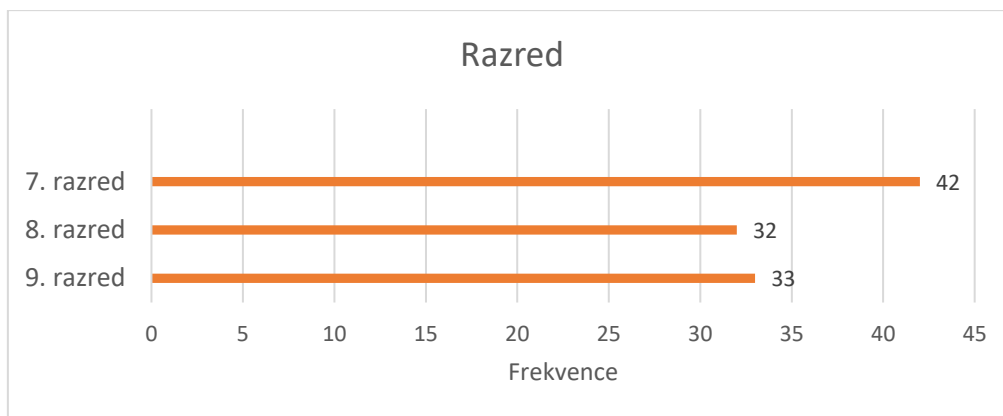
V raziskavi je sodelovalo 107 učencev sedmega, osmega in devetega razreda osnovne šole. Na večino (13) vprašanj so odgovarjali vsi anketiranci, na ostala vprašanja pa so odgovorili tisti, ki so že doživeli medvrstniško nasilje, in tisti, ki imajo zaupno osebo v primerih medosebnih težav. Rezultate anketnih vprašanj bom prikazala s pomočjo grafov in tabel (z izjemo starosti in učne uspešnosti, ki sem ju predstavila opisno), v katerih bom predstavila frekvence in odstotke. Rezultate enajstega vprašanja bom na koncu predstavila opisno v obliki kodiranja prostih odgovorov anketirancev.

4.1 Spol, razred in starost učencev

Graf 1: Prikaz frekvenc anketirancev glede na spol (n=107)

V raziskavi je sodelovalo 44 (41,1 %) oseb ženskega spola, 55 (51,4 %) oseb moškega spola, 8 (7,5 %) oseb pa spola ni želelo opredeliti binarno.

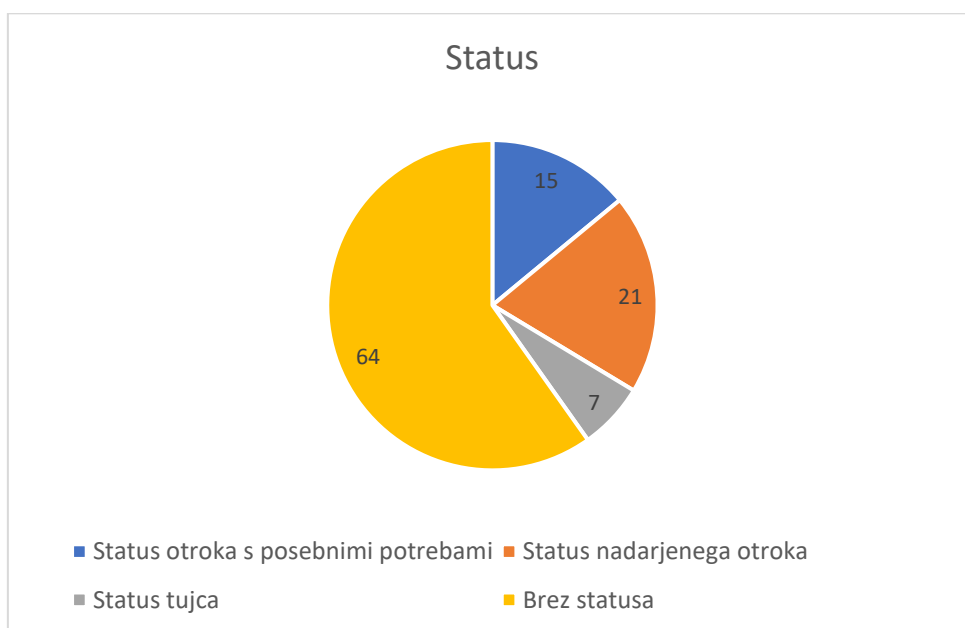

Graf 2: Prikaz frekvenc anketirancev glede na razred (n=107)

42 (39,3 %) anketiranih učencev obiskuje sedmi razred, 32 učencev (29,9 %) osmi razred, 33 (30,8 %) pa deveti razred.

Anketiranci so stari med 11 in 15 let, v povprečju pa so stari 13,4 let.

4.2 Status in učni uspeh učencev

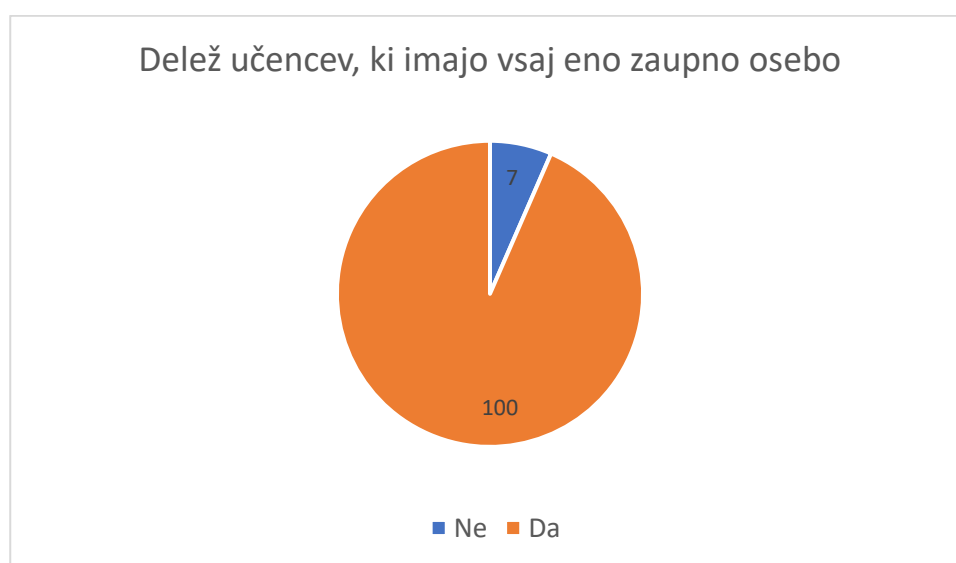
Graf 3: Prikaz frekvenc anketirancev glede na status učencev (n=107)

Največ učencev (59,8 %) nima nobenega statusa, 19,4 % učencev ima status nadarjenega otroka. 10,28 % učencev ima status otroka s posebnimi potrebami, le nekaj učencev (6,5 %) pa status učenca tujca.

Glede na vrednost povprečnega učnega uspeha vseh učencev sem anketirance razdelila v dve skupini – na učno bolj in manj uspešne. Povprečni učni uspeh znaša 3,7. Učno bolj uspešni so tisti učenci, katerih učni uspeh je enak ali višji od 3,7, učno manj uspešni pa pod 3,7. Delež učno bolj in manj uspešnih je skoraj enak – 49,5 % učencev je učno bolj uspešnih, 50,5 % učencev pa manj uspešnih.

4.3 Zaupne osebe učencev v primeru medosebnih težav

Prvo vprašanje se glasi: »Ali imaš koga, ki se mu lahko zaupaš v primeru medosebnih težav?« Spodnji graf prikazuje odgovore na to vprašanje.

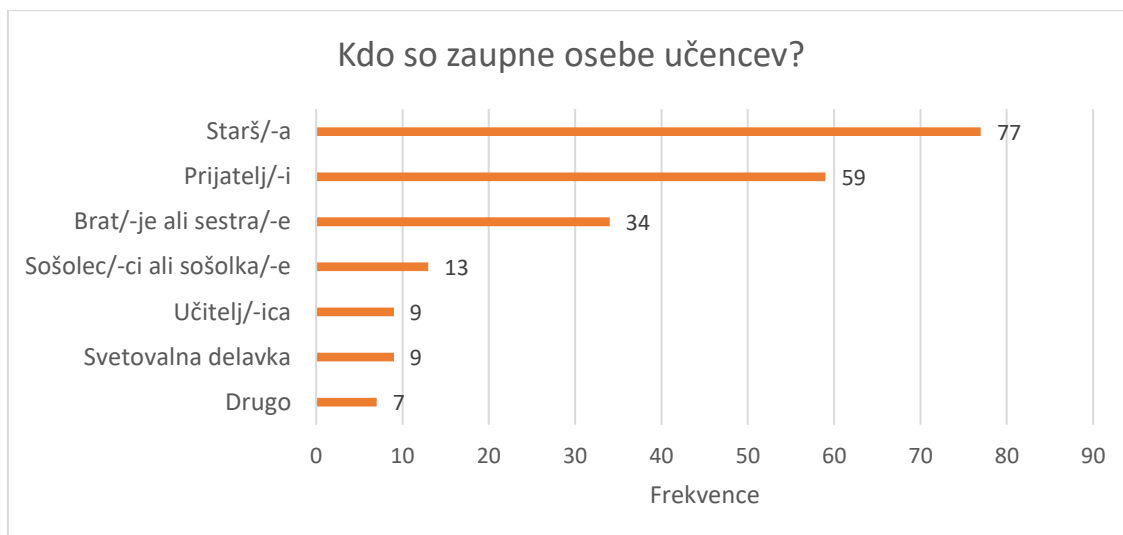

Graf 4: Prikaz frekvenc anketirancev, ki imajo vsaj eno zaupno osebo (n=107)

Iz grafa je razvidno, da ima večina učencev (93,5 %) vsaj eno osebo, na katero se lahko obrne v primeru težav v medosebnih odnosih. 6,5 % učencev pa poroča, da se v teh težavah nimajo na koga obrniti.

Zaupno osebo imajo vse anketiranke ženskega spola ter večina anketirancev moškega spola (89,5 %) in tistih, ki spola niso želeli opredeliti binarno (88,1 %). Učenci, ki nasilje izvajajo večkrat na teden, so v večini (67,3 %) odgovorili, da nimajo nobene osebe, kateri bi lahko zaupali. Učenci v vlogi žrtve imajo po večini (66,7 %) vsaj eno zaupno osebo, na katero se lahko obrnejo.

Pri naslednjem vprašanju so anketiranci označili, kdo so te osebe, ki jim lahko zaupajo. Na to vprašanje so odgovorili le tisti, ki so pri prejšnjem vprašanju odgovorili z »Da«, pri tem pa je bilo možnih več odgovorov.

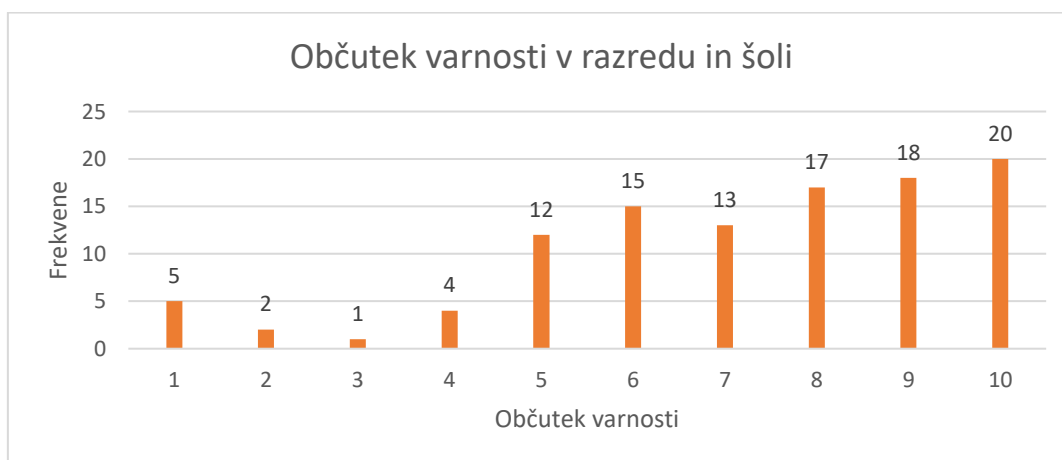

Graf 5: Prikaz frekvenc anketirancev glede na njihove zaupne osebe (možnih je več odgovorov, n=100)

Kot zaupna oseba se pri učencih največkrat pojavlja starš oz. starša. Ta odgovor je označilo 77 % učencev. Pogosto se v primeru medosebnih težav obrnejo tudi na prijatelje, to navaja 59 % učencev. Nekoliko manj pogosto se obrnejo na brate in sestre (34 %), sošolce in sošolke (13 %), najmanj pogosto pa na učitelje in svetovalne delavce (9 %). Nekaj anketirancev (7%) je pod kategorijo »drugo« navedlo svojega fanta oz. punco.

4.4 Občutek varnosti v razredu in šoli

Anketiranci so pri tem vprašanju na lestvici od 1 (najmanj varno) do 10 (najbolj varno) označili, kako varno se počutijo v svojem razredu oz. šoli.

Graf 6: Prikaz frekvenc anketirancev glede na občutek varnosti v razredu in šoli (n=107)

Učenci so v večini (77,6 %) poročali, da se v svojem razredu oz. šoli počutijo varno, kar na lestvici prikazuje vrednosti od 6 do 10. O nizkem občutku varnosti z oceno na lestvici od 1 do 5 pa je poročalo 22,4 odstotkov vseh učencev. Občutek varnosti pri učencih v povprečju znaša 7,02 na lestvici od 1 do 10.

4.5 Zaznavanje medvrstniškega nasilja v šoli

V nadaljevanju prikazujem, v kolikšnem deležu so učenci že opazili medvrstniško nasilje na šoli.

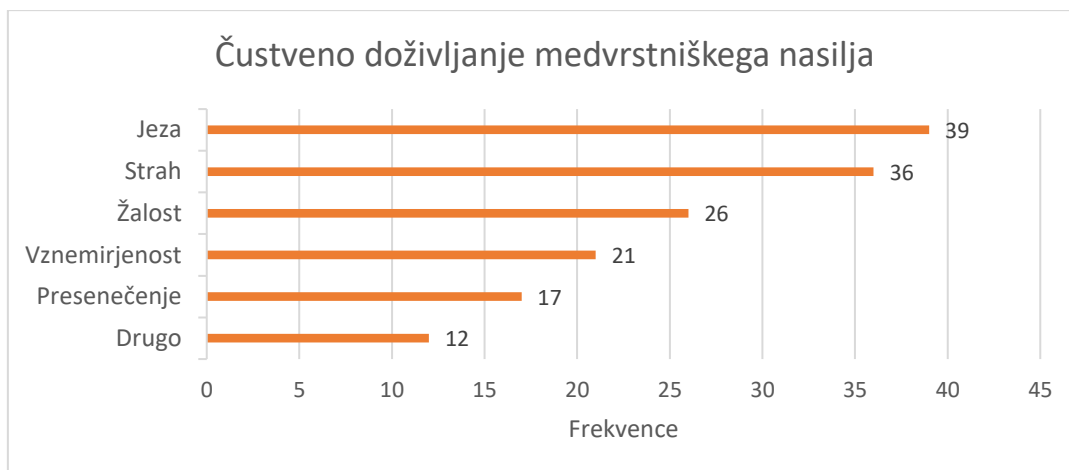

Graf 7: Prikaz frekvenc anketirancev glede na zaznavanje medvrstniškega nasilja (n=107)

Večina učencev (93,5 %) je na šoli medvrstniško nasilje že opazila, 6,5 odstotkov učencev pa poroča, da nasilja še niso opazili.

4.6 Čustveno doživljanje medvrstniškega nasilja

Na to vprašanje so odgovorili le učenci, ki so pri prejšnjem vprašanju odgovorili, da so medvrstniško nasilje na šoli že kdaj opazili. Označili so do največ tri čustva, ki jih ob situacijah medvrstniškega nasilja doživljajo najpogosteje.

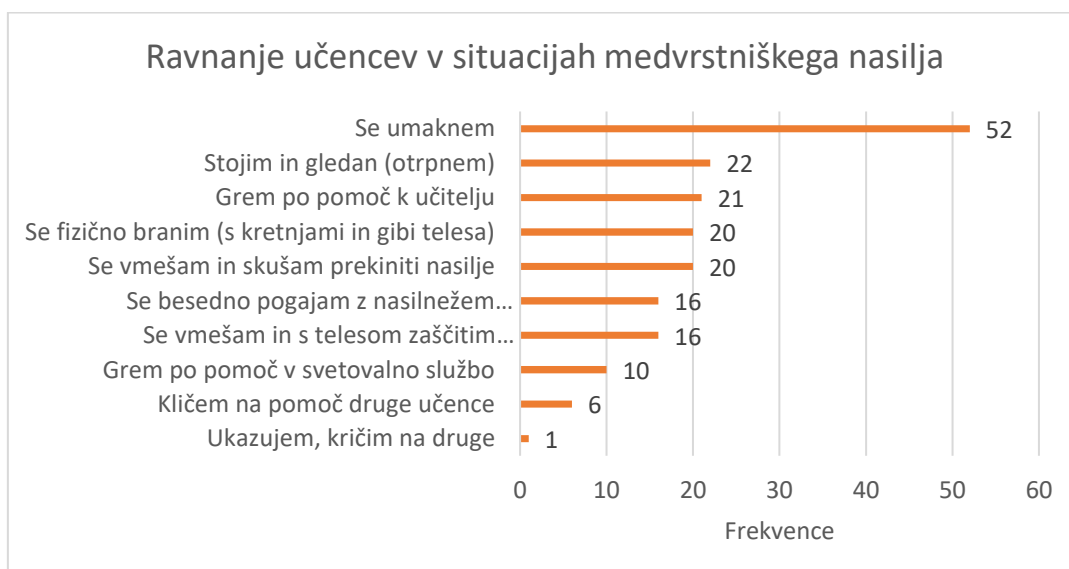

Graf 8: Prikaz frekvenc anketirancev glede na čustveno doživljanje medvrstniškega nasilja (možnih je več odgovorov, n=100)

Učenci ob situacijah medvrstniškega nasilja najpogosteje doživljajo jezo (39 %) in strah (36 %). Malo manj pogosto doživljajo žalost (26 %), vznemirjenost (21%), najmanj pogosto pa presenečenje (17 %) in »drugo« (12 %). Pod kategorijo »drugo« so učenci navedli: »nič«, »smeh« in pa »odvisno od situacije«.

4.7 Ravnanje v situacijah medvrstniškega nasilja

Anketiranci so označili ustrezen odgovor, kaj običajno naredijo, ko opazijo medvrstniško nasilje. Na to vprašanje so odgovarjali vsi anketiranci.

Graf 9: Prikaz frekvenc anketirancev glede na njihovo ravnanje v situacijah medvrstniškega nasilja (možnih je več odgovorov, n=107)

Večina učencev (skupno 69,2 %) se na medvrstniško nasilje odzove pasivno – se umakne (48,6 %) ali pa otpne (20,6 %). Nekateri se po pomoč obrnejo na učitelja (19,4 %), se fizično branijo (18,7 %), se vmešajo in skušajo prekiniti nasilje (18,7 %), se besedno pogajajo z izvajalcem nasilja (14,9 %) ter se vmešajo in s telesom zaščitijo žrtev (14,9 %). Le 9,4 odstotkov učencev se po pomoč obrne na svetovalno službo, 5,6 odstotkov pa na druge učence.

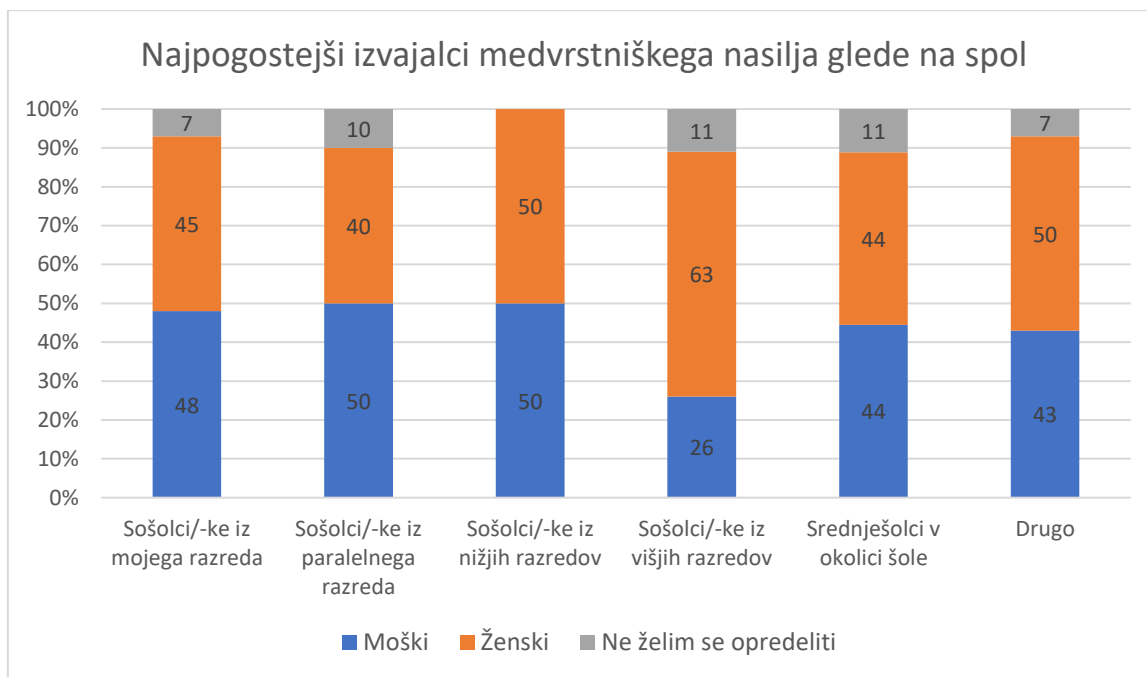
4.8 Najpogostejši izvajalci medvrstniškega nasilja

Učenci so odgovorili na vprašanje, »Kdo najpogosteje izvaja medvrstniško nasilje?«, pri čemer so lahko označili naslednje odgovore: sošolci/-ke iz mojega razreda, sošolci/-ke iz paralelnega razreda, sošolci/-ke iz nižjih razredov, sošolci/-ke iz višjih razredov in drugo. Ker se osnovna šola nahaja v bližini srednje šole, sem dodala tudi kategorijo »srednješolci v okolici šole«.

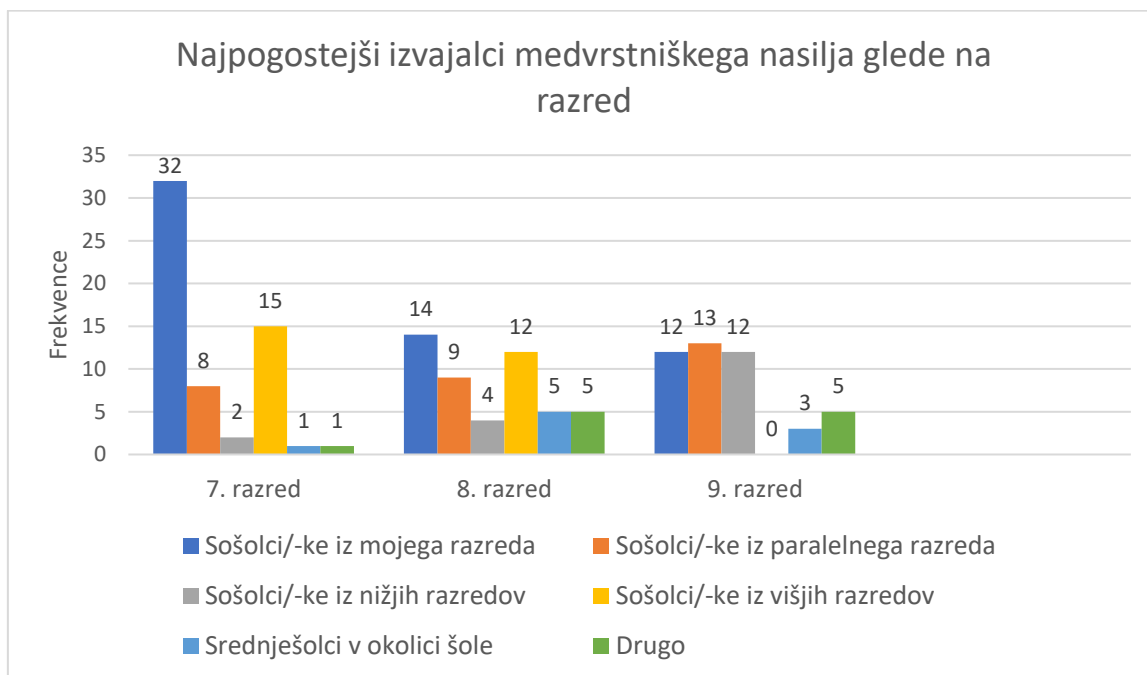
Graf 10: Prikaz frekvenc anketirancev glede na najpogostejše izvajalce medvrstniškega nasilja (možnih je več odgovorov, n=107)

Več kot polovica učencev (54,2 %) poroča, da nasilje izvajajo sošolci oz. sošolke iz njihovega razreda. Dobra četrtina učencev je odgovorila, da nasilje izvajajo učenci iz paralelnega razreda (28 %) in višjih razredov (25,2 %). Najmanj pogosto nasilje izvajajo sošolci iz nižjih razredov (16,8 %), »drugo« (10,3 %) in srednješolci v okolici šole (8,4 %). Pod kategorijo »drugo« je bil najpogostejši odgovor učencev »ne vem«.

Graf 11: Prikaz odstotkov najpogostejših izvajalcev medvrstniškega nasilja glede na spol (možnih je več odgovorov, n=107)

Pri vprašanju, kdo najpogosteje izvaja medvrstniško nasilje, ni bilo večjih razlik med spoloma. Učenci in učenke o posameznih izvajalcih nasilja poročajo v približno enakem deležu. Da medvrstniško nasilje izvajajo sošolci/-ke iz višjih razredov, pa poroča občutno večji delež učencev (63 %) kot učenk (26 %).

Graf 12: Prikaz frekvenc najpogostejših izvajalcev medvrstniškega nasilja glede na razred (možnih je več odgovorov, n=107)

Vsem razredom je skupno to, da kot izvajalce najmanj pogosto navajajo srednješolce ter kategorijo »drugo«.

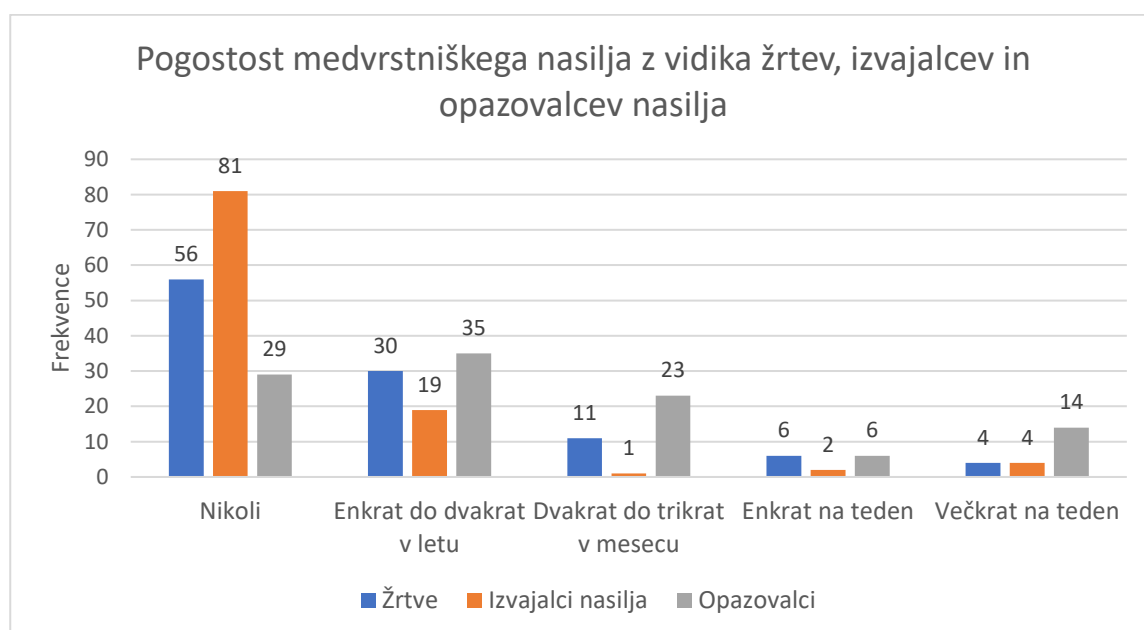
Učenci sedmih razredov so kot izvajalce medvrstniškega nasilja najpogosteje navedli svoje sošolce iz istega oddelka (54,2 %) in učence iz višjih razredov (25,4 %). Najmanj pogosto nasilje izvajajo sošolci iz paralelnih oddelkov (13,6 %), učenci nižjih razredov (3,4 %), srednješolci (1,7 %) in »drugo« (1,7 %).

Učenci osmih razredov so ravno tako najpogosteje navedli sošolce iz istega oddelka (28,6 %) in učence višjih razredov (24,5 %). Manj pogosto nasilje izvajajo sošolci iz paralelnih oddelkov (18,4 %), najmanj pogosto pa srednješolci (10,2 %), učenci iz nižjih razredov (8,2 %) in »drugo« (10,2 %).

Za devetošolce je bil odgovor »učenci višjih razredov« onemogočen. Devetošolci navajajo, da največkrat doživljajo oz. so priča medvrstniškemu nasilju s strani sošolcev iz paralelnega (28,9 %) in svojega oddelka (26,7 %) ter učencev nižjih razredov (26,7 %). Najmanj pogosto navajajo srednješolce (6,7 %) in kategorijo »drugo« (11,1 %).

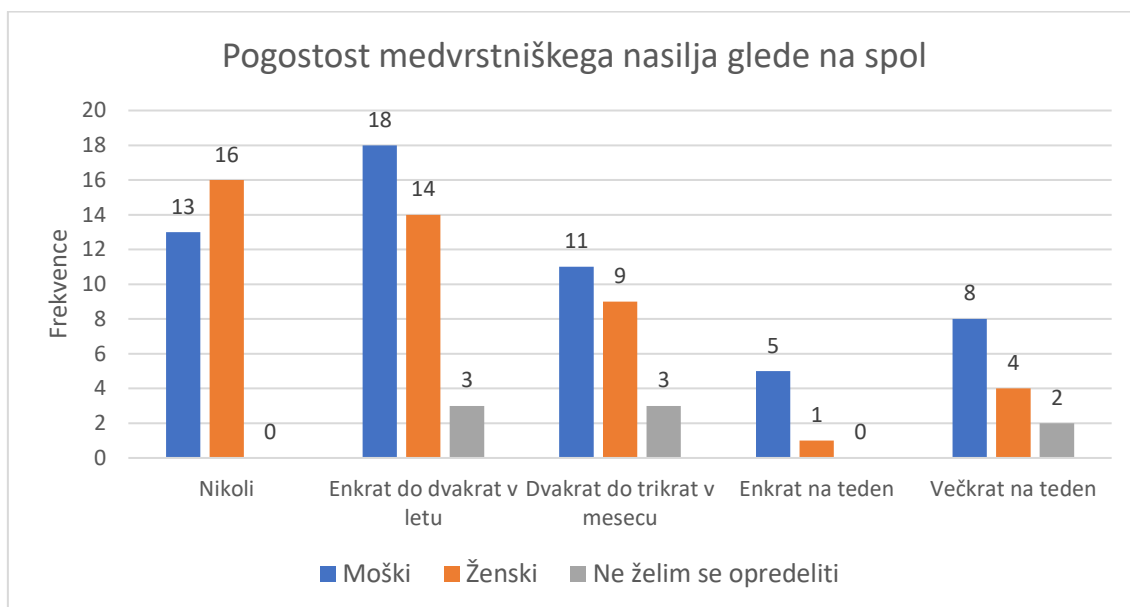
4.9 Pogostost medvrstniškega nasilja

Anketiranci so označili, kolikokrat so bili v tem šolskem letu priča medvrstniškemu nasilju, kolikokrat so ga doživeli na lastni koži ter kolikokrat so bili sami nasilni do drugih.

Graf 13: Prikaz frekvenc pogostosti medvrstniškega nasilja z vidika žrtev, izvajalcev in opazovalcev nasilja (n=107)

Skoraj polovica (40,2 %) učencev opazovalcev poroča, da opaža medvrstniško nasilje od dvakrat ali trikrat na mesec do večkrat na teden. 19,6 % odstotkov vseh učencev ga doživlja, 6,5 % odstotkov učencev pa ga izvaja. Večina učencev meni, da niso nikoli v vlogi izvajalca (75,7 %) in žrtve (52,3 %) medvrstniškega nasilja. 27,1 % učencev pa meni, da niso nikoli v vlogi opazovalca.

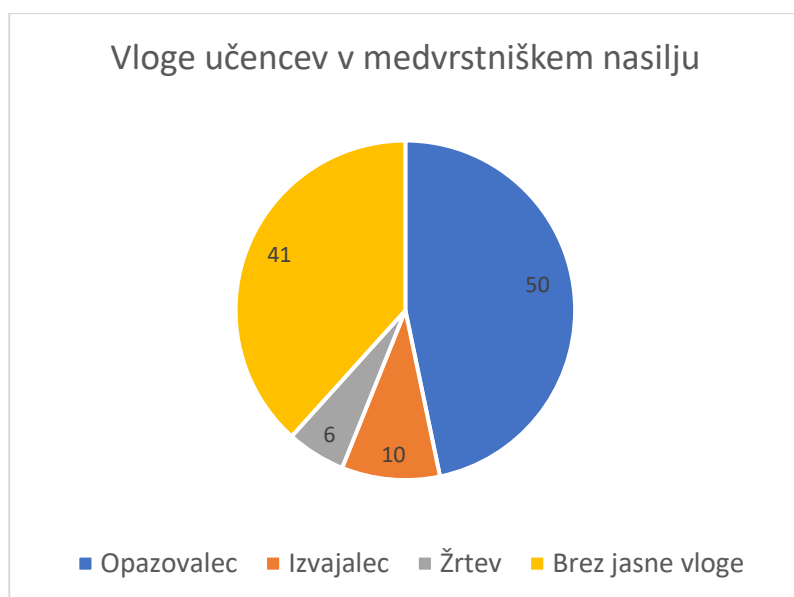

Graf 14: Prikaz frekvenc pogostosti medvrstniškega nasilja glede na spol (n=107)

36,4 odstotkov vseh anketirancev ženskega spola medvrstniškega nasilja še ni doživelo, več kot polovica (63,6 %) pa ga doživlja vsaj enkrat na leto. 23,6 odstotkov učencev moškega spola nasilja še ni doživelo, vsaj enkrat letno pa ga doživlja večina (76,4 %). Vsi učenci, ki spola niso želeli opredeliti binarno, medvrstniško nasilje doživljajo vsaj enkrat letno ali pogosteje.

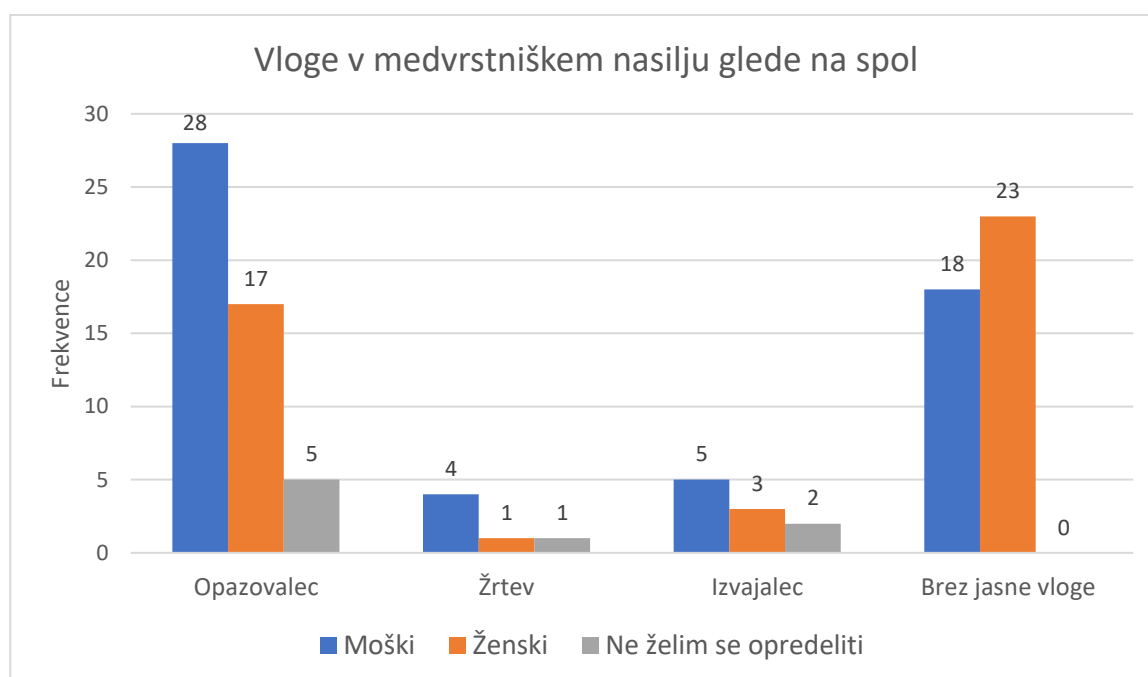
4.10 Udeleženos in vloge učencev v medvrstniškem nasilju

Učencem sem glede na njihove odgovore in v skladu z vnaprej določenimi kriteriji opredelila vloge, ki jih najpogosteje zavzamejo v situacijah medvrstniškega nasilja.

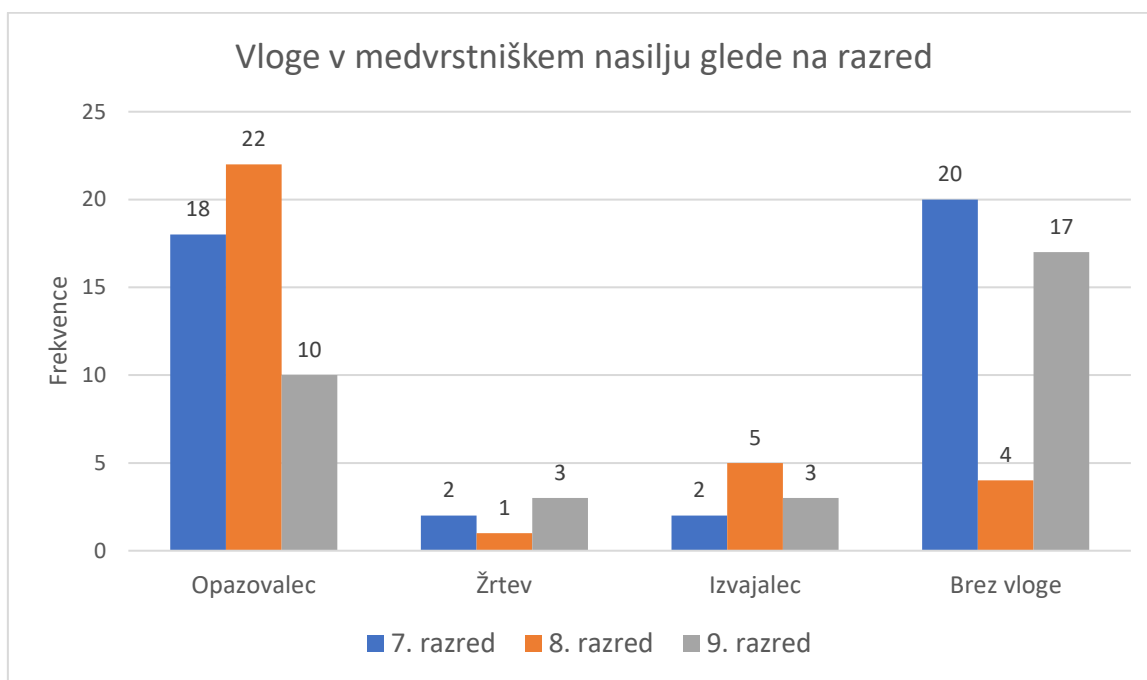
Graf 15: Prikaz frekvenc anketirancev v posamezni vlogi (n=107).

Rezultati kažejo, da je v mojem vzorcu 46,7 % učencev opazovalcev, 9,3 % učencev izvaja medvrstniško nasilje, žrtev pa je skupno 5,6 %. Med izvajalci je 37,5 % učencev takih, ki so hkrati tudi žrtve nasilja (t.i. kombinirana vloga), kar predstavlja 5,6 % vseh sodelujočih v anketi. 38,3 % učencev pa v medvrstniškem nasilju nima jasno izražene vloge.

Graf 15: Prikaz frekvenc posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na spol (n=107).

Več kot polovica vseh opazovalcev medvrstniškega nasilja je moškega spola (56 %), 34 % ženskega spola, 10 % učencev pa spola ni želelo opredeliti binarno. Tudi med žrtvami je več kot polovica (66,7 %) učencev moškega spola, 16,7 % ženskega in enak delež tistih, ki spola niso želeli opredeliti. Polovica vseh izvajalcev je moškega spola, 30 % ženskega in 20 % učencev, ki spola niso želeli opredeliti. 43,9 % moških in 56,1 % žensk pa nima jasno opredeljene vloge v medvrstniškem nasilju.

Graf 16: Prikaz frekvenc posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na razred (n=107)

36 % opazovalcev medvrstniškega nasilja obiskuje sedmi razred, 44 % osmi razred, 20 % pa deveti razred. Polovica žrtev (50 %) obiskuje deveti razred, tretjina (33,3 %) sedmi razred, le 16,7 % pa osmi razred. Polovica (50 %) izvajalcev obiskuje osmi razred, 30 % deveti razred, 20,0 % pa sedmi razred. V nobeni izmed vlog je skoraj polovica (48,8 %) učencev sedmega razreda, nekoliko manj (41,5 %) iz devetega razreda, osmi razred pa obiskuje le 9,8 % učencev brez jasno opredeljene vloge v medvrstniškem nasilju.

Tabela 1 prikazuje delež posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na njihov status. Več kot polovica (60 %) opazovalcev je brez statusa, 24 % jih ima status nadarjenega učenca, 10 % status otroka s posebnimi potrebami, najmanj pa status učenca tujca (3 %). Pri žrtvah je večina (83,3 %) učencev brez statusa in le eden (16,7 %) učenec ima status otroka s posebnimi potrebami. Skoraj polovica izvajalcev (40 %) nima nobenega statusa, 20 % jih ima status nadarjenega, 20 % status učenca s posebnimi potrebami ter 20 % status učenca tujca. Ostali učenci, ki v medvrstniškem nasilju nimajo jasno opredeljene vloge, so po večini brez

statusa (61 %), 17 % jih ima status nadarjenega učenca, enak delež učencev ima status otroka s posebnimi potrebami, le 6,5 % pa jih ima status učenca tujca.

Tabela 1: Prikaz frekvenc in odstotkov posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na status (n=107)

	Status učenca tujca	Status otroka s posebnimi potrebami	Status nadarjenega učenca	Brez statusa	SKUPAJ
	f %	f %	f %	f %	f %
Opazovalec	3 6,0 %	5 10,0 %	12 24,0 %	30 60,0 %	50 46,7 %
Žrtev	0 0,0 %	1 16,7 %	0 0,0 %	5 83,3 %	6 5,6 %
Izvajalec	2 20,0 %	2 20,0 %	2 20,0 %	4 40,0 %	10 9,3 %
Brez jasne vloge	2 4,9 %	7 17,1 %	7 17,1 %	25 61 %	41 38,3 %
SKUPAJ	7 6,5 %	15 14,0 %	21 19,6 %	64 59,8 %	107 100 %

Tabela 2 prikazuje delež posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na učni uspeh. Približno polovica opazovalcev je učno bolj uspešnih (48 %), malenkost več pa je učno manj uspešnih (52 %). Učenci v vlogi žrtve in izvajalca imajo po večini slabši učni uspeh – 66,7 % žrtev in 60 % izvajalcev. Med učenci, ki medvrstniškega nasilja ne zaznavajo in nimajo nobene vloge, je 56,1 % učencev učno bolj uspešnih in 43,9 % manj uspešnih.

Tabela 2: Prikaz frekvenc in odstotkov posameznih vlog učencev v medvrstniškem nasilju glede na učni uspeh (n=107)

	Učno bolj uspešni	Učno manj uspešni	SKUPAJ
	f %	f %	f %
Opazovalec	24 48,0 %	26 52 %	50 46,7 %
Žrtev	2 33,3 %	4 66,7 %	6 5,6 %
Izvajalec	4 40 %	6 60 %	10 9,3 %
Brez jasne vloge	23 56,1 %	18 43,9 %	41 38,3 %
SKUPAJ	53 49,5 %	54 50,5 %	107 100 %

Tabela 3 prikazuje delež pojavljanja verbalnega, fizičnega, odnosnega in spletnega nasilja. Opazovalci najpogosteje zaznajo verbalno, za tem pa fizično in odnosno nasilje. Žrtve najpogosteje doživljajo verbalno nasilje, čemur sledita fizično in odnosno nasilje, najredkeje pa doživljajo spletno nasilje. Pri izvajalcih nasilja je trend podoben – najpogosteje izvajajo verbalno nasilje, manj pogosto odnosno in fizično, najmanj pa spletno nasilje.

Tabela 3: Prikaz odstotkov zaznanih oblik medvrstniškega nasilja v posameznih vlogah učencev (n=107)

	Verbalno	Fizično	Odnosno	Spletno
Opazovalci	67,29 %	52,34 %	40,19 %	15,89 %
Žrtve	24,30 %	14,95 %	14,95 %	3,74 %
Izvajalci	16,82 %	6,54 %	7,48 %	5,61 %

V nadaljevanju prikazujem najpogostejša vedenja pri posameznih oblikah medvrstniškega nasilja z vidika opazovalcev, žrtev in izvajalcev nasilja.

Tabela 4 kaže, da učenci najpogosteje opazijo verbalno nasilje. Kar 90,7 odstotkov učencev opaza grdo govorjenje dvakrat mesečno ali pogosteje, 57,5 odstotkov učencev pa to opaza večkrat na teden. Dvakrat mesečno ali pogosteje učenci pogosto opazajo tudi preklinjanje (85,1 %), posmehovanje (80,4), klicanje z žaljivimi vzdevki (67,3 %) in ustrahovanje drugega (55,1 %). Pogosto opazijo tudi fizično nasilje; največkrat so učenci priča pretepanju in brcanju (84,1 %), porivanju in spotikanju (72,9 %), siljenju drugega v kakšno dejanje pa redkeje (44,9 %). Manj pogosto so učenci prisotni odnosnemu nasilju – več kot polovica jih opazi obrekovanje (61,7 %) in izločitev drugega iz skupine (55,1 %). Najmanj pogosto učenci opazijo spletno nasilje. Več kot polovica učencev spletnemu nasilju še ni bila priča ali pa so ga opazili enkrat do dvakrat v šolskem letu. Tisti, ki so bili spletnemu nasilju priča pogosteje, so največkrat opazili širjenje govoric o drugemu (31,8 %) in kritiziranje po spletu (29,9 %).

Tabela 4: Prikaz frekvenc in odstotkov pojavnosti različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika opazovalcev (n=107)

V tem šolskem letu sem slišal ali videl učenca/učenko, da...	nikoli	1x do 2x v letu	2x do 3x v mesecu	1x na teden	Večkrat na teden	SKUPAJ
	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %
1. je grdo govoril o drugih.	6 5,6 %	4 3,7 %	19 17,8 %	16 15,0 %	62 57,9 %	107 100 %
2. je drugega udaril ali brcnil.	13 12,2 %	17 15,9 %	30 28,0%	30 28,0 %	30 28,0 %	107 100 %
3. je izrekel kletvico drugemu.	6 5,6 %	10 9,4 %	10 9,4 %	11 10,3 %	70 65,4 %	107 100 %
4. je porinil ali spotaknil drugega.	10 9,4 %	19 17,8 %	17 15,9 %	21 19,6 %	40 37,4 %	107 100 %
5. je grozil drugemu.	28 26,2 %	20 18,7 %	27 25,2 %	11 10,3 %	21 19,6 %	107 100 %
6. je izločil drugega iz skupine.	24 22,4 %	24 22,4 %	20 18,7 %	12 11,2 %	27 25,2 %	107 100 %
7. je objavil neprimerne fotografije o drugemu na spletu brez njegovega dovoljenja.	59 55,1 %	28 26,2 %	13 12,2 %	1 0,9 %	6 5,6 %	107 100 %
8. se je posmehoval drugemu.	8 7,5 %	13 12,2 %	9 8,4 %	24 22,4 %	53 49,5 %	107 100 %
9. je prisilil drugega v kakšno dejanje.	40 37,4 %	19 17,8 %	24 22,4 %	12 11,2 %	12 11,2 %	107 100 %
10. je govoril drugemu neprimerne vzdevke.	14 13,1 %	21 19,6 %	12 11,2 %	13 12,2 %	47 43,9 %	107 100 %
11. je nekoga obrekoval.	25 23,4 %	16 15,0 %	19 17,8 %	13 12,2 %	34 31,8 %	107 100 %
12. je nekoga kritiziral po spletu.	59 55,1 %	16 15,0 %	15 14,0 %	5 4,7 %	12 11,2 %	107 100 %
13. je razširjal govorice o drugemu na spletu.	52 48,6 %	21 19,63%	14 13,1 %	7 6,5 %	13 12,2 %	107 100 %
14. je zanetil spor med prijateljema.	37 34,6 %	23 21,5 %	21 19,6 %	10 9,4 %	16 15,0 %	107 100 %

Opombe: Postavke 1, 3, 5, 8, 10 – Verbalno nasilje; 2, 4, 9 – Fizično nasilje; 6, 11, 14 – Odnosno nasilje; 7, 12, 13 – Spletno nasilje.

Tabela 5 prikazuje, da učenci največkrat doživljajo verbalno nasilje, nekoliko manj pogosto fizično, najredkeje pa odnosno in spletno nasilje. Dvakrat v mesecu ali pogosteje so učenci največkrat žrtve kletvic (61,7 %), klicanja z žaljivimi vzdevki (45,8 %) in posmehovanja (38,3 %). Pri fizičnem nasilju žrtve najpogosteje doživijo, da jih nekdo namerno spotakne ali porine (38,3 %). Več kot polovica učencev ni še nikoli doživela, da bi jih nekdo prisilil v določeno dejanje (82,2 %) ali pa jim vzel oz. uničil stvari (55,1 %). Odnosno nasilje v obliki izločanja iz skupine dvakrat mesečno in pogosteje doživlja 30,8 % učencev, obrekovanje pa 29 % učencev. Spletnega nasilja večina učencev (84,1 – 87,9 %) ni še nikoli doživela s strani svojih vrstnikov.

Ostali pa so že kdaj bili žrtve širjenja govoric (7,5 %), kritiziranja (6,5 %) in objave neprimernih fotografij (5,6 %) na spletu s strani svojega vrstnika.

Tabela 5: Prikaz frekvenc in odstotkov pojavnosti različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika žrtev (n=107)

V tem šolskem letu sem slišal ali videl učenca/učenko, da...	nikoli	1x do 2x v letu	2x do 3x v mesecu	1x na teden	Večkrat na teden	SKUPAJ
	f %	f %	f %	f %	f %	f %
1. so me klicali z neprimernimi vzdevki.	37 34,6 %	21 19,6 %	21 19,6 %	13 12,2 %	15 14,0 %	107 100 %
2. so me kritizirali po spletu.	92 86,0 %	8 7,5 %	2 1,9 %	2 1,9 %	3 2,8 %	107 100 %
3. mi je nekdo izrekel kletvico.	29 27,1 %	12 11,2 %	14 13,1 %	12 11,2 %	40 37,4 %	107 100 %
4. je nekdo vzel ali uničil moje stvari.	59 55,1 %	25 23,4 %	10 9,4 %	7 6,5 %	6 5,6 %	107 100 %
5. so me izločili iz skupine.	60 56,1 %	14 13,1 %	16 15,0 %	9 8,4 %	8 7,5 %	107 100 %
6. so mi grozili.	73 68,2 %	22 20,6 %	3 2,8 %	0 0,0 %	9 8,4 %	107 100 %
7. so me prisilili v določeno početje.	88 82,2 %	8 7,5 %	7 6,5 %	1 0,9 %	3 2,8 %	107 100 %
8. je nekdo razširil govorice o meni po spletu.	90 84,1 %	9 8,4 %	1 0,9 %	1 0,9 %	6 5,6 %	107 100 %
9. so se mi posmehovali.	53 49,5 %	13 12,2 %	20 18,7 %	7 6,5 %	14 13,1 %	107 100 %
10. so me obrekovali.	56 52,2 %	20 18,7 %	8 7,5 %	11 10,3 %	12 11,2 %	107 100 %
11. je nekdo po spletu objavil neprimerne fotografije o meni brez mojega dovoljenja.	94 87,9 %	7 6,5 %	2 1,9 %	1 0,9 %	3 2,8 %	107 100 %
12. me je nekdo namerno spotaknil ali porinil.	49 45,8 %	17 15,9 %	21 19,6 %	4 3,7 %	16 15,0 %	107 100 %
13. so v javnosti grdo govorili o meni.	57 53,3 %	18 16,8 %	14 13,1 %	6 5,6 %	12 11,2 %	107 100 %

Opombe: Postavke 1, 3, 6, 9, 13 – Verbalno nasilje; 4, 7, 12 – Fizično nasilje; 5, 10 – Odnosno nasilje; 2, 8, 11 – Spletno nasilje.

Tabela 6 prikazuje, da učenci najpogosteje izvajajo verbalno nasilje. 36,5 % učencev vrstniku izreče kletvico dvakrat mesečno ali pogosteje, 26,2 % učencev pa to počne vsak teden. Pogosto učenci grdo govorijo o drugemu (24,3 %), ga kličejo z neprimernimi vzdevki (21,5 %) in se drugim posmehujejo (21,5 %). Pri fizičnem nasilju učenci največkrat nekoga spotaknejo ali porinejo (17,8 %) in udarijo ali brcnejo (16,8 %). Večina učencev je označila, da odnosnega nasilja ne izvajajo, z izjemo obrekovanja, ki ga dvakrat mesečno do večkrat tedensko izvaja 16,8 % učencev. Najmanj pogosto učenci izvajajo spletno nasilje, nekaj učencev pa dvakrat

mesečno do večkrat tedensko objavi neprimerne fotografije o drugemu (6,5 %) ali pa širi govorice o drugemu (6,5 %) po spletu.

Tabela 6: Prikaz frekvenc in odstotkov pojavnosti različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika izvajalcev nasilja (n=107).

V tem šolskem letu sem slišal ali videl učenca/učenko, da...	nikoli	1x do 2x v letu	2x do 3x v mesecu	1x na teden	Večkrat na teden	SKUPAJ
	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %
1. sem se posmehoval drugim.	61 57,0 %	23 21,5 %	6 5,6 %	3 2,8 %	14 13,1 %	107 100 %
2. sem drugemu vzel ali uničil stvari.	89 83,2 %	8 7,5 %	5 4,7 %	1 0,9 %	4 3,7 %	107 100 %
3. sem drugega spotaknil ali porinil.	66 61,7 %	22 20,6 %	5 4,7 %	8 7,5 %	6 5,6 %	107 100 %
4. sem drugemu izrekel kletvico.	43 40,2 %	25 23,4 %	11 10,3 %	10 9,4 %	18 16,8 %	107 100 %
5. sem drugemu grozil.	85 79,4 %	13 12,2 %	3 2,8 %	2 1,9 %	4 3,7 %	107 100 %
6. sem drugega izključil iz skupine.	86 80,4 %	10 9,4 %	3 2,8 %	4 3,7 %	4 3,7 %	107 100 %
7. sem po spletu širil govorice o drugemu.	96 89,7 %	4 3,7 %	1 0,9 %	1 0,9 %	5 4,7 %	107 100 %
8. sem drugemu uničil prijateljstvo.	94 87,9 %	6 5,6 %	1 0,9 %	2 1,9 %	4 3,7 %	107 100 %
9. sem drugega klical z žaljivimi vzdevki.	71 66,4 %	13 12,2 %	9 8,4 %	4 3,7 %	10 9,4 %	107 100 %
10. sem drugega udaril ali brcnil.	69 64,5 %	20 18,7 %	3 2,8 %	6 5,6 %	9 8,4 %	107 100 %
11. sem drugega prisilil v določeno dejanje.	94 87,9 %	4 3,7 %	3 2,8 %	0 0,0 %	6 5,6 %	107 100 %
12. sem drugega obrekoval.	74 69,2 %	15 14,0 %	7 6,5 %	5 4,7 %	6 5,6 %	107 100 %
13. sem po spletu objavil neprimerne fotografije o drugih.	99 92,5 %	1 0,9 %	0 0,0 %	2 1,9 %	5 4,7 %	107 100 %
14. sem grdo govoril o drugemu.	64 59,8 %	17 15,9 %	8 7,5 %	4 3,7 %	14 13,1 %	107 100 %

Opombe: Postavke 1, 4, 5, 9, 14 – Verbalno nasilje; 2, 3, 10, 11 – Fizično nasilje; 6, 8, 12 – Odnosno nasilje; 7, 13 – Spletno nasilje.

4.11 Kraj in čas dogajanja medvrstniškega nasilja

Učence sem po vsakem sklopu postavk vprašala, kje oz. kdaj najpogosteje opažajo, doživljajo in izvajajo medvrstniško nasilje. Rezultati, prikazani v tabeli 7, kažejo, da se medvrstniško nasilje najpogosteje dogaja med odmori na hodniku, vendar so mu učenci priča pogosteje kot o tem poročajo izvajalci in žrtve. Na hodniku med odmori medvrstniško nasilje tako opaža 73,8 % učencev iz mojega vzorca, 49,5 % jih nasilje doživlja, 46,7 % pa izvaja. Pogosto se medvrstniško nasilje dogaja tudi v razredu med odmori, kar opaža 37,4 % učencev, 39,3 % učencev ga doživlja, 26,2 % pa izvaja. V razredu med poukom medvrstniško nasilje opaža 28,04 % učencev, 31,8 % ga doživlja, 23,4 % pa nasilje izvaja. Po pouku v šoli oz. okolici šole medvrstniško nasilje opaža 31,8 % učencev, 25,2 % ga doživlja, 12,2 % pa izvaja. Učenci poročajo tudi o pogostem nasilju v šolskih garderobah, kar opaža 26,2 % učencev, 18,7 % ga doživlja, 12,2 % pa izvaja. Med odmori na WC-ju medvrstniško nasilje opaža 18,7 % učencev, 14 % ga doživlja, 13,1 % učencev pa nasilje izvaja. Najmanj pogosto se medvrstniško nasilje dogaja na poti v šolo oz. iz šole ter drugod (»drugo«). Pod kategorijo »drugo« so učenci najpogosteje navedli: povesod, med garderobnimi omaricami in zunaj.

Tabela 7: Prikaz frekvenc in odstotkov pogostosti medvrstniškega nasilja glede na kraj in čas dogajanja (možnih je več odgovorov, n=107).

Kraj in čas medvrstniškega nasilja	Opažanje medvrstniškega nasilja		Doživljanje medvrstniškega nasilja		Izvajanje medvrstniškega nasilja	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Med poukom v razredu	30	28,0 %	34	31,8 %	25	23,4 %
Med odmori v razredu	40	37,4 %	42	39,3 %	28	26,2 %
Med odmori na hodniku	79	73,8 %	53	49,5 %	50	46,7 %
Med odmori na WC-ju	20	18,7 %	15	14,0 %	14	13,1 %
V garderobi	28	26,2 %	20	18,7 %	13	12,2 %
Po pouku v šoli / okolici šole	34	31,8 %	27	25,2 %	13	12,2 %
Na poti v šolo ali iz šole	11	10,3 %	10	9,4 %	8	7,5 %
Drugo	9	8,4 %	12	11,2 %	12	11,2 %
Nikjer od naštetega	5	4,7 %	14	13,1 %	27	25,2 %

4.12 Predlogi učencev za bolj učinkovito reševanje in preprečevanje medvrstniškega nasilja

Anketiranci so odgovarjali na odprto vprašanje o tem, kaj menijo, da bi se moralo spremeniti na področju obravnave in spoprijemanja z medvrstniškim nasiljem v osnovni šoli. Njihove

odgovore sem razdelila na tri tematske sklope – ukrepi za reševanje medvrstniškega nasilja, preprečevanje medvrstniškega nasilja ter kultura nasilja na šoli.

Ukrepi za bolj učinkovito reševanje medvrstniškega nasilja so vezani na šolo oz. zaposlene – vodstvo, učitelje in svetovalne delavce. Na področju reševanja medvrstniškega nasilja učenci predlagajo strožje kazni oz. ukrepe za povzročitelje nasilja. Učitelji po njihovem mnenju ne bi smeli biti tako popustljivi, ampak bi morali imeti več avtonomije pri kaznovanju učencev, ki izvajajo nasilje. Nekaj učencev je predlagalo večje sodelovanje s policijo, ki bi po njihovem mnenju pripomogla k bolj učinkovitemu reševanju in pa tudi preprečevanju nasilja v šoli.

Na področju preventive je veliko učencev izrazilo željo po večjem izobraževanju in pogovoru o medvrstniškem nasilju. Predlagajo, da bi se v šoli več pogovarjali o poteku nasilja in njegovih posledicah. En učenec je predlagal, da bi na šoli organizirali dan, ko bi se posvetili le medvrstniškemu nasilju in o njem ozaveščali učence pa tudi zaposlene. Zelo veliko učencev je izpostavilo željo po večjem oz. strožjem nadzoru učiteljev na hodnikih in straniščih med odmori. Nekaj učencev predlaga videonadzor šolskih prostorov – predvsem hodnikov, zaradi lažje identifikacije izvajalcev nasilja in boljšega pregleda nad dogajanjem. Učenci v veliki meri izpostavljajo, da bi morali imeti učitelji boljši nadzor nad dogajanjem na šoli.

Naslednji tematski sklop je kultura nasilja, ki se na eni strani nanaša na odnos učencev do medvrstniškega nasilja, na drugi pa na odnos učiteljev do medvrstniškega nasilja skozi oči učencev. Nekateri učenci so v svojih odgovorih izrazili mnenje, ki spodbuja uporabo fizične moči. Primeri takih izjav so »bolj prijazni učenci morajo pridobiti na moči in pretepsti druge, da bo potem mir« in »tisti, ki začne prepir, se mora umakniti, če ne bo dobil neprimeren udarec«. Eden učenec je predlagal, da bi tudi učitelji lahko uporabili fizično moč do učencev, ki izvajajo nasilje. Takih odgovorov je v primerjavi z drugimi malo (4,7 %), vendar so kljub temu zaskrbljujoči. Na drugi strani se je skozi odgovore učencev pokazalo tudi njihovo doživljanje ravnanja učiteljev ob dogajanju nasilja na šoli. Nekaj učencev meni, da učitelji niso dovolj pozorni na dogajanje medvrstniškega nasilja oz. se nanj ne odzovejo. Eden izmed učencev je delil svojo izkušnjo: »Dva sta se tepla, učiteljica pa je samo odšla. Ni ji bilo pomembno.«

4.13 Preverjanje hipotez

H1: Večina učencev poroča, da se v šoli počuti varno.

Občutek varnosti v šoli so anketiranci označili na lestvici od 1 (najmanj varno) do 10 (najbolj varno). Občutek varnosti na lestvici predstavljajo vrednosti od 6 do 10, kar je označilo 77,6 % učencev. Ker je odstotek večji od 60, lahko hipotezo potrdim.

H2: Učenci v vseh vlogah najpogosteje doživljajo verbalno nasilje, najmanj pogosto pa spletno nasilje.

Rezultati kažejo, da opazovalci najpogosteje opazijo verbalno nasilje, najmanj pogosto pa spletno. 90,7 odstotkov učencev opaža grdo govorjenje dvakrat mesečno ali pogosteje, več kot polovica učencev pa spletnemu nasilju še ni bila priča ali pa so ga opazili enkrat do dvakrat v šolskem letu.

Učenci v vlogi žrtve ravno tako najpogosteje doživljajo verbalno, najmanj pogosto pa spletno nasilje. Učenci so dvakrat v mesecu ali pogosteje največkrat žrtve kletvic (61,7 %), klicanja z žaljivimi vzdevki (45,8 %) in posmehovanja (38,3 %). Spletnega nasilja večina učencev (84,1 – 87,9 %) ni še nikoli doživela s strani svojih vrstnikov.

Tudi z vidika izvajalcev medvrstniškega nasilja je najpogostejše verbalno nasilje, najbolj redko pa spletno. 36,5 % učencev vrstniku izreče kletvico dvakrat mesečno ali pogosteje, 26,2 % učencev pa to počne vsak teden. Najmanj pogosto učenci izvajajo spletno nasilje, nekaj učencev pa dvakrat mesečno do večkrat tedensko objavi neprimerne fotografije o drugemu (6,5 %) ali pa širi govorice o drugemu (6,5 %) po spletu.

Hipotezo lahko potrdim, saj je pri vseh vlogah v medvrstniškem nasilju najpogostejše verbalno nasilje najmanj pogosto pa spletno.

H3: Učenci in učenke so najpogosteje v vlogi opazovalca/-ke.

Rezultati kažejo, da je v mojem vzorcu 46,7 % učencev opazovalcev, 9,4 % izvajalcev, 5,6 % žrtev, 38,3 % učencev pa nasilja v šoli ne zaznava. Ker največji delež predstavljajo opazovalci, lahko hipotezo potrdim.

H4: Medvrstniško nasilje se najpogosteje dogaja na šolskih hodnikih.

Rezultati kažejo, da se medvrstniško nasilje najpogosteje dogaja na šolskih hodnikih med odmori, vendar so mu učenci v vlogi opazovalcev priča pogosteje kot o tem poročajo izvajalci

in žrtve. Na hodniku med odmori medvrstniško nasilje tako opaza 73,8 % učencev iz mojega vzorca, 49,5 % jih nasilje doživlja, 46,7 % pa izvaja. Na podlagi tega lahko potrdim, da medvrstniško nasilje v šoli najpogosteje poteka na šolskih hodnikih, saj mu je priča večina (73,8 %) opazovalcev.

H5: Učenci so večkrat v vlogi izvajalca in žrtve nasilja kot učenke.

Več kot polovica (66,7 %) vseh žrtev medvrstniškega nasilja je moškega spola, 16,7 % ženskega in enak delež tistih, ki spola niso želeli opredeliti binarno. Izvajalci nasilja pa so v 50 % moški, 30 % pa je učencev ženskega spola in 20 % tistih, ki spola niso želeli opredeliti. Ker je delež učencev moškega spola pri obeh vlogah večji od deležev ženskega spola, lahko sklepam, da podatki podpirajo zastavljeno hipotezo.

H6: V situacijah medvrstniškega nasilja se večina učencev odzove pasivno.

Rezultati kažejo, da se večina učencev (skupno 76 %) na medvrstniško nasilje odzove pasivno – se umakne (55 %) ali pa otrpne (21 %). Ker seštevek presega 60 % vseh učencev, lahko hipotezo potrdim.

H7: Izvajalci in žrtve medvrstniškega nasilja imajo pogosteje nižji učni uspeh kot višji.

Večina izvajalcev in žrtev nasilja je učno manj uspešnih učencev (tabeli 8 in 9) – kar predstavlja 60 % izvajalcev in 66,7 % žrtev nasilja. Ti podatki potrjujejo zastavljeni hipotezi.

Tabela 8: Distribucija učencev v vlogi izvajalca nasilja glede na učni uspeh

	Učno bolj uspešni	Učno manj uspešni	Vsote
Izvajalec – DA	4	6	10
Izvajalec – NE	49	48	97
Vsote	53	54	107

Tabela 9: Distribucija učencev v vlogi žrtve nasilja glede na učni uspeh

	Učno bolj uspešni	Učno manj uspešni	Vsote
žrtev – DA	2	4	6
žrtev – NE	51	50	101
Vsote	53	54	107

H8: Učenci s statusom (tujca, učenca s posebnimi potrebami in nadarjenosti) so pogosteje v vlogi žrtve medvrstniškega nasilja kot njihovi vrstniki.

Žrtev je v mojem vzorcu skupno 6, od tega 5 (83,3 %) učencev nima nobenega statusa, en (16,7 %) učenec pa ima status učenca s posebnimi potrebami. Na podlagi teh podatkov lahko hipotezo ovržem.

Tabela 10: Distribucija učencev v vlogi žrtve nasilja glede na posebni status učenca

	S statusom	Brez statusa	Vsota
Žrtev – DA	1	5	6
Žrtev – NE	36	65	101
Vsote	37	70	107

5 RAZPRAVA

Namen moje raziskave je bil preučiti pojavnost in doživljanje medvrstniškega nasilja med učenci zadnje triade osnovne šole. V raziskavi je sodelovalo 107 oseb, od tega 44 (41 %) oseb ženskega spola, 55 (51 %) oseb moškega spola, 8 (7 %) oseb pa spola ni želelo opredeliti. Sodelovali so učenci zadnje triade osnovne šole. Sedmi razred obiskuje 42 (39 %) anketiranih učencev, 32 (30 %) učencev obiskuje osmi razred (30 %), 33 (31 %) učencev pa deveti. Anketiranci so stari med 11 in 15 let, v povprečju pa so stari 13,4 let.

V moji raziskavi me je najprej zanimalo, kako varno se učenci počutijo v razredu oz. šoli ter kakšna je njihova podpora mreža. Učenci so po večini (78 %) poročali, da se v svojem razredu oz. šoli počutijo varno. Občutek varnosti na lestvici od 1 do 10 v povprečju znaša 7,2. Beran in Tutty (2002) pravita, da ima na občutek varnosti učencev pomemben vpliv podpora odraslih oseb. Odrasle osebe v šoli imajo pomembno zaščitno vlogo, saj lahko s svojo intervencijo prispevajo k večji varnosti učencev (Beran in Tutty, 2002, str. 5-7). Pomembna pa je tudi opora vrstnikov. Košir s sodelavci (2020, str. 390) poudarja nizko stopnjo opore s strani vrstnikov kot enega izmed ključnih napovednikov viktimizacije. V mojem vzorcu ima večina (94 %) učencev vsaj eno osebo, na katero se lahko obrne v primeru medosebnih težav. Učenci, ki nasilje izvajajo večkrat na teden, so v večini (67,3 %) odgovorili, da nimajo nobene osebe, kateri bi lahko zaupali. Učenci, ki medvrstniško nasilje pogosto izvajajo, torej po večini nimajo podpore s strani odraslih in vrstnikov, na katere bi se lahko obrnili v stiski. Učenci v vlogi žrtve pa imajo po večini (66,7 %) vsaj eno zaupno osebo, na katero se lahko obrnejo. Osebe, ki jim učenci zaupajo, so v večini starši in prijatelji. Najmanj pogosto (9 %) pa se obrnejo na učitelje in svetovalne delavce na šoli. Ta podatek se mi zdi zaskrbljujoč, saj kaže na to, da učenci v odnosu z učitelji in svetovalnimi delavci ne občutijo dovolj zaupanja, da bi se lahko na njih obrnili, če občutijo stisko.

Pirc in sodelavke (2019) so v svoji raziskavi ugotovile, da skoraj 90 odstotkov učencev poroča o dogajanju medvrstniškega nasilja v zadnjih šestih mesecih (Pirc, idr., 2019, str. 12). V moji raziskavi je večina (93,5 %) učencev na šoli medvrstniško nasilje v zadnjih štirih mesecih že opazila, le 6,5 % odstotkov učencev pa se z njim še ni srečalo. Skoraj polovica (40,2 %) učencev poroča, da opaza medvrstniško nasilje od dvakrat ali trikrat na mesec do večkrat na teden. 19,6 % odstotkov vseh učencev ga doživlja, 6,5 % odstotkov učencev pa ga izvaja. Zanimiv podatek je ta, da večina učencev meni, da niso nikoli v vlogi izvajalca (75,7 %) in žrtve (52,3 %)

medvrstniškega nasilja. Glede na spol anketirancev sem ugotovila, da vsi učenci, ki spola niso želeli opredeliti binarno medvrstniško nasilje doživljajo vsaj enkrat letno ali pogosteje.

Ko učenci opazijo medvrstniško nasilje se zelo pogosto odzovejo pasivno in v situacije redko posegajo (Obermann, 2011, str. 240). Po raziskavah približno 50 odstotkov učencev sedmega in osmega razreda ob dogajanju medvrstniškega nasilja ne stori ničesar, dodatnim 40 odstotkom učencev pa se zdi, da se jih to ne tiče (Pergolizzi, idr., 2011, str. 16). Tudi v moji raziskavi sem ugotovila, da se večina (69,2 %) učencev v situacijah medvrstniškega nasilja odzove pasivno – od tega se jih več kot polovica umakne od kraja dogajanja ali pa na mestu otrpne. Za pasivni odziv opazovalcev avtorji navajajo različne vzroke. Obermann (2011) govori o porazdelitvi oz. razpršitvi odgovornosti opazovalcev, ko se posamezniki zanašajo na to, da zaradi njihove prisotnosti situacija ni tako resna, ali pa predvidevajo, da bo posegel nekdo drug. Razlog za redko intervencijo opazovalcev je tudi socialno tveganje, s katerim se mora posameznik soočiti pri nasprotovanju povzročitelju nasilja (Obermann, 2011, str. 240). Pomembno je upoštevati, da neodzivanje skupine opazovalcev vodi v kronično izvajanje medvrstniškega nasilja in s tem tudi kronično viktimizacijo žrtev (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 130).

Opazovalci se v situacijah nasilja lahko odzovejo tudi aktivno, vendar je pri tem njihovo vedenje odvisno od tega, na kateri strani so – na strani žrtve ali izvajalca nasilja. Med podporniki izvajalca nasilja Salmivalli loči pomočnike oz. aktivne spodbujevalce od podpornikov oz. pasivnih spodbujevalcev. Pomočniki oz. aktivni spodbujevalci se izvajalcu nasilja pridružijo in ga posnemajo, medtem ko pasivni spodbujevalci delujejo bolj posredno in odobravanje nasilja izražajo na različne načine – s smehom, komentarji, obrazno mimiko ipd. Opazovalci, ki branijo žrtev, pomembno zmanjšajo pojavnost nasilja v razredu, medtem ko spodbujanje izvajalca povečuje stopnjo medvrstniškega nasilja v razredu (Salmivalli, Voeten in Poskiparta, 2011, str. 673-674). V moji raziskavi se 18,7 % učencev fizično brani in skuša prekiniti nasilje, 14,9 % učencev se besedno pogaja z izvajalcem, 14,9 % pa se vmeša in s telesom zaščiti žrtev. Po pomoč se 19,4 odstotkov učencev obrne na učitelja, le 9,4 odstotkov učencev na šolsko svetovalno službo, 5,6 odstotkov pa na druge učence. Podobno kot pri zaupnih osebah učencev se tudi pri iskanju pomoči v situaciji medvrstniškega nasilja le malo učencev obrne na svetovalno službo. Rezultati so me presenetili, saj sem predvidevala, da več učencev poišče pomoč pri učiteljih ali pa v svetovalni službi. Menim, da nekateri učenci ne vedo, da se lahko v teh situacijah obrnejo na šolsko svetovalno službo ali pa imajo premalo zaupanja v odrasle osebe na šoli.

Zanimalo me je tudi, kako učenci čustveno doživljajo situacije medvrstniškega nasilja. Rezultati kažejo, da učenci v teh situacijah najpogosteje doživljajo jezo in strah, manj pogosto pa žalost in vznemirjenost. Pogosto doživljanje jeze in strahu v šoli je zaskrbljujoče iz več razlogov. Strah in jeza sta močni čustvi, ki imata lahko različne negativne psihološke učinke (tesnoba, stres ipd.). Strah pa lahko učence ovira pri tem, da bi se počutili varno v šolskem okolju.

Učenci so v medvrstniško nasilje vpleteni preko različnih vlog. Govorimo lahko o vsaj treh vlogah: vlogi nasilneža, žrtve in opazovalcev nasilja (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 99). Pepler in Craig (1995) sta v svoji raziskavi ugotovila, da se medvrstniško nasilje v kar 85 % primerov zgodi ob navzočnosti vsaj enega opazovalca (Pepler in Craig, 1995, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 63). V mojem vzorcu največji delež predstavljajo opazovalci – skoraj polovica učencev (46,7 %) je opazovalcev, 9,4 % izvajalcev in 5,6 % žrtev, 38,3 % učencev pa nima jasno izražene vloge. Med izvajalci je 37,5 % učencev takih, ki so hkrati tudi žrtve nasilja (t.i. kombinirana vloga), kar predstavlja 5,6 % vseh sodelujočih v anketi. Pušnik (1999, str. 90) skupino nosilcev obeh vlog imenuje kot posebno kategorijo. Pivec (2018, str. 83) je z raziskavo v slovenskih osnovnih šolah ugotovila, da je v primerjavi z ostalimi vlogami učencev za to skupino značilna najvišja stopnja ponotranjanja in pozunanjanja jeze ter najnižja opora s strani učiteljev.

Delež opazovalcev je precej večji od deleža izvajalcev ali žrtev, kar lahko pomeni, da učenci, ki izvajajo in doživljajo nasilje na šoli, v veliki meri niso bili vključeni v vzorec. Lahko pa razlog tiči tudi v podajanju socialno zaželenih odgovorov, in sicer predvsem tistih učencev, ki nasilje izvajajo.

Verjetnost slednje razlage podpirajo tudi odgovori učencev o tem, kdo izvaja nasilje. Več kot polovica anketirancev poroča, da nasilje izvajajo sošolci oz. sošolke iz njihovega razreda, manj pogosto pa učenci paralelnih, nižjih in višjih razredov. Tu so prisotne nekatere razlike glede na razred anketirancev. Učenci sedmega razreda poročajo o občutno večjem deležu izvajalcev iz istega oddelka (54,24 %) v primerjavi z učenci osmega (28,57 %) in devetega (26,67 %) razreda. Učenci devetega razreda pa poročajo o pogostejšem izvajanju nasilja s strani sošolcev iz paralelnih razredov (28,89 %) kot osmošolci (18,37 %) in sedmošolci (13,56 %). Devetošolci poročajo tudi o višjem deležu izvajalcev iz nižjih razredov ter srednje šole, o čemer sedmošolci in osmošolci skoraj ne poročajo.

Rezultati raziskave Pirc in sodelavcev (2019) so pokazali, da učenci najpogosteje doživljajo verbalno oz. besedno nasilje, najmanj pogosto pa spletno (Pirc, idr., 2019, str. 12). Ta trend se kaže tudi v moji raziskavi. Pri učencih, tako v vlogi opazovalca kot tudi izvajalca in žrtve nasilja, je najpogostejše verbalno nasilje, najmanj pogosto pa spletno. Kar 90,7 odstotkov opazovalcev opaža grdo govorjenje o drugemu dvakrat mesečno ali pogosteje, o čemer pa poroča le 30 % žrtev in 23 % izvajalcev nasilja. Ti rezultati kažejo, da so opazovalci bolj senzibilni na verbalno nasilje kot neposredno vpleteni. Ker niso neposredno vpleteni, so morda bolj pozorni na okolico in tako hitreje prepoznajo znake verbalnega nasilja. Žrtve in izvajalci nasilja lahko zaradi čustvene vpletenosti nekaterih znakov ne zaznajo ali pa jih ne prepoznajo kot verbalno nasilje. Učenci v vlogi opazovalca pogosto opažajo tudi preklinjanje, posmehovanje, klicanje z žaljivimi vzdevki in ustrahovanje drugega. V šoli pogosto opažajo tudi fizično nasilje med vrstniki. Največkrat so priča pretepanju in brcanju ter porivanju in spotikanju. Pri odnosnem nasilju več kot polovica učencev opaža obrekovanje drugih oseb in izločitev drugega iz skupine. Spletnemu nasilju več kot polovica učencev še ni bila priča ali pa so ga opazili enkrat do dvakrat v šolskem letu.

Učenci so vsaj dvakrat v mesecu žrtve kletvic, klicanja z žaljivimi vzdevki in posmehovanja. Pri fizičnem nasilju žrtve najpogosteje doživijo, da jih nekdo namerno spotakne ali porine. Odnosno nasilje v obliki izločanja iz skupine dvakrat mesečno in pogosteje doživlja 30,8 % učencev, obrekovanje pa 29 % učencev. Spletnega nasilja pa večina učencev ni še nikoli doživela s strani svojih vrstnikov. V primerjavi z opazovalci žrtve poročajo o precej nižjemu deležu posmehovanja, obrekovanja in izločitve iz skupine. Več kot polovica vseh žrtev poroča, da v tem šolskem letu še ni doživela obrekovanja in izločitve iz skupine ali pa so to doživeli enkrat do dvakrat v letu. Ti rezultati so me zelo presenetili glede na poročanje opazovalcev. Obrekovanje in izločitev iz skupine se mi zdi v šoli pogosto dejanje, kar opaža tudi več kot polovica opazovalcev vsaj dvakrat do trikrat mesečno.

Učenci najpogosteje izvajajo verbalno nasilje v obliki preklinjanja drugi osebi, grdega govorjenja o drugemu, klicanja z neprimernimi vzdevki in posmehovanja. Pri fizičnem nasilju učenci največkrat nekoga spotaknejo, porinejo, udarijo ali pa brcnejo. Večina učencev je označila, da odnosnega nasilja ne izvajajo, z izjemo obrekovanja, ki ga dvakrat mesečno do večkrat tedensko izvaja 16,8 % učencev. Najmanj pogosto pa učenci poročajo o izvajanju spletnega nasilja. Učenci v vlogi izvajalca poročajo o izrazito nižjem deležu verbalnega in odnosnega nasilja kot žrtve in opazovalci. Več kot polovica učencev v vlogi žrtve doživlja

preklinjanje, klicanje z žaljivimi vzdevki in posmehovanje vsaj dvakrat mesečno ali pogosteje, medtem ko večina izvajalcev poroča, da tega ne izvajajo nikoli oz. enkrat do dvakrat letno.

Z vidika zagotavljanja varnosti učencev v šolskih prostorih se mi je zdelo pomembno raziskati, kje in kdaj poteka medvrstniško nasilje. Olweus (1999, str. 1) ugotavlja, da se medvrstniško nasilje pogosto dogaja ravno v šolskem okolju, kjer je nadzor odraslih manjši. V šoli so potencialno najbolj nevarni prostori ravno hodniki, šolsko igrišče, stranišče, jedilnica in garderoba (Aničić idr., 2002, str. 106-107). Do podobnih ugotovitev je prišla tudi Pirc s sodelavci (2019) v slovenskem prostoru, kjer je kar 68 % učencev poročalo o dogajanju medvrstniškega nasilja na hodnikih. V raziskavi sem ugotovila, da se medvrstniško nasilje najpogosteje dogaja med odmori na hodniku, vendar so mu učenci priča pogosteje kot o tem poročajo izvajalci in žrtve. Da se nasilje dogaja na hodniku med odmori priča večina opazovalcev, medtem ko o njem poroča manj kot polovica žrtev in izvajalcev. Žrtve poročajo, da medvrstniško nasilje najpogosteje doživljajo med odmori na hodniku in v razredu ter med poukom v razredu. O istih prostorih kot žrtve pa poročajo tudi izvajalci medvrstniškega nasilja. Manj pogosto se medvrstniško nasilje dogaja v šolskih garderobah in med odmori na stranišču, najmanj pogosto pa na poti v šolo oz. iz šole. Presenetil me je odgovor nekaterih učencev, ki so pod kategorijo »drugo« poročali, da se nasilje dogaja povsod od naštetega – torej povsod na šoli in njeni okolici. Teh odgovorov je statistično malo (3,7 %), vendar so kljub temu zaskrbljujoči.

V raziskavi me je zanimalo, ali imajo spol, učni uspeh in status učenca kakršenkoli vpliv na udeležенost učencev v medvrstniškem nasilju. Raziskava Marsha s sodelavci iz leta 2011 kaže, da je tako v vlogi izvajalca kot tudi žrtve vseh oblik nasilja občutno več fantov kot deklet (Marsh, idr., 2011, str. 703), kar ugotavljajo tudi Pušnik (1999, str. 44), Pečjak in Pirc (2017, str. 29) ter Pirc s sodelavci (2020, str. 390-391) v slovenskem prostoru. To potrjujejo tudi moji rezultati, saj je delež učencev moškega spola v vlogi žrtve in izvajalca večji od deleža žensk. Rezultati kažejo presežni delež učencev moškega spola tudi pri vlogi opazovalca.

Olweus (1986) je v svoji raziskavi ugotovil, da imajo tako povzročitelji kot tudi žrtve nasilja nižji učni uspeh od povprečja (Olweus, 1986, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 29), medtem ko Pirc s sodelavci (2020) ugotavlja, da učni uspeh ne napoveduje viktimizacije (Pirc, idr., 2020, str. 390). Moji rezultati kažejo, da imajo učenci v vlogi žrtve in izvajalca po večini nižji učni uspeh – kar velja za 66,7 % žrtev in 60 % izvajalcev medvrstniškega nasilja. Učno manj uspešnih je nekoliko več tudi v vlogi opazovalca, v obsegu 52 %, medtem ko je učno bolj

uspešnih 48 % vseh opazovalcev. Učenci, ki nimajo izražene jasne vloge, medvrstniškega nasilja ne doživljajo oz. ga doživljajo redkeje kot ostali. Več kot polovica teh učencev (56,1 %) je učno bolj uspešnih, 43,9 % pa učno manj uspešnih. Pri vseh vlogah je delež učno bolj uspešnih učencev skoraj enak deležu tistih, ki so učno manj uspešni. To me je presenetilo, saj sem pričakovala, da bo delež učno bolj uspešnih višji. Razlog morda tiči v tem, da je povprečni učni uspeh relativno visok, saj znaša 3,7.

Nekatere raziskave kažejo, da so učenci s posebnimi potrebami bolj izpostavljeni medvrstniškemu nasilju (Carter in Spencer, 2006, str. 18-20). Pri tej skupini učencev naj bi bila dva- do trikrat večja verjetnost za viktimizacijo v medvrstniškem nasilju. Razlogi za to so učne in vedenjske težave ter slabša socialna vključenost v razredu (Whitney, Rivers, Smith in Sharp, 1994, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 13). Nekateri avtorji ugotavljajo, da medvrstniško nasilje doživljajo predvsem učenci, ki ne ustrezajo razrednim ali šolskim normam (angl. *the least fitting classmates*). Učenci lahko odstopajo od teh norm zaradi nedavne preselitve v šolo oz. razred, drugačnih oblik vedenja, svojih telesnih značilnosti in drugih dejavnikov (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 117). V moji raziskavi se je izkazalo, da statusi učenca tujca, s posebnimi potrebami in nadarjenega učenca ne vplivajo na udeležbo v medvrstniškem nasilju. Več kot polovica opazovalcev, žrtev, izvajalcev in tistih, ki nasilja ne doživljajo, nima nobenega izmed omenjenih statusov.

Anketirani učenci predlagajo različne načine in strategije, s pomočjo katerih bi se lahko po njihovem mnenju šola bolj učinkovito spoprijemala z medvrstniškim nasiljem. Na področju reševanja medvrstniškega nasilja učenci predlagajo predvsem strožje kazni oz. ukrepe šole za učence, ki nasilje izvajajo. Strožje kazni bi lahko žrtvam omogočile večji občutek varnosti, pri izvajalcih nasilja pa bi lahko spodbudile odgovornost. Vendar pa ni nujno, da bi bile strožje kazni same po sebi učinkovita rešitev pri reševanju medvrstniškega nasilja. Pomembno je, da je šola pri ukrepih dosledna in pravična glede na individualen primer. Nekateri predlagajo celo sodelovanje s policijo, ki bi po njihovem mnenju pripomogla k bolj učinkovitemu reševanju in pa tudi preprečevanju nasilja v šoli. Na področju preventive se lahko policija vključi v izvajanje preventivnih programov v šoli, ki ozaveščajo o posledicah medvrstniškega nasilja. Na področju reševanja primerov medvrstniškega nasilja na šoli pa bi bila lahko vključitev policije za nekatere tudi negativna izkušnja. Prisotnost policistov v šoli bi lahko pri učencih vzbudila občutke strahu, zaradi katerih bi se lahko počutili manj varno.

Na področju preventive je veliko učencev izrazilo željo po več izobraževanja in pogovorih o medvrstniškem nasilju. Predlagajo, da bi se v šoli več pogovarjali o poteku nasilja in njegovih posledicah. Znotraj teh pogovorov bi lahko imeli učenci prostor, kjer lahko varno delijo svoje izkušnje, vprašanja in dileme v zvezi z medvrstniškim nasiljem. Pogovor bi lahko vključeval tudi razpravo o tem, kako se ob tem počutijo vpleteni v medvrstniškem nasilju – ne le žrtve, ampak tudi izvajalci in opazovalci. Na ta način bi lahko pri učencih krepili empatijo in razumevanje do sovrstnika.

Rezultati kažejo na to, da se učenci počutijo premalo ozaveščeni o tem pojavu. Všeč mi je predlog učenca, da bi na šoli organizirali dan, ko bi se posvetili le medvrstniškemu nasilju in o njem ozaveščali učence. Glede na to, da se večina situacij medvrstniškega nasilja zgodi ob navzočnosti drugih oseb, bi na tem mestu želela poudariti vlogo vrstnikov. Vrstniki namreč prej kot odrasli zaznajo medvrstniško nasilje (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 230), s svojimi odzivi pa pomembno vplivajo na nadaljnji potek nasilja (Pepler in Craig, 1995, kot navedeno v Pečjak, 2014, str. 63). Učitelj učence pouči o varnih strategijah, s katerimi lahko pomagajo svojemu vrstniku, ki doživlja medvrstniško nasilje. Konstruktivno, na rešitve usmerjeno odzivanje vrstnikov lahko učitelj spodbuja s pomočjo razrednih diskusij, igre vlog, z literarnimi deli in avdio-vizualnimi pripomočki, ki spodbujajo empatijo do žrtev (Salmivalli, 2014, str. 288-290).

Zelo pomembna ugotovitev je ta, da je veliko učencev izpostavilo potrebo po večjem oz. strožjem nadzoru učiteljev na hodnikih in straniščih med odmori. Nekaj učencev poroča o tem, da učitelji niso dovolj pozorni na dogajanje medvrstniškega nasilja oz. se nanj ne odzovejo. Ti podatki so zaskrbljujoči, saj imajo učitelji ključno vlogo pri prepoznavanju znakov nasilja in njegovem reševanju. Tudi Pečjak, Pirc in Košir (2021, str. 92) poudarjajo, da je pomembno povečati občutljivost za pojav medvrstniškega nasilja ne le pri vrstnikih, ampak tudi pri učiteljih. Raziskave kažejo, da učitelji zaznajo manj nasilja, kot se ga v resnici zgodi. Ker lahko predvsem netelesne oblike nasilja hitro ostanejo spregledane, je pomembno, da učitelji in svetovalni delavci raziščejo vsak sum na obstoj medvrstniškega nasilja. Avtorice pri tem poudarjajo, da vsako neodzivanje na medvrstniško nasilje pomeni tiho strinjanje z njim. To pa ima zelo nevarno sporočilo za vse udeležence, da je nasilno vedenje sprejemljivo (Pečjak, Pirc in Košir, 2021, str. 15-192).

Kritična ocena metodologije

Spletno anketiranje sem izvedla prvič, zato mi je bila ta izkušnja povsem nova. Čeprav sem vprašalnik večkrat testirala in ga pregledala, sta se mi dogodili dve manjši napaki. Na začetku

izvedbe prve ankete me je eden izmed učencev opozoril na manjkajoče kategorije pri tabelah s trditvami oz. postavkami za posamezno vlogo. Ker sem zaradi boljše preglednosti vsako tabelo razdelila na več manjših delov, sem pri nekaterih pozabila zapisati navedbe kategorij pogostosti doživljanja medvrstniškega nasilja (nikoli, 1x do 2x v letu, 2x do 3x v mesecu, 1x na teden ter večkrat na teden). Na to sem nemudoma opozorila ostale učence in kategorije zapisala na tablo, nato pa tabelo popravila. Pri kasnejših anketah je izvedba potekala gladko, brez težav.

Pri oblikovanju vprašalnika se mi je zgodilo, da pri nekaj vprašanjih ni bil aktiviran pogoj, da ne moreš na naslednje vprašanje, če nisi odgovoril na vprašanje oz. označil vseh trditev. Zato je bilo nekaj odgovorov nepopolnih in jih v analizi nisem upoštevala. Šlo je za majhen delež odgovorov, ki za analizo niso bili odločilni.

V vzorec raziskave so bili vključeni učenci iz šestih oddelkov zadnje triade, kar predstavlja približno polovico vseh učencev zadnje triade na izbrani osnovni šoli. Pri analizi podatkov sem ugotovila, da je delež učencev v neposrednih vlogah precej majhen. To je izrazito predvsem pri vlogi izvajalca in žrtve medvrstniškega nasilja. 37,5 % vseh anketirancev nima izražene vloge v medvrstniškem nasilju. Delež teh učencev bi lahko zmanjšala tako, da bi z njimi opravila intervjuje ter tako pridobila informacije o tem, v kateri vlogi najpogosteje nastopajo v situacijah medvrstniškega nasilja.

Pri nadaljnjem raziskovanju bi bilo smiselno raziskati, zakaj učenci tako redko posredujejo o medvrstniškem nasilju odraslim osebam na šoli - učiteljem in svetovalnim delavcem. Glede na visok delež opazovalcev, ki se v situacijah medvrstniškega nasilja odzovejo pasivno (se umaknejo ali otpnejo), bi lahko učence povprašali o razlogih za tak odziv. Pri izvajalcih in tudi opazovalcih pa bi bilo zanimivo raziskati motive za izvajanje oz. sodelovanje pri izvajanju medvrstniškega nasilja. Raziskali bi lahko tudi, katere druge oblike nasilja še doživljajo učenci, npr. spolno, ekonomsko, rasno in homofobno nasilje. V raziskovanje bi lahko vključili učitelje in svetovalne delavce ter raziskali, kako oni doživljajo medvrstniško nasilje na šoli. Te podatke bi lahko med seboj primerjali in tako dobili širšo sliko o medvrstniškem nasilju na dotični šoli.

6 SKLEPI

V svoji raziskavi sem prišla do naslednjih ugotovitev:

- Večina učencev poroča, da se v šoli počuti varno.
- Večina učencev ima vsaj eno osebo, na katero se lahko obrne v primeru medosebnih težav. Učenci najpogosteje zaupajo staršem in prijateljem, najmanj pogosto pa učiteljem in šolskim svetovalnim delavcem.
- Večina učencev je medvrstniško nasilje na šoli že opazila. V situacijah medvrstniškega nasilja se večina učencev odzove pasivno – se umakne iz kraja dogodka ali pa na mestu otrpne. Učenci ob tem najpogosteje doživljajo jezo in strah.
- Učenci in učenke so najpogosteje v vlogi opazovalca/-ke, učenci pa so večkrat v vlogi izvajalca in žrtve medvrstniškega nasilja kot učenke.
- Največ učencev poroča, da medvrstniško nasilje izvajajo sošolci oz. sošolke iz njihovega razreda. Medvrstniško nasilje se najpogosteje dogaja na šolskih hodnikih med odmori.
- Učenci najpogosteje doživljajo verbalno nasilje, najmanj pogosto pa spletno nasilje. Najpogostejše oblike verbalnega nasilja so grdo govorjenje o drugemu, preklinjanje, posmehovanje in klicanje z žaljivimi vzdevki. Fizično nasilje se najpogosteje kaže kot pretepanje in brcanje ter porivanje in spotikanje. Odnosno nasilje se najpogosteje kaže kot izločanje iz skupine in obrekovanje. Najpogostejši obliki spletnega nasilja pa sta širjenje govoric o drugemu in kritiziranje po spletu.
- Učenci v vlogi opazovalca poročajo o pogostejšem medvrstniškem nasilju kot izvajalci in žrtve.
- Učenci poročajo o nizki ozaveščenosti o medvrstniškem nasilju in njegovih posledicah.
- Učenci izpostavljajo potrebo po večjem nadzoru učiteljev na hodnikih in straniščih med odmori. Menijo tudi, da bi morali biti učitelji bolj pozorni na dogajanje medvrstniškega nasilja.

7 PREDLOGI

Spoprijemanje z medvrstniškim nasiljem na šoli je kompleksen izziv, ki zahteva sodelovanje cele šole, učiteljev, šolskih svetovalnih delavcev, staršev in lokalne skupnosti. Na podlagi ugotovitev in sklepov iz prejšnjega poglavja predlagam:

- Ozaveščanje in izobraževanje učiteljev ter drugih strokovnih delavcev na področju medvrstniškega nasilja – o njegovih značilnostih, pojavnih oblikah in posledicah.
- Učitelji razredniki naj na začetku šolskega leta skupaj z učenci oblikujejo šolska oz. razredna pravila. Pravila morajo biti čim bolj jasna in konkretna, zapisana v obliki opisov zelenega vedenja. Pravila kaznovanja in nagrajevanja morajo biti učencem znana vnaprej.
- Učitelji naj se z učenci v vsakdanjih situacijah čim več pogovarjajo o medvrstniškem nasilju. Učenci namreč poročajo, da bi si o tej tematiki želeli več pogovora s svojimi učitelji. Učitelji predstavljajo pomemben vir opore, saj so z učenci veliko v stiku in imajo lahko z njimi zgrajen bolj zaupen odnos.
- Šola naj oblikuje lastno strategijo preprečevanja nasilja, ki temelji na stališču nenasilne kulture. Uvedejo naj se točno določeni protokoli in postopki reševanja medvrstniškega nasilja, ki jih enotno uporabljajo vsi strokovni delavci.
- Na hodnikih naj šola zagotovi ustrezen nadzor šolskega osebja, ki bi spremljalo dogajanje in bilo pripravljeno ustrezno posredovati v primeru medvrstniškega nasilja. Veliko učencev meni, da bi učitelji morali imeti med odmori večji nadzor nad učenci.
- Svetovalni delavci in učitelji lahko prispevajo k bolj pozitivnemu šolskemu okolju z izvajanjem različnih delavnic za učence o medsebojnih odnosih, konstruktivnemu reševanju konfliktov in empatiji.
- Šolski svetovalni delavci in delavke učence informirajo o tem, kako lahko v situacijah medvrstniškega nasilja ukrepajo, na koga se lahko obrnejo. Učencem jasno opredelijo vlogo šolske svetovalne službe pri reševanju in preprečevanju medvrstniškega nasilja.
- Vodstvo šole in šolski svetovalni delavci naj v proces preprečevanja medvrstniškega nasilja vključujejo tudi starše in člane širše lokalne skupnosti, ki sodelujejo na predavanjih, izobraževanjih in delavnicah o medvrstniškem nasilju.
- Šola lahko organizira različne programe mediacije za učence, v kateri lahko rešujejo spore na konstruktiven način. Mediacija je lahko tudi vrstniška, kjer učenec v vlogi mediatorja z različnimi tehnikami usmerja pogovor med učencema, ki imata konflikt.

- Za učence v vseh treh vlogah se lahko organizira vrstniško mentorstvo oz. tutorstvo. Učenci tutorji, ki so za to usposobljeni, pomagajo učencem, ki doživljajo nasilje pri spoprijemanju z medvrstniškim nasiljem. Izvajalcem nasilja pomagajo pri iskanju ustrežnejših načinov vedenja, opazovalci nasilja pa preko te strategije razvijajo spretnosti za zaustavitev nasilja. Vrstniški tutorji z učencem vzpostavijo prijateljski odnos, jim svetujejo oz. pojasnijo vrstniško kulturo v vsakdanjih situacijah (napisana in nenapisana pravila ipd.), žrtvam nasilja pomagajo pri izogibanju potencialnih krajev nasilja ter jim svetujejo, kam se zateči v teh primerih. Na ta način del rešitve predstavljajo prav učenci, ki soustvarjajo prijazno in spoštljivo šolsko okolje.
- Implementirane programe preprečevanja in reševanja medvrstniškega nasilja naj šola redno spremlja ter evalvira. Na ta način ugotavlja uspešnost teh pristopov, hkrati pa razišče področja, kjer bi bila potrebna izboljšava.

8 SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE

Aničić, K., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., Vanček, N., Verbnik Dobnikar, T., Veselič, Š., & Zabukovec Kerin, K. (2002). *Nasilje – nenasilje: priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2.

Babič, A. (2018). Vloga čustveno-motivacijskih dejavnikov pri vedenju opazovalcev medvrstniškega nasilja. *Vzgoja in izobraževanje*, 49(3/4), 53–61. Pridobljeno 5. 10. 2023 s <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-HVQZ72A3>.

Bandura, A. (1999). Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193–209. Pridobljeno 14.07.2023 s https://journals.sagepub.com/doi/10.1207/s15327957pspr0303_3.

Berger, V. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review*, 27(1), str. 90–126. Pridobljeno 11. 4. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/223351636_Update_on_Bullying_at_School_Science_Forgotten.

Beran, T. N., & Tutty, L. (2002). Children's Reports of Bullying and Safety at School. *Canadian Journal of School Psychology*, 17(2), 1–14. Pridobljeno 10. 7. 2023 s <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/082957350201700201>.

Bradshaw, C., Sawyer, A. L. & O'Brennan, L. M. (2007). Bullying and Peer Victimization at School: Perceptual Differences Between Students and School Staff. *School Psychology Review*, 35, 361–383. Pridobljeno 19. 11. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/279909078_Bullying_and_Peer_Victimization_at_School_Perceptual_Differences_Between_Students_and_School_Staff.

Caravita, S. C. D., Di Blasio, P. & Salmivalli, C. (2009). Unique and Interactive Effects of Empathy and Social Status on Involvement in Bullying. *Social Development*, 18(1), 140–163. Pridobljeno 7. 7. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/227691273_Unique_and_Interactive_Effects_of_Empathy_and_Social_Status_on_Involvement_in_Bullying.

Carter, B. B. & Spencer, V. G. (2006). The fear factor: Bullying and students with disabilities. *International Journal of Special Education*, 21(1), 11–23. Pridobljeno 4. 11. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/285526605_The_fear_factor_Bullying_and_students_with_disabilities.

Cillessen, A. & Mayeux, L. (2004). From Censure to Reinforcement: Developmental Changes in the Association Between Aggression and Social Status. *Child Development* 75(1), 147-163. Pridobljeno 5. 3. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/5390487_From_Censure_to_Reinforcement_Developmental_Changes_in_the_Association_Between_Aggression_and_Social_Status.

Cook, C., Williams, K. R., Guerra N. G., Kim, T. & Sadek, S. (2010). Predictors of Bullying and Victimization in Childhood and Adolescence: A Meta-analytic Investigation. *School Psychology Quarterly*, 25(2), 65–83. Pridobljeno 21. 11. 2023 s
<https://www.apa.org/pubs/journals/releases/spq-25-2-65.pdf>.

Cowie, H. (2000). Bystanding or standing by: Gender issues in coping with bullying in English schools. *Aggressive Behaviour*, 26(1), 85–97. Pridobljeno 21. 11. 2023 s
https://www.researchgate.net/publication/229806457_Bystanding_or_standing_by_Gender_issues_in_coping_with_bullying_in_English_schools.

Craven, J. S. (2014). *Measuring students' attitudes toward bullying* (Magistrsko delo, Humboldt State University, Kalifornija). Pridobljeno 15. 10. 2023 s
<https://scholarworks.calstate.edu/downloads/9s161854z>.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008a). *Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008b). *Programske smernice. Program osnovnošolskega izobraževanja. Svetovalna služba v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Dekleva, B. (2001). Semantika (med)vrstniškega nasilja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(1), 21–31. Pridobljeno 10. 4. 2023 s
https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2001/01/RKK2001-01_BojanDekleva_SemantikaNasilja.pdf.

Dekleva, B. (1996). Nasilje med vrstniki v zvezi s šolo – obseg pojava. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(4), 355–365. Pridobljeno 23. 10. 2023 s
https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/1996/04/RKK1996-04_BojanDekleva_NasiljeMedVrstniki.pdf.

Doupona, M. (2016). *Mednarodna raziskava bralne pismenosti PIRLS 2016*. Povzetek rezultatov raziskave. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 26. 10. 2023 s https://www.pei.si/wp-content/uploads/2018/12/PIRLS_povzetek.pdf.

Erb, H. H. (1997). *Otroci in nasilje*. Ljubljana: Založba KRES.

Gini, G., Albiero, P., Benelli, B. & Altoe, G. (2008). Determinants of adolescents' active defending and passive bystanding behavior in bullying. *Journal of Adolescence*, 31(1), 93–105. Pridobljeno 5. 10. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/6261783_Determinants_of_adolescents'_active_defending_and_passive_bystanding_behavior_in_bullying.

Gini, G. & Pozzoli, T. (2009). Association Between Bullying and Psychosomatic Problems: A Meta-analysis. *Pediatrics*, 123, 1059–1065. Pridobljeno 5. 10. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/24171422_Association_Between_Bullying_and_Psychosomatic_Problems_A_Meta-analysis.

Govekar-Okoliš, M., Kalin, J., Mažgon, J., Mrvar, P., Resman, M. & Šteh, B. (2009). *Izzivi in smernice kakovostnega sodelovanja med šolo in starši*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Japelj Pavešić, B. & Svetlik, K. (2016a). *Znanje matematike in naravoslovja med četrtošolci v Sloveniji in po svetu*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 23. 10. 2023 s <https://timsspei.splet.arnes.si/files/2016/11/T15-druga-cetrtošolci.pdf>.

Japelj Pavešić, B. & Svetlik, K. (2016b). *Znanje matematike in naravoslovja med osmošolci v Sloveniji in po svetu*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 23. 10. 2023 s <https://timsspei.splet.arnes.si/files/2016/11/T15-tretja-osmosolci.pdf>.

Jeriček Klanšček, H., Roškar, M., Drev, A., Pucelj, V., Koprivnikar, H., Zupanič, T. & Korošec, A. (2019). *Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji: izsledki mednarodne raziskave HBSC, 2018*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. Pridobljeno 21. 2. 2024 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-1AD382PD>.

Juvonen, J. & Schacter, H. L. (2017). *Bullying in school and online contexts: Social dominance, bystander compliance, and the emotional pain of victims*. V A., Ruthland, D., Nesdale, & C. S., Brown (Ur.), *The Wiley-Blackwell Handbook of group processes in children and adolescents* (str. 317–332). Chicster: Wiley. Pridobljeno 17. 4. 2023 s

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781118773123>.

Kochel, K. P., Ladd, G. W. & Rudolph, K. D. (2012). Longitudinal associations among young depressive symptoms, peer victimization, and low peer acceptance: An interpersonal process perspective. *Child Development*, 83(2), 637–650. Pridobljeno 25. 8. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/221813370_Longitudinal_Associations_Among_Youth_Depressive_Symptoms_Peer_Victimization_and_Low_Peer_Acceptance_An_Interpersonal_Process_Perspective.

Kodelja, Z. (2010). Politika ničelne tolerance. *Šolsko polje*, 21(5-6), 181–189. Pridobljeno 30. 10. 2023 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-YRGOSFUC/8c912e0b-8aa4-468e-ab70-36e8ab60c1fd/PDF>.

Košir, K. (2013). *Socialni odnosi v šoli*. Maribor: Subkulturni azil, zavod za umetniško produkcijo in založništvo.

Košir, K., Pivec, T., Klasinc, L., Špes, T. & Horvat, M. (2018). Psihosocialne značilnosti učencev kot napovedniki različnih oblik medvrstniške viktimizacije in nasilnega vedenja. *Psihološka obzorja*, 17, 171–186. Pridobljeno 25. 8. 2023 s http://psiholoska-obzorja.si/arhiv_clanki/2018/kosir_et_al.pdf.

Košir, K., Klasinc, L., Pivec, T., Špes, T., Cankar, G., & Horvat, M. (2020). Predictors of self-reported and peer-reported victimization and bullying behavior in early adolescents: The role of school, classroom, and individual factors. *European Journal of Psychology of Education*, 35, 381–402. Pridobljeno 7. 7. 2023 s <https://www.springer.com/journal/10212>.

Kowalski, R. M., Limber, S. P. & Agatson, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the Digital age* (2. izdaja). Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Lešnik Mugnaioni, D. & Klemenčič, I. (2014). Smernice za obravnavo vrstniškega nasilja v šoli. Vodenje v vzgoji in izobraževanju, 12(1), 33–57. Pridobljeno 4. 11. 2023 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-E8990YCS/1bed755f-f1fe-419b-80b0-7c6e82969d6a/PDF>.

Lešnik Mugnaioni, D., Koren, A., Logaj, V. & Brejc, M. (2009). Nasilje v šoli: opredelitev, prepoznavanje, preprečevanje in obravnavo. Kranj: Šola za ravnatelje. Pridobljeno 18. 11. 2023 s <https://solazaravnatelje.si/ISBN/978-961-6637-24-4.pdf>.

- Marsh, H. W., Nagengast, B., Morin, A. J. S., Parada, R. H., Craven, R. G. & Hamilton, L. R. (2011). Construct validity of the multidimensional structure of bullying and victimization: An application of exploratory structural equation modeling. *Journal of Educational Psychology*, 103(3), 701–732. Pridobljeno 30. 10. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/232446192_Construct_validity_of_the_multidimensional_structure_of_bullying_and_victimization_An_application_of_exploratory_structural_equation_modeling.
- Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Načrtovanje raziskave z osnovami informatike* (študijsko gradivo za interno uporabo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Muršič, M., Klemenčič, I., Zabukovec Kerin, K., Filipčič, K., Karajić, E & Bertok, E. (2016). *Osnove systemskega pristopa k medvrstniškemu nasilju in evalvacija projekta NasVIZ*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Pridobljeno 30. 10. 2023 s https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2021/varno%20in%20spodbudno%20ucno%20okolje/osnove-sistemskega-pristopa-k-medvrstniskemu-nasilju-in-evalvacija-projekta-nasviz_-prirocnik-1.pdf.
- Muršič, M. (2012). Prekiniti krog nasilja (za varnejše družine in vzgojno-izobraževalne zavode). V Muršič, M. (ur.), *(O)krog nasilja v družini in šoli: soočanje šole/vrtca z nasiljem nad otroki*, (str. 7–43). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. Pridobljeno 26. 4. 2023 s http://nenasilje.inst-krim.si/images/docs/inst-krim_okrog-nasilja-v-druzini-in-soli.pdf.
- Menesini, E. & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology Health and Medicine*, 22(1), 240–253. Pridobljeno 6. 7. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/312869444_Bullying_in_schools_the_state_of_knowledge_and_effective_interventions/comments.
- Nickerson, A. B., Mele, D. & Princiotta, D. (2008). Attachment and Empathy as predictors of roles as defenders or outsiders in bullying interactions. *Journal Of School Psychology*, 46(6), 687–703. Pridobljeno 7. 10. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/23664185_Attachment_and_Empathy_as_predictors_of_roles_as_defenders_or_outsiders_in_bullying_interactions.

Nixon, C. L., Jairam, D. , Davis, S., Linkie, C. A., Chatters, S. & Hodge, J. (2019). Effects of Students' Grade Level, Gender, and Form of Bullying Victimization on Coping Strategy Effectiveness. *International Journal of Bullying Prevention*, 2(2), 190–204. Pridobljeno 20. 11. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/334065888_Effects_of_Students'_Grade_Level_Gender_and_Form_of_Bullying_Victimization_on_Coping_Strategy_Effectiveness.

Oberman, M. (2011). Moral Disengagement Among Bystanders to School Bullying. *Journal of School Violence*, 10(3), 239–257. Pridobljeno 20.09.2023 s
https://www.researchgate.net/publication/233012478_Moral_Disengagement_Among_Bystanders_to_School_Bullying.

Oh, I. & Hazler, R. J. (2009). Contributions of Personal and Situational Factors to Bystanders' Reactions to School Bullying. *School Psychology International*, 30(3), 291–310. Pridobljeno 8. 10. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/238332565_Contributions_of_Personal_and_Situational_Factors_to_Bystanders'_Reactions_to_School_Bullying.

Olthof, T., Goossens, F. A., Vermande, M. M., Aleva, E. A. & Van der Meulen, M. (2011). Bullying as strategic behaviour: Relations with desired and acquired dominance in the peer group. *Journal of School Psychology*, 49(3), 339–359. Pridobljeno 1. 4. 2023 s
https://www.researchgate.net/publication/51190550_Bullying_as_strategic_behavior_Relations_with_desired_and_acquired_dominance_in_the_peer_group.

Olweus, D. (1995). *Trpinčenje med učenci – Kaj vemo in kaj lahko naredimo*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Özdemir, M. & Stattin, H. (2011). Bullies, victims, and bully-victims: A longitudinal examination of the effects of bullying-victimization experiences on youth well-being. *Journal of Agression, Conflict and Peace Research*, 3(2), 97–102. Pridobljeno 18. 10. 2023 s
https://www.researchgate.net/publication/230636333_Bullies_victims_and_bully-victims_A_longitudinal_examination_of_the_effects_of_bullying-victimization_experiences_on_youth_well-being.

Pečjak, S. (2014). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Pečjak, S., Pirc, T., & Košir, K. (2021). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Pečjak, S. & Pirc, T. (2017). Bullying and perceived school climate: Victims' and Bullies' Perspective. *Studia psychologica*, 59(1), str. 22–33. Pridobljeno 26. 10. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/315905403_Bullying_and_Perceived_School_Climate_Victims'_and_Bullies'_Perspective.

Pergolizzi, F., Pergolizzi, J., Gan, Z., Macario, S., Pergolizzi, J. V., Ewin, T. J. & Gan, T. J. (2011) Bullying in middle school: results from a 2008 survey. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 23(1), 11–18. Pridobljeno 4. 10. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/51459734_Bullying_in_middle_school_Results_from_a_2008_survey/citations.

Pirc, T., Štirn, M., Šraj, T., Kocbek, K., Alič, L., Šibilja, J. & Dolinar, M. (2019). *Primarna preventiva vrstniškega in spolnega nasilja na škodo otrok: Program NEON – Varni brez nasilja*. Ljubljana: ISA institut. Pridobljeno 29. 10. 2023 s https://www.programneon.eu/wp-content/uploads/2019/11/Program-NEON_zaklju%C4%8Dno-poro%C4%8Dilo-in-predstavitev-programa.pdf.

Pivec, T. (2018). *Psihosocialne značilnosti učencev medvrstniškega nasilja glede na stopnjo viktimizacije in nasilnega vedenja*. Magistrsko delo. Maribor: Oddelke za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Pridobljeno 18. 10. 2023 s <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=71212&lang=slv>.

Polak, A., Smrtnik Vitulić, H. & Vošnjak, Š. (2011). Doživljanje različnih vlog v situacijah vrstniškega nasilja. *Socialna pedagogika*, 15(3), 205–222. Pridobljeno 04.10.2023 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-2J8ZBETJ>.

Poštrak, M. (2006). Nasilje kot sporočilo. *Šolsko svetovalno delo*, 3(4), 23–26. Pridobljeno 28. 3. 2023 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Koncepti_URN_NBN_SI_DOC-6I9TMWUA.pdf/2019011711465671/.

Pozzoli, T. & Gini, G. (2013). Why Do Bystanders of Bullying Help or Not? A Multidimensional Model. *The Journal Of Early Adolescence*, 33(3), 315–340. Pridobljeno 15. 10. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/235898534_Why_Do_Bystanders_of_Bullying_Help_or_Not_A_Multidimensional_Model.

Pušnik, M. (1999). *Vrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P. & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse and Neglect*, 34(4), 244–252. Pridobljeno 25.08.2023 s

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213410000505?via%3Dihub>.

Runions, K. C., Shaw, T., Bussey, K., Thornberg, R., Salmivalli, C. & Cross, D. (2019). Moral Disengagement of Pure Bullies and Bully/Victims: Shared and Distinct Mechanisms. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(9), 1835–1848. Pridobljeno 14.07.2023 s https://www.researchgate.net/publication/334262345_Moral_Disengagement_of_Pure_Bullies_and_BullyVictims_Shared_and_Distinct_Mechanisms.

Safe.si (2020). *Spletno nasilje*. Pridobljeno 25.08.2023 s <https://safe.si/nasveti/spletno-in-mobilno-trpincenje/spletno-nasilje>.

Salmivalli, C. (2014). Participant Roles in Bullying: How Can Peer Bystanders Be Utilized in Interventions? *Theory Into Practice*, 53(4), 286–292. Pridobljeno 4. 11. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/271623426_Participant_Roles_in_Bullying_How_Can_Peer_Bystanders_Be_Utilized_in_Interventions.

Salmivalli, C. & Poskiparta, E. (2012a). Making bully prevention a priority in Finnish schools: The KiVa antibullying program. *New directions of youth development*, 2012(133), 41–53. Pridobljeno 12. 11. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/224038576_Making_bullying_prevention_a_priority_in_Finnish_schools_The_KiVa_antibullying_program.

Salmivalli, C. & Poskiparta, E. (2012b). KiVa antibullying program: Overview of evaluation studies based on a randomized controlled trial and national rollout in Finland. *International Journal of Conflict and Violence (IJCV)*, 6(2), 293–301. Pridobljeno 12. 11. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/287769483_KiVa_Antibullying_Program_Overview_of_Evaluation_Studies_Based_on_a_Randomized_Controlled_Trial_and_National_Rollout_in_Finland.

Salmivalli, C., Voeten, M. & Poskiparta, E. (2011). Bystanders Matter: Associations Between Reinforcing, Defending, and the Frequency of Bullying Behavior in Classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(5), 668–676. Pridobljeno 3.9.2023 s

https://www.researchgate.net/publication/51629834_Bystanders_Matter_Associations_Between_Reinforcing_Defending_and_the_Frequency_of_Bullying_Behavior_in_Classrooms.

Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behaviour*, 15(2), 112-120. Pridobljeno 1. 9. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/222564832_Bullying_and_the_peer_group_A_review.

Salmivalli, C. in Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioral Development*, 28(3), 246–258. Pridobljeno 12. 10. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/258143801_Connections_between_attitudes_group_norms_and_behaviour_in_bullying_situations.

Schacter, H. L. & Juvonen, J. (2015). The effects of school-level victimization on self-blame: Evidence for contextualized social cognitions. *Developmental Psychology*, 51(6), 841–847. Pridobljeno 25. 4. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/275217538_The_Effects_of_School-Level_Victimization_on_Self-Blame_Evidence_for_Contextualized_Social_Cognitions.

Skiba, R. & Peterson, R. (1999). The Dark Side of Zero Tolerance: Can Punishment Lead to Safe Schools? *The Phi Delta Kappan*, 80(5), 372–382. Pridobljeno 30. 10. 2023 s
<https://www.jstor.org/stable/20439450>.

Smith, P. K., Ananiadou, K. & Cowie, H. (2003). Interventions to reduce school bullying. *Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 591–599. Pridobljeno 26. 04. 2023 s
https://www.researchgate.net/publication/8995957_Interventions_to_Reduce_School_Bullying.

Šulc, A. & Ručman, A.B. (2019). Šola in medvrstniško nasilje v Sloveniji: raziskovalni pristopi, metode in metaanaliza dosedanjega raziskovanja v Sloveniji. *Šolsko Polje*, 30(1/2), 63–88. Pridobljeno 20. 5. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/336280523_Sola_in_medvrstnisko_nasilje_v_Sloveniji_raziskovalni_pristopi_metode_in_metaanaliza_dosedanjega_raziskovanja_v_Sloveniji.

Šterman Ivančič, K. & Mlekuž, A. (ur.) (2023). *PISA 2022: program mednarodne primerjave dosežkov učencev in učenk: nacionalno poročilo s primeri nalog iz matematike*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 20.02.2023 s

https://www.pei.si/wp-content/uploads/2023/12/Porocilo_PISA22_FINAL.pdf.

Van Cleave, J. & Davis, M. M. (2006). Bullying and Peer Victimization Among Children With Special Health Care Needs. *Pediatrics*, 118(4), 1212–1219. Pridobljeno 4. 11. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/6778599_Bullying_and_Peer_Victimization_Among_Children_With_Special_Health_Care_Needs.

Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., De Winter, A. F., Verhulst, F. C. & Ormel, J. (2005). Bullying and Victimization in Elementary Schools: A Comparison of Bullies, Victims, Bully/Victims and Uninvolved Preadolescents. *Developmental Psychology*, 41(4), 672–682. Pridobljeno 18. 10. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/7686373_Bullying_and_Victimization_in_Elementary_Schools_A_Comparison_of_Bullies_Victims_BullyVictims_and_Uninvolved_Preadolescents.

Verbnik Dobnikar, T. (2002). Nasilje v šoli. V Aničić, K. (ur.). *Nasilje – nenasilje: priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol* (str. 35–75). Ljubljana: i2.

Volk, A. A., Veenstra, R. & Espelage D. L. (2017). So you want to study bullying? Recommendations to enhance the validity, transparency and comparability of bullying research. *Aggression and Violent Behavior*, 36, str. 34–43. Pridobljeno 27. 4. 2023 s <https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/49610082/VolkVeenstraEspelageAVB17final.pdf>.

Waasdorp, T. E., Pas, E. T., O'Brennan, L. M. & Bradshaw, C. P. (2011). A Multilevel Perspective on the Climate of Bullying: Discrepancies among Students, School Staff, and Parents. *Journal Of School Violence*, 10(2), 115–132. Pridobljeno 11. 10. 2023 s

https://www.researchgate.net/publication/51107622_A_Multilevel_Perspective_on_the_Climate_of_Bullying_Discrepancies_Among_Students_School_Staff_and_Parents.

9 PRILOGE

9.1 PRILOGA 1 – ANKETNI VPRAŠALNIK

Sem Maša Škrlj, študentka 4. letnika na Fakulteti za socialno delo. V svoji diplomski nalogi želim raziskati medvrstniško nasilje na vaši osnovni šoli. Prosim te, da pozorno prebereš vprašanja in trditve in nanje iskreno odgovoriš. V primeru kakršnekoli nejasnosti, dvigni roko in ti z veseljem prisluhnem ter pomagam. Tvoji odgovori so anonimni. Iskreno se ti zahvaljujem za sodelovanje!

Medvrstniško nasilje pomeni, da se učenec ali skupina učencev agresivno oz. negativno vede do vrstnika ali skupine vrstnikov. To vedenje se večkrat ponavlja in traja dalj časa. Agresivno vedenje prepoznamo kot pretepanje, brcanje, porivanje, zafrkavanje, žaljenje, poniževanje, ipd. Negativno vedenje je npr. spakovanje, uporaba neprimernih besed, izključitev nekoga iz skupine in kazanje agresivnih kretenj. Med medvrstniško nasilje **ne** spada: igrivo draženje v prijateljskem tonu in prepir med dvema enakovrednima učencema.

Prosim vpiši svojo šifro z listka!

Prosim obkroži ustrezen odgovor.

1. Ali imaš koga, ki se mu lahko zaupaš v primeru medosebnih težav?

- a) DA
- b) NE

2. Če si na prejšnje vprašanje odgovoril z »DA«, me zanima kdo je tvoj zaupnik v primeru medosebnih težav? (možnih je več odgovorov)

- a) Prijatelj/-i
- b) Starša
- c) Brat ali sestra
- d) Sošolec/-ka
- e) Učitelj/-ica
- f) Svetovalna delavka
- g) Drugo: _____

3. Kako varno se počutiš v razredu oz. šoli? (obkroži ustrezno številko na lestvici)

1 – sploh se ne počutim varno 2 3 4 5 6 7 8 9 10 – popolnoma varno

Medvrstniško nasilje pomeni, da se učenec ali skupina učencev agresivno oz. negativno vede do vrstnika ali skupine vrstnikov. To vedenje se večkrat ponavlja in traja dalj časa. Negativno vedenje je npr. spakovanje, uporaba neprimernih besed, izključitev nekoga iz skupine in kazanje agresivnih kretenj.

Agresivno vedenje prepoznamo kot:

- pretepanje,
- brcanje,
- porivanje,
- zafrkavanje
- žaljenje,
- poniževanje, ipd.

Med medvrstniško nasilje **ne** spada: igrivo draženje v prijateljskem tonu in prepir med dvema enakovrednima učencema.

4. Ali si v šoli že kdaj opazil medvrstniško nasilje?

- a) Da
- b) Ne

5. Če si ne prejšnje vprašanje odgovoril z DA, obkroži tisto čustvo, ki ga običajno v situacijah nasilja doživljaš najmočneje.

- a) Strah
- b) Jeza
- c) Žalost
- d) Vznemirjenje
- e) Presenečenje
- f) Drugo: _____

6. Kaj običajno narediš, ko si v situaciji medvrstniškega nasilja? (možni so največ trije odgovori)

- a) Se umaknem
- b) Stojim in gledam (otrpnem)
- c) Se fizično branim (s kretnjami in gibi telesa)
- d) Se besedno pogajam z nasilnežem (sprašujem, komentiram, prepričujem)

- e) Ukazujem, kričim na druge
- f) Kličem na pomoč druge učence
- g) Grem po pomoč k učitelju
- h) Se vmešam in skušam prekiniti nasilje
- i) Se vmešam in s telesom zaščitim napadenega učenca (žrtev nasilja)

7. Kdo najpogosteje izvaja medvrstniško nasilje?

- a) Sošolci/-ke iz mojega razreda
- b) Sošolci/-ke iz paralelnega razreda (drugih oddelkov iste starosti)
- c) Sošolci/-ke iz nižjih razredov
- d) Sošolci/-ke iz višjih razredov (odgovor ne velja za učence 9. razredov)
- e) Srednješolci v okolici šole
- f) Drugo: _____

Preberi spodnje trditve in označi odgovor, ki najbolj opisuje tvoje izkušnje v tem šolskem letu (2022/2023).

1. V tem šolskem letu...		nikoli	enkrat ali dvakrat	dvakrat ali trikrat v meseču	enkrat na teden	večkrat na teden
1.	kolikokrat si bil priča medvrstniškemu nasilju?					
2.	kolikokrat si bil sam deležen nasilja drugih otrok v šoli?					
3.	kolikokrat si bil ti nasilen do drugih otrok v šoli?					

2. V tem šolskem letu sem slišal ali videl učenca/učenko, da...		nikoli	enkrat ali dvakrat	dvakrat ali trikrat v mesecu	enkrat na teden	večkrat na teden
1.	da je grdo govoril o drugih.					
2.	da je nekoga udaril ali brnil.					
3.	da je izrekel kletvico drugemu.					
4.	da je porinil ali spotaknil drugega.					
5.	da je grozil drugemu.					
6.	da je izločil drugega iz skupine.					
7.	da je objavil neprimerne fotografije o drugem na spletu brez njegovega dovoljenja.					
8.	da se je posmehoval drugemu.					
9.	da je prisilil drugega v kakšno dejanje.					
10.	da je govoril drugemu neprimerne vzdevke.					
11.	da je nekoga obrekoval .					
12.	je nekoga kritiziral po spletu.					
13.	da je nekomu vzel ali uničil njegove stvari.					
14.	da je razširjal govorice o drugem na spletu.					
15.	da je zanetil spor med prijateljema.					

8. Kje se je nasilje iz zgornje tabele najpogosteje zgodilo?

- a) med poukom v razredu
- b) med odmori v razredu
- c) med odmori na hodniku
- d) med odmori na WC-ju
- e) v garderobi
- f) po pouku v šoli / okolici šole
- g) na poti v šolo ali iz šole
- h) drugo: _____
- i) nikjer od naštetega

3. V tem šolskem letu se mi je zgodilo, da so me drugi...		nikoli	enkrat ali dvakrat	dvakrat ali trikrat v mesecu	enkrat na teden	večkrat na teden
1.	so me klicali z neprimernimi vzdevki.					
2.	so me kritizirali po spletu.					
3.	mi je nekdo izrekel kletvico.					
4.	je nekdo vzel ali uničil moje stvari.					
5.	so me izločili iz skupine.					
6.	so v javnosti grdo govorili o meni.					
7.	so mi grozili.					
8.	so me prisilili v določeno početje.					
9.	je nekdo razširil govorice o meni po spletu.					
10.	so se mi posmehovali.					
11.	so me obrekovali.					
12.	je nekdo po spletu objavil neprimerne fotografije o meni brez mojega dovoljenja.					
13.	me je nekdo namerno porinil ali spotaknil.					

9. Kje se je nasilje iz zgornje tabele najpogosteje zgodilo?

- a) med poukom v razredu
- b) med odmori v razredu
- c) med odmori na hodniku
- d) med odmori na WC-ju
- e) v garderobi
- f) po pouku v šoli / okolici šole
- g) na poti v šolo ali iz šole
- h) drugo: _____
- i) Nikjer od naštetega

4. V tem šolskem letu ...		nikoli	enkrat ali dvakrat	dvakrat ali trikrat v meseču	enkrat na teden	večkrat na teden
1.	sem se posmehoval drugim.					
2.	sem nekomu vzel ali uničil stvari.					
3.	sem nekoga spotaknil ali porinil.					
4.	sem nekomu izrekel kletvico.					
5.	sem nekomu grozil.					
6.	sem nekoga izključil iz skupine.					
7.	sem po spletu razširil govorice o drugem.					
8.	sem nekomu uničil prijateljstvo.					
9.	sem nekoga klical z neprimernimi vzdevki.					
10.	sem nekoga udaril ali brcnil.					
11.	sem nekoga prisilil v določeno dejanje.					
12.	sem nekoga obrekoval.					
13.	sem po spletu objavil sramotne fotografije o drugih.					
14.	sem grdo govoril o drugih.					

10. Kje se je nasilje iz zgornje tabele najpogosteje zgodilo?

- a) med poukom v razredu
- b) med odmori v razredu
- c) med odmori na hodniku
- d) med odmori na WC-ju
- e) v garderobi
- f) po pouku v šoli / okolici šole
- g) na poti v šolo ali iz šole
- h) drugo: _____
- i) Nikjer od naštetega

11. Kako bi po tvojem mnenju lahko preprečili dogodke medvrstniškega nasilja na vaši šoli?

Predlagaj, kaj bi morali narediti učenci ali učitelji, da bi bilo manj nasilja na šoli.

12. Spol:

- a) Moški
- b) Ženski
- c) Ne želim se opredeliti

13. Razred:

- a) 7.
- b) 8.
- c) 9.

14. Koliko si star/-a?

15. Ali imaš katerega od naslednjih statusov? (možnih je več odgovorov)

- a) Status tujca
- b) Status otroka s posebnimi potrebami (prilagoditve pri ocenjevanju, dodatna strokovna pomoč, ipd.)
- c) Status nadarjenega otroka
- d) Nimam nobenega od omenjenih statusov

Odgovoril si na vsa vprašanja v tej anketi. Hvala za sodelovanje.